

**НИЙСЛЭЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧИЛСЭН НАЙРУУЛГЫН
ТАЛААРХИ ШҮҮМЖ, БУСАД ОРНЫ ТУРШЛАГА**
(Харьцуулсан судалгаа, дүн шинжилгээ)

*Ц.Норовдондог (Ph.D), Р.Хатанбаатар, Ө.Мөнхтунгалаг,
Ш.Хишигсүрэн/LLM/ , Г.Чулуун*

АГУУЛГА

Оршил

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль болон НЭЗБТХуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн зүйл заалтын харьцуулалт (Лавлагаа)

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөл, түүнийг гадаадын зарим орны эрх зүйн зохицуулалттай харьцуулсан нь:

- Польш, Казахстан улсын холбогдох хууль тогтоомжийн харьцуулалт
- Туркийн нийслэлийн эрх зүйн зохицуулалт, зарим харьцуулалт
- ОХУ-ын нийслэл Москва хотын эрх зүйн зохицуулалт

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн шүүмж, харьцуулалт, дүгнэлт, санал-зөвлөмж

Ашигласан материал

Оршил

Энэхүү судалгааг Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг УИХ-ын нэгдсэн чуулганаар хэлэлцэхэд бэлтгэх ажлын хүрээнд УИХ-ын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооны дарга (Ө.Энхтүвшин)-ын захиалгаар хийж гүйцэтгэв.

УИХ-ын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос ирүүлсэн үүрэг чиглэлийн дагуу Тамгын газрын Судалгааны төвийн ажлын баг нийтдээ гадаадын 4 орон (Польш, ОХУ, Турк, Казахстан)-ы ижил төстэй хууль тогтоомжид агуулгын шинжилгээ хийв. Хууль тогтоомжийн харьцуулалт хийх улс орныг сонгохдоо бид тухайн улс орны төрийн байгууламж нь аль болохоор манайтай адил “нэгдмэл улс” байвал зүгээр юм гэсэн чиг баримжаагаар хандсан. Хэдий тийм боловч, “холбооны улс”-ын хууль тогтоомжид ч тусгаж авууштай туршлага зохицуулалт байх боломжтойг үгүйсгээгүй. Энэ үүднээс хөрш зэргэлдээх ОХУ-ын нийслэлийн эрх зүйн зохицуулалтын баримт бичгүүдийг тухайлан судаллаа. Гадаадын холбогдох хууль тогтоомжийг өөрийн орны төлөвлөж буй шинэ зохицуулалт

(төсөл, заалт)-тай харьцуулахдаа бид ашиглахад дөхөмтөй байх талаас нь бодолцож, тэдгээрийг зүйлчлэн жишиж хүснэгтлэн үзүүлэв.

Мөн, Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн анхдагч шүүмжийг бэлтгэв. Энэ явцдаа, хуулийн төсөл (шинэчилсэн найруулга)-ийн агуулгын хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа бусад хууль тогтоомжтой холбогдох уялдаа холбоо, нийцэмж, зөрчлийг гаргах, шаардлагатай гэсэн газрууддаа тэдгээрийг тодотгон тайлбарласан болно.

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн ололттой талуудыг хууль санаачлагч (Засгийн газар) танилцуулгадаа дэлгэрэнгүй тайлбарласан болохоор, судалгааныхаа ажлын энэ хэсэгт уг хуулийн төслийн сөрөг агууламжийг олж харах, илрүүлэх, тэдгээрээс улбаалан гарч болох алдаа дутагдлаас шийдвэр гаргагчдыг сэрэмжлүүлэхийн төлөө ажиллаа. Шүүмжийн үндсэн хэсэгт гарсан нийт санаанд тулгуурлаж, төгсгөлд нь бид, товчхон дүгнэлт хийж, тодорхой зарим саналыг дэвшүүлсэн болно. Польш, Казахстаны хуулийг Багийн ахлагч, ахлах судлаач Р.Хатанбаатар, Туркийн хууль тогтоомжид холбогдох боловсруулалтыг референт-судлаач Ш.Хишигсүрэн, ОХУ болон Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн шүүмж, санал, зөвлөмжийн хэсгийг шинжээч Г.Чулуун, хуучин хууль ба шинэ төслийн агуулгын ялгамжийн лавлагааг судлаач Ө.Мөнхтунгалаг нар тус тус бэлтгэн, төгсгөлд нь, ашигласан материалын нэгтгэсэн жагсаалтыг хавсаргав.

1. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль болон Нэкбтхуул-н шинэчилсэн найруулгын төслийн зүйл заалтын харьцуулалт		
Одоогийн мөрдөгдөж буй хуулийн зохицуулалт		Хуулийн төслийн зохицуулалт /УИХ-д өргөн барьсан шинэчилсэн найруулга/
Нэгдүгээр бүлэг. Хуулийн нийтлэг үндэслэл, зорилт, нийслэлийн удирдлагын үндсэн зарчим, нийслэлийн онцлог чиг үүрэг, нутаг дэвсгэр эдэлбэр газрын талаар		
Хуулийн бүтэц	5 бүлэг 23 зүйлтэй.	6 бүлэг 32 зүйлтэй.
Хуулийн зорилт	Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нийслэлийн /цаашид "нийслэл" гэх/ чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс, удирдлагын эрх хэмжээ, онцлог, нийслэлээс аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэд болон засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцах эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, энэ явцад үүсэх харилцааг зохицуулахад оршино.	Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нийслэл /цаашид "нийслэл" гэх/-ийн онцлог чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс, удирдлагын бүрэн эрх, нийслэлийн оршин суугчийн эрх, үүрэг, нийслэлийн удирдлагаас оршин суугч, аж ахуйн нэгж, байгууллага болон засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. <i>Нийслэлийн оршин суугчийн эрх үүргийг нэмж оруулсанаар нийслэлийн хөгжилд оршин суугчдын оролцоог нэмэгдүүлэх үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгох зорилготой.</i>
Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж	Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, энэ хууль болон бусад хууль, тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн актаас бүрдэнэ.	Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль, энэ хууль болон тэдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ. 2.2.Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.
Нийслэл, түүний чиг үүрэг	Нийслэл нь хуулиар тусгайлан олгосон онцлог чиг үүрэг, өөрийн удирдлага бүхий засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, нийгмийн цогцолбор бөгөөд тусгай статус бүхий хот мөн. Нийслэл нь засаг захиргааны хувьд дүүрэгт, дүүрэг нь хороонд	4.2.Нийслэл нь хуулиар олгосон чиг үүрэг, өмч хөрөнгө, өөрийн удирдлага бүхий засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, нийгмийн цогцолбор мөн.

	хуваагдана. Нийслэл нь эдийн засгийн дэд бүтцийг тэнцвэртэй хөгжүүлэх, хүн амын хэт төвлөрөл болон хотын хангамж, үйлчилгээ, аж ахуйн үйл ажиллагааг зохицуулах, оршин суугчдын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх, байгаль орчны зохистой харьцааг хадгалах үүднээс дагуул хот /алслагдсан дүүрэг, хаяа хот, тосгон/-той байж болно. Нийслэлд Монгол Улсын төрийн дээд болон төв байгууллага, тус улсад байгаа гадаад орны дипломат төлөөлөгчдийн газар байнга төвлөн оршино. Нийслэл нь нутаг дэвсгэртээ байгаа төрийн дээд, төв болон бусад байгууллагын ажиллах хэвийн нөхцөлийг хангах үүрэг хүлээнэ. Төрийн эрх бүхий байгууллага өөрөөр шийдвэрлээгүй бол нийслэлд улсын баяр наадам, төрийн ёслолын арга хэмжээ явагдана.	4.3. Далай ашиглах тухай хуулийн 81.1-д заасны дагуу Монгол Улсын хөлөг онгоцны бүртгэлийн боомт нь Улаанбаатар хот байна. 4.4.Нийслэл нь Улаанбаатар бүсийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангах, хүрээлэн байгаа орчин, ногоон бүсийг хамгаалах, сэргээх, оршин суугчийн суурьшил, хотын хангамж, үйлчилгээ, аж ахуйн үйл ажиллагааг зохицуулах үүднээс алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүстэй байж болно. 4.5.Нийслэлд Монгол Улсын төрийн дээд болон төв байгууллага, тус улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн газар байнга төвлөн оршино. 4.6.Нийслэлийн удирдлага нь нутаг дэвсгэртээ байгаа төрийн дээд, төв болон бусад байгууллагын ажиллах хэвийн нөхцөлийг хангах үүрэг хүлээнэ. 4.7.Төрийн эрх бүхий байгууллага өөрөөр шийдвэрлээгүй бол нийслэлд үндэсний их баяр наадам, төрийн ёслол хүндэтгэл, улсын болон олон улсын арга хэмжээг зохион байгуулна.
Нийслэлийн нутаг дэвсгэр, эдэлбэр газар	Нийслэл нь Улсын Их Хурлаас баталсан хилийн цэс бүхий нутаг дэвсгэртэй байх бөгөөд түүний дотор хотын эдэлбэр газар байна. Хот байгуулах зориулалтаар хотын ерөнхий төлөвлөгөөгөөр тодорхойлогдож, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаар баталсан гортиг бүхий газрыг нийслэл хотын эдэлбэр газар гэнэ. Нийслэлийн эдэлбэр газарт нийслэлийн хилийн цэсийн дотор оршин буй дагуул хотын эдэлбэр газар	6.1.Нийслэл нь Улсын Их Хурлаас баталсан хилийн цэс бүхий нутаг дэвсгэртэй байх бөгөөд алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэр нь нийслэлийн нутаг дэвсгэрийн хилийн цэст багтана. 6.2.Нийслэлийн нутаг дэвсгэр нь Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан бүсчлэлтэй байх бөгөөд байгаль орчныг хамгаалах болон ой, усны нөөц хамгаалах бүстэй байна. 6.3.Нийслэлийн нийтийн эдэлбэр газарт хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн гудамж, талбай, зам, иргэн, аж ахуйн нэгж,

	хамаарна. Нийслэлийн дагуул хотын нутаг дэвсгэр нь нийслэлийн хилийн цэст багтана.	байгууллагын эзэмшлийн бус амралт, зугаалга, биеийн тамир, спортын зориулалттай газар, цэцэрлэг, оршуулгын газар, хог хаягдлын цэг, цэвэршүүлэх талбай зэрэг газар хамаарна. 6.4.Чиг үүргээ биелүүлэх зорилгоор нийслэлийн эзэмших, ашиглах газар нь нийслэлийн хилийн цэсийн гадна байж болно.
Нийслэлийг хөгжүүлэх бодлого	Нийслэл хот нь нийгэм, соёлын амьдралын бүхий л хүрээнд тэргүүлэх байр суурь эзлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор хот байгуулалт, нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчны зохистой тэнцлийг хангах бие даасан бодлого явуулна. Нийслэлийн хот байгуулалт, төлөвлөлт нь үндэсний уран барилгын өв уламжлалыг дэлхийн нийслэл хотуудын хөгжлийн нийтлэг жишигтэй хослуулан хөгжүүлэх бодлогод үндэслэнэ.	<i>Нийслэлийг хөгжүүлэх бодлого нь нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн өнөөгийн зохицуулалтаас гадна дараах бодлогыг баримтална.</i> 5.2.Нийслэлийн удирдлага нь хот байгуулалт, байгаль орчин, эдийн засаг, нийгмийн тэнцвэрийг ханган хөгжлийн тогтвортой орчин бүрдүүлэх, хүний хөгжлийг төлөвшүүлэх, хувийн хэвшлийг дэмжих, засаглалыг сайжруулах бодлого явуулна. 5.3.Нийслэлийн удирдлага нь аж үйлдвэр, дэд бүтэц, өндөр технологийн үйлдвэрлэлийг томоохон төслөөр дамжуулан хөгжүүлэх, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, гадаадын хөрөнгө оруулалт, хувийн хэвшлийн хөрөнгийг татах бодлого баримтална.
Нийслэлийн удирдлага, түүний онцлог	Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан ёсоор бүрдэнэ. - Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын захирагч байх бөгөөд тэрээр хотын аж ахуйг биечлэн зохион байгуулах, мэргэжлийн албадыг зохицуулан удирдах үүрэг бүхий хотын ерөнхий менежерийг томилон ажиллуулна. - Хотын ерөнхий менежер нь Улаанбаатар хотын	Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан ёсоор бүрдэнэ. 10.2. Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын Захирагч байх бөгөөд тэрээр хотын аж ахуй, үйлчилгээг удирдан зохион байгуулах, мэргэжлийн албадын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэг бүхий хотын ерөнхий менежерийг томилон ажиллуулна. 10.3.Улаанбаатар хотын Захирагч нь ажлын албатай байна.

	захирагчийн удирдлага дор ажиллана. - Улаанбаатар хотын захирагчийн ажлын алба нь нийслэлийн Засаг даргын ажлын албанаас тусдаа байна. - Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын захирагчийн хувьд өөртөө зөвлөх эрх бүхий мэргэжлийн орон тооны бус зөвлөлийг байгуулан ажиллуулна. Энэ зүйлийн 5 дахь хэсэгт заасан зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг нийслэлийн нийгэм, эдийн засгийн амьдралд нөлөө бүхий аж ахуйн нэгж, байгууллагын удирдлага, нийслэлийн Засаг даргын ажлын албаны болон холбогдох мэргэжлийн хүмүүсийг оролцуулан нийслэлийн Засаг дарга батална.	Захирагчийн ажлын алба нь нийслэлийн Засаг даргын ажлын албанаас тусдаа байх бөгөөд дарга нь хотын Ерөнхий менежер байна. 10.4.Захирагчийн ажлын алба нь Улаанбаатар хотын дэд бүтцийн хангамж, хотын орон сууц, нийтийн аж ахуй, худалдаа үйлчилгээ, хүн амын хүнсний хангамж, нийтийн тээврийн үйлчилгээ, зам, хот тохижилт, цэцэрлэгжилт, орчны бохирдол, хог хаягдал зэрэг асуудлаар гаргасан Улсын Их Хурал, Засгийн газар, нийслэлийн удирдлагын бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад төрийн үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. 10.5. Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын Захирагчийн хувьд өөртөө зөвлөх эрх бүхий мэргэжлийн орон тооны бус зөвлөлийг байгуулан ажиллуулж болно. 10.6. Энэ хуулийн 10.5-д заасан мэргэжлийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч батална.
Удирдлагын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим	- Нийслэлийн удирдлага нь зохион байгуулалт, үйл ажиллагаандаа Монгол Улсын Үндсэн хууль, энэ хууль болон бусад хуульд заасан үндсэн зарчмыг баримтална. - Нийслэлийн удирдлагаас чиг үүргээ хэрэгжүүлэхдээ оршин суугчдынхаа хууль ёсны ашиг сонирхлыг эрхэмлэнэ. - Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, засаг дарга, үйл ажиллагаандаа иргэдийн санал бодол, нутаг дэвсгэртээ ажиллаж буй төр, олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн нэгж, сүм хийд, буяны болон сайн санааны байгууллага, олон түмний идэвхи	Нийслэлийн удирдлага, зохицуулалтын үйл ажиллагаанд Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 8.2-т заасан засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын үндсэн зарчмаас гадна дараахь зарчмыг баримтална: 3.2.1.Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг чанд мөрдөх; 3.2.2.нийслэлийн оршин суугчийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг эрхэмлэх; 3.2.3. нийслэлийн удирдлагын шийдвэр, үйл ажиллагаа нь олон нийтийн санал, оролцоонд тулгуурлах, ил тод байх.

	оролцсонд тулгуурлах зарчмыг баримтална.	Нийслэлийн удирдлага, зохицуулалтын үндсэн зарчмыг шинээр томьёолон оруулахдаа Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг эрх бүхий албан тушаалтан чанд мөрдөх, нийслэлийн удирдлагын шийдвэр, үйл ажиллагаа нь олон нийтийн санал оролцоонд тулгуурлан ил тод байх, оршин суугчийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг эрхэмлэх, Үндсэн хуульд заасан үндсэн зарчмыг мөрдөж ажиллахаар тусгажээ.
Хоёрдугаар бүлэг. Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо, тэдгээрийн бүрэн эрхийн талаар		
Нийслэлийн удирдлагын бүрэн эрх	1. Нийслэлийн иргэдийн төлөөлөгчдийн Хурал нь Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан бүрэн эрх эдлэхээс гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 1/ нийслэлтэй холбогдсон асуудлаар хууль тогтоомжид нийцүүлэн бие даан шийдвэр гаргах; 2/ нийслэлд хэв журам сахиулах, хотын аж ахуй, оршин суугчдын нийгэм, соёлын асуудлаар нийтээр дагаж мөрдөх журмыг хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргаж, биелэлтэд хяналт тавих; 3/ нийслэл, түүний оршин суугчдын нийтлэг ашиг сонирхлыг хөндсөн, өөрийн эрх хэмжээнд шийдвэрлэх боломжгүй асуудлыг шийдвэрлүүлэхээр Монгол Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагад санал тавих; 4/ нийслэлийн нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, хот байгуулалт, хүрээлэн байгаа орчныг хамгаалах, хүн амын үйлчилгээтэй холбогдох асуудлаар төрийн захиргааны төв байгууллагад санал тавьж	Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нийслэлийн талаар Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: . 9.1.7.Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, түүнд үндэслэн хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, төсөл хөтөлбөр, алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгоны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.8. Нийслэлийн оршин суугчийн суурин амьдралын хэв маяг, хамтач үзлийг хөгжүүлэх, хотын соёл, хамтын хариуцлагыг төлөвшүүлэх ажил зохион байгуулах; 9.1.9. нийслэлийн агаар, ус, хөрс, экологийн төрөл зүйлийг хамгаалах хөтөлбөр батлах; 9.1.10. нийслэлийн нутаг дэвсгэрт эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс нутгийн хил тогтоох; 9.1.11. нийслэлийн тухайн жилийн төсвийн төслийг хуулийн хугацаанд хэлэлцэн батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.12. нийслэлийн тухайн жилийн төсвийн гүйцэтгэлийг хуулийн хугацаанд хэлэлцэн батлах;

	шийдвэрлүүлэх; 5/ нийслэлийн хэмжээнд тэмдэглэлт ой, баяр ёслол тэмдэглэх, байгууллага, гудамж, талбайд нэр өгөх, нэрэмжит болгох, хөшөө дурсгалын цогцолбор байгуулах асуудлаар өөрийн санаачилгаар болон иргэд, байгууллагын саналыг үндэслэн шийдвэр гаргах. 2. Нийслэлийн Засаг дарга нь Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан бүрэн эрх эдлэхээс гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 1/ нийслэл хот улсын хэмжээнд суурин соёл иргэншлийн тэргүүлэх байр суурь эзлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилгоор төрийн захиргааны төв байгууллагуудтай нэгдсэн бодлого явуулах асуудлаар Ерөнхий сайдтай шууд харилцах; 2/ нийслэлд хүн амын хэт төвлөрөл бий болох, ажил эрхлэлт, нийтийн үйлчилгээ, тээвэр, холбооны хэвийн ачаалал алдагдахаас сэргийлэх зорилгоор нийслэлд шилжин суурьших асуудлаар хууль тогтоомжийн хүрээнд зохицуулалт хийх; 3/ хүн амын эрүүл мэнд, байгаль орчныг хамгаалах ашиг сонирхолд нийцүүлэн хүрээлэн байгаа орчныг бохирдуулах бодисын зөвшөөрөгдөх хэмжээг хэтрүүлэхүйц үйлдвэр, объектыг барьж байгуулах асуудалд холбогдох байгууллагын дүгнэлтийг үндэслэн хориг тавих, үйлдвэрлэл, үйл ажиллагааг нь түр түдгэлзүүлэх, нийслэлээс нүүлгэн шилжүүлэх тухай асуудлыг зохих байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх; 4/ засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжээс	9.1.13. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 9.2. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал байнгын ажиллагаатай байж болно. 9.3. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ нийслэлийн Засаг даргын нэгэн адил баталгаагаар хангагдана. Нийслэлийн Засаг дарга нь Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль, холбогдох бусад хууль тогтоомжид заасан бүрэн эрх эдлэхээс гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 10.1. Нийслэлийн Засаг дарга тодорхой чиг үүрэг хариуцсан орлогч, зөвлөхтэй байна. 10.7.7. Нийслэл дэх үндэстэн, ястан, цөөнхийн түүх, шашин, соёлын өвийг хамгаалан, арвижуулах; 10.7.8. газар зохион байгуулалт, хот төлөвлөлтийн уялдаа холбоог хангах ажлыг зохион байгуулах; 10.7.9. Газрын тухай хуулийн 21.2.3-т заасны дагуу газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах асуудлыг шийдвэрлэх; 10.7.10. Холбогдох хуулийн дагуу нийслэлийн оршин суугч, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх; 10.7.11. Дүүргийн Засаг дарга, эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг, харьяа газрын даргын шийдвэр хууль тогтоомжид нийцээгүй бол хүчингүй болгох; 10.7.12. эрчим хүчний болон нийтийн тээврийн ачааллыг зохицуулах зорилгоор аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ажил эхлэх, дуусах цагийг тогтоох; 10.7.13. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.
--	--	--

	нийслэлд ажиллах хүчийг зохион байгуулалттайгаар шилжүүлэх асуудлыг зохицуулах; 5/ нийслэлийг хөгжүүлэх асуудлаар төсөл санаачлах, төсөлд санал, дүгнэлт өгөх, түүнийг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газраас дэмжлэг хүсэх; 6/ дотоод, гадаад харилцаанд нийслэлийг төлөөлөх. 3. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагч бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ Засгийн газрын гишүүнтэй адил баталгаагаар хангагдана.	
Гуравдугаар бүлэг. Нийслэлийн оршин суугчийн эрх үүрэг		
Нийслэл хотын оршин суугч, нийслэлийн өмнө түүний хүлээх үүрэг	Нийслэл хотод хууль ёсоор байнга амьдарч буй Монгол Улсын иргэнийг нийслэл хотын оршин суугч гэнэ. Нийслэл хотын оршин суугч нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан үндсэн эрх, эрх чөлөөг баталгаатай эдлэхийн зэрэгцээ нийгэм, эдийн засгийн давуу талыг эдэлж, ажиллаж амьдрах таатай нөхцөлөөр хангагдаж байдгийн хувьд нийслэлийн өмнө дараахь үүрэг хүлээнэ: 1/ нийслэл хотын татварыг хугацаанд нь төлөх; 2/ нийслэлийн удирдлагаас нийтээр дагаж мөрдөхөөр гаргасан шийдвэр, тогтоосон журмыг сахих, гэмт хэрэг, хэв журмын зөрчилтэй тэмцэх ажилд оролцох; 3/ нийслэлийн бүх шатны удирдлагаас зохиож буй ажил, нийслэлийг хөгжүүлэх үйлсэд идэвхитэй оролцож, хотын аж ахуй, нийтийн үйлчилгээний байгууламжийг зориулалтын дагуу эзэмшиж, хайрлан хамгаалах, ариун цэврийг сахих, гудамж талбайг цэвэр байлгах; 4/ нийслэл хотын оршин суугчийн хууль ёсны баримт	13.1. Нийслэлийн засаг захиргааны нэгжид бүртгүүлэн 183 ба түүнээс дээш хоногийн хугацаагаар байнга оршин суугаа Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнийг нийслэлийн оршин суугч гэнэ. 13.2. Нийслэлд 183 хүртэлх хоногийн хугацаагаар оршин суугаа Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүнийг түр оршин суугч гэнэ. Нийслэлд байнга болон түр оршин суугаа Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргасан төрийн болон орон нутгийн эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрийг биелүүлэх үүрэгтэй. Нийслэлийн оршин суугч дараахь үүрэг хүлээнэ: 15.1.1. хуульд заасан журмын дагуу албан татвар, хураамж, төлбөр төлөх; 15.1.2. Нийслэлийг хөгжүүлэх ажилд идэвхитэй

	<i>бичгийн зөрчилгүй байх.</i> Нийслэл хотын оршин суугч биш Монгол Улсын иргэн, гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүн нийслэл хотод амьдарч байх хугацаандаа энэ хууль, бусад хууль тогтоомж, нийслэлийн удирдлагаас гаргасан шийдвэрийг сахин биелүүлэх үүрэгтэй.	оролцох; 15.1.3. нийтийн эзэмшлийн эд зүйлийг зохистой ашиглах, амьдарч байгаа орчноо цэвэр байлгах; 15.1.4. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд заасан суурьшлийн бүсэд оршин суух; 15.1.5. оршин суугаа нутаг дэвсгэртээ гамшиг, ослоос урьдчилан сэргийлэх талаар нутгийн захиргааны болон цагдаа, онцгой байдлын байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээнд оролцох, нийгмийн хэв журмыг сахих; 15.1.6. нийслэлд оршин суухдаа холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу харьяалах хороонд 10 хоногийн дотор бүртгүүлсэн байх; 15.1.7. түр хугацаагаар оршин суугч нь хүндэтгэх шалтгааны улмаас энэ хуулийн 13.2-т зааснаас дээш хугацаагаар нийслэлд оршин суух бол мөн хугацаагаар сунгуулах; 15.1.8. нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргаас нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр гаргасан шийдвэрийг сахин биелүүлэх; 15.1.9.хууль тогтоомжид заасан бусад үүрэг.
Нийслэлийн оршин суугчийн эрх	Нийслэлийн оршин суугчийн эрхийн талаар зохицуулалтгүй.	Нийслэлийн нутгийн өөрөө удирдах болон захиргааны байгууллагаар хэлэлцэж байгаа асуудлаар мэдээлэл авах, санал өгөх, нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд сонгосон төлөөлөгчөөрөө дамжуулан санал дэвшүүлэх, Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд нийтийн хэрэгцээний барилга байгууламж, зам, гүүр, инженерийн

		шугам сүлжээ, цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулахад зориулж өөрийн өмчлөл эзэмшил, ашиглалтад байгаа газраа чөлөөлсний төлөө зохих журмын дагуу нөхөх олговор авах; нийслэлийн оршин суугч өөрийн санаачилгаар орчноо тохижуулах, мод бут тарих болон нийслэлийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд хувь нэмэр оруулсныхаа төлөө урамшуулал авах, хөнгөлөлт эдлэх, соёл урлаг, биеийн тамир, спорт, аялал жуулчлалын зориулалттай барилга байгууламжийг зохих журмын дагуу ашиглах, хууль тогтоомжид заасан бусад эрх. 14.2. Энэ хуулийн 14.1.4, 14.1.5-д заасан хөнгөлөлт, урамшуулалын хэмжээг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал тогтооно.
<i>Дөрөвдүгээр бүлэг. Нийслэлийн эдийн засаг, өмч, төсөв, санхүү</i>		
Нийслэлийн онцлог чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс	Нийслэлийн эдийн засгийн үндэс нь түүнд хууль тогтоомжийн дагуу эзэмшүүлсэн газар, түүний хэвлий, ой, ус, амьтан, ургамал, байгалийн бусад баялаг, хотын мэдлийн аж ахуй, улсын хөрөнгө оруулалтаар бий болсон өмч хөрөнгө, татвар, нийслэлийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгөөс бүрдэнэ.	Нийслэлийн эдийн засгийн үндэс нь түүнд хууль тогтоомжийн дагуу эзэмшүүлсэн газар, түүний хэвлий, ой, ус, ургамал, амьтан, байгалийн бусад нөөц баялаг, нийслэлийн өмчийн хуулийн этгээдийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний орлогоос бий болсон хуримтлал, албан татвар, төлбөр хураамж болон татварын бус орлого, нийслэлийн сангийн хөрөнгөөс бүрдэнэ.
Нийслэл хотын төсөв	Нийслэл хот нь бие даасан төсөвтэй байна. Төсөв зохиох, батлах, гүйцэтгэлийг зохион байгуулах, тайлагнах үйл ажиллагааг төсвийн болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулна.	<i>Төсөв зохиох, батлах, гүйцэтгэлийг зохион байгуулах, тайлагнах үйл ажиллагааг төсвийн болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулна.</i> 4.8. Улаанбаатар хот нийслэлийн чиг үүрэг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан гарах зардлыг улсын төсөвт тусган төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн захиалгат бүтээгдэхүүний санхүүжилт хэлбэрээр олгоно. 4.9. Нийслэлд улсын төсвөөс олгох захиалгат

		бүтээгдэхүүний санхүүжилт, гэрээт үйлчилгээний төлбөрийг нийслэлийн төсвийн зохих зүйл ангид тооцно.
Нийслэлийг хөгжүүлэх сан	Нийслэл нь хотын аж ахуйг өргөтгөх, хот байгуулалт, түүний дэд бүтцийг хөгжүүлэх, хүн амын хангамж, үйлчилгээг сайжруулах, байгаль орчныг хамгаалах зорилгоор Засгийн газраас тогтоосон тусгай зориулалтын сантай байж болно. Энэхүү сангийн хөрөнгийг холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу зарцуулна. Нийслэлийг хөгжүүлэх зориулалтаар дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдээс өргөсөн хандив, буцалтгүй тусламж, бусад орлогоос бүрдсэн сан байж болох бөгөөд сангийн хөрөнгийг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас баталсан журмын дагуу нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагч захиран зарцуулж, гүйцэтгэлийн тайланг иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд жил бүр тавина.	Нийслэл нь хот байгуулалт, түүний дэд бүтцийг хөгжүүлэх, хотын аж ахуйг өргөтгөх, хүн амын үйлчилгээг сайжруулах, байгаль орчныг хамгаалах зорилгоор нийслэл, дүүргийг хөгжүүлэх сантай байж болно. Санг бүрдүүлэх, захиран зарцуулах журмыг нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална. Сан нь сангийн үйл ажиллагааны орлого, дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдээс өргөсөн хандив, буцалтгүй тусламж, бусад орлогоос бүрдэнэ. Нийслэлийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгийг Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч, дүүргийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгийг дүүргийн Засаг дарга захиран зарцуулж, гүйцэтгэлийг жил бүр нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнана.
Нийслэлийн өмч	1. Нийслэл нь өөрийн мэдлийн өмчтэй байна. 2. Нийслэлийн өмч нь барилга байгууламж, эд хөрөнгө, хотын аж ахуйн болон бусад хөрөнгөөс бүрдэнэ.	18.1. Нийслэл нь хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олж авсан өмчтэй байх бөгөөд иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь нийслэлийн өмчийн зүйлсийг хүн амаа төлөөлөн өмчлөгч нь байна. 18.2. Нийслэлийн өмч нь хуульд заасан үндэслэлээр олж авсан нийслэлийн өөрийн эд хөрөнгө болон нийслэлийн хүн амын нийтийн хэрэглээнд зориулсан эд хөрөнгөөс бүрдэнэ. 18.3. Нийслэлийн өмчийг захиран зарцуулах асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, түүний хуралдааны чөлөөт цагт Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ. 18.4. Нийслэлийн өмчийг эзэмшүүлэх, ашиглуулах, бусдын өмчлөлд шилжүүлэх, барьцаалах, нийслэлийн өмчит болон

		өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд байгуулах асуудлыг хууль тогтоомжийн хүрээнд нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал шийдвэрлэнэ. 18.5. Нийслэл нь эрх бүхий байгууллагаас олгосон зөвшөөрлийн дагуу хууль тогтоомжид нийцүүлэн гадаад улс болон аймаг, сумын нутаг дэвсгэрт нийслэлийн төлөөлөгчийн газар байгуулж болно.
Нийслэлийн чөлөөт бүс байгуулах	-----	20.1.Нийслэлийн чөлөөт бүс байгуулах, түүний хэлбэр, удирдлагын эрх хэмжээ, хяналтын тогтолцоо, чөлөөт бүсэд мөрдөх татвар, гаалийн дэглэмийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар зохицуулна.
Нийслэл хотын татвар	1. Нийслэл хот татвартай байна. 2. Нийслэл хотын татварыг хуулиар тогтооно.	17.2. Нийслэл хот нь албан татвартай байна. Нийслэл хотын татварыг хуулиар тогтооно. 17.3. Нийслэлийн хотын албан татвар нь хотын оршин суугчийн албан татвар, хот төлөвлөлтийн албан татвараас бүрдэнэ. <i>Хотын онцлогт нийцсэн, татварын орлогын тогтвортой нэр төрлийг нэмэгдүүлэх үүднээс нийслэл хотын оршин суугчийн албан татвар, хот төлөвлөлтийн албан татварыг бий болгох зорилготой.</i>
Тавдугаар зүйл. Нийслэлийн удирдлагаас иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах		
Төрийн захиргааны төв байгууллагатай харилцах	1.Төрийн захиргааны төв байгууллагаас салбарын удирдлагыг хэрэгжүүлэхдээ нийслэл, түүний оршин суугчдын нийтлэг эрх ашигтай холбогдох асуудлаар нийслэлийн Засаг дарга, шаардлагатай гэж үзвэл иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, эсхүл түүний Тэргүүлэгчидтэй зөвшилцөнө.	<i>Нийслэлийн удирдлагаас төрийн захиргааны төв байгууллагатай харилцах зохицуулалтыг шинэчилсэн найруулгын төслөөр субъект тус бүрээр нь нарийвчлан эрх үүргийг нь тусгасан байна. Шинэчилсэн найруулгын төслийн 5 дугаар бүлгийг үз.</i>

	3. Нийслэлийн удирдлагаас хот тохижилт, хүрээлэн байгаа орчин, хот-нийтийн аж ахуйг хамгаалах талаар гаргасан шийдвэрийг төрийн захиргааны төв байгууллага биелүүлэх үүрэгтэй. 4. Төрийн захиргааны төв байгууллагаас өөрийн болон нийслэлд орших харьяа байгууллагынхаа хэрэгцээнд нийслэлийн нутаг дэвсгэрт газар эзэмших, түрээслэх тухай асуудлыг нийслэлийн удирдлага тавьж шийдвэрлүүлнэ.	
Нийслэлийн талаархи Улсын Их Хурлын бүрэн эрх	Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжид заасан бусад эрхээр зохицуулагдана.	Нийслэлийн талаархи Улсын Их Хурлын бүрэн эрхийг шинэчилсэн төсөлд нийслэлийн хөгжлийн асуудлаар төрөөс баримтлах бодлогыг тодорхойлох, хот байгуулалтын тухай хуулийн 5.1.5-д заасны дагуу Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах, нийслэлийн санхүүгийн чадавхыг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.
Засгийн газрын бүрэн эрх	Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжид заасан бусад эрхээр зохицуулагдана.	Нийслэлийн талаархи төрийн бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах, нийслэл, дүүргийн нутгийн өөрөө удирдах байгууллагад мэргэжил арга зүйн удирдлага, зөвлөгөө үзүүлэх, нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх, нийслэлийн удирдлагын саналыг үндэслэн нийслэлийн тогтвортой хөгжлийг хангах зорилт, арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.
Дүүрэг, түүний удирдлагын бүрэн эрх	Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу дүүрэг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах, хилийн цэсийг батлах асуудлыг Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ. Дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь Монгол	Дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, дүүргийн Засаг даргын албан тушаалыг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, аймгийн Засаг даргын албан тушаалтай тус тус адилтган үзэж болно. Дүүргийн Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа,

	Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ. Дүүргийн Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд заасан бүрэн эрх хэрэгжүүлнэ.	<i>нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:</i> 11.5.1. нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлаас дүүрэгт шилжүүлсэн өмчийн болон бусад бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх; 11.5.2. хууль тогтоомжид нийцүүлэн захирамж, заавар, дүрэм, журам батлан мөрдүүлж, гүйцэтгэлийг хангуулах; 11.5.3. энэ хуулийн 10.7.10-д зааснаас бусад газрыг эзэмшүүлэх, ашиглуулах шийдвэр гаргах;/хасах/ 11.5.4. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.
Хороо, түүний удирдлагын бүрэн эрх	Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурал нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: Хорооны Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан бүрэн эрх хэрэгжүүлнэ.	Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурал нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: <i>Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд нийцүүлэн өөрийн нутаг дэвсгэрт газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах, барилга байгууламж барих зэрэг асуудлыг хэлэлцэн саналаа эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх, эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан нь газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах, барилга байгууламж барих зөвшөөрөл олгох шийдвэр гаргахдаа энэ хуулийн 12.3.1-д заасан саналыг заавал үндэслэнэ.</i> 12.5. Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурал жилд 3-аас доошгүй удаа хуралдана. 12.6. Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурлын дарга, хорооны Засаг даргын албан тушаалыг сумын Хурлын дарга, сумын Засаг даргын албан тушаалтай тус тус адилтган үзэж болно. Хорооны Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг

		хэрэгжүүлнэ: 12.7.1. хорооны хүн амын дэлгэрэнгүй бүртгэлийн нэгдсэн сан бүрдүүлэн хөтлөх; 12.7.2. оршин суугчийн хэвийн аж төрөх нөхцлийг хангах үүднээс харьяалах нутаг дэвсгэрт орших сууц өмчлөгчдийн холбоо, өрхийн эмнэлэг, цагдаагийн хэсэг, төрийн бус байгууллагатай нягт хамтран ажиллах; 12.7.3. хууль тогтоомжоор хүлээсэн үүргээ хангалтгүй биелүүлж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад ногдуулсан болон энэ хуулийн 34.1.6, 34.1.7-д заасан торгуулийн мөнгийг хорооны мөнгөн хөрөнгийн санд төвлөрүүлж, зориулалтын дагуу зарцуулах; 12.7.4. бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах явцад үүссэн маргааныг шүүхээр шийдвэрлүүлэх; 12.7.5. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 12.8. Хорооны иргэдийн нийтийн Хурал тогтоосон журмаар үйлдсэн тамга, тэмдэг, албан бичгийн хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ.
Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцах	1. Нийслэлийн удирдлагаас засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн удирдлагатай нийслэлийн эдийн засаг, нийгэм, соёлын талаар хамтран ажиллах гэрээ байгуулан ажиллана. 2. Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн удирдлага нийслэлийн хүн амыг хүнс болон шаардагдах бусад зүйлээр хангах, нийслэлд улсын баяр наадам, төрийн ёслолын арга хэмжээ зохион явуулахад хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу дэмжлэг үзүүлж, үүрэг хүлээнэ. 3. Нийслэлийн хөгжил, хүн амын хангамж, нийгэм, эдийн засгийн үндэс болох үйлдвэр, аж ахуй, хангалтын зориулалттай бааз газрыг Засгийн газрын шийдвэрээр	22.1. Нийслэлийн удирдлагаас засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн удирдлагатай нийслэлийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, иргэдийн суурьшлийн талаар гэрээ байгуулан хамтран ажиллаж болно. 22.2. Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн удирдлага нь нийслэлийн хүн амыг бараа, үйлчилгээгээр хангах, нийслэлд үндэсний их баяр наадам, төрийн ёслол хүндэтгэл, улсын болон олон улсын арга хэмжээ зохион явуулахад хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу дэмжлэг үзүүлнэ. 22.3. Нийслэлийн хөгжилд зайлшгүй шаардлагатай дэд бүтцийн нэгдсэн сүлжээ, бүтэц бий болгох үйлдвэр, аж ахуй,

	засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн нутаг дэвсгэр дээр байгуулж, гэрээний үндсэн дээр ашиглаж болно. 4. Нийслэл, аймаг, бусад хотын хоорондын эдийн засаг, нийгэм, аж ахуйн харилцааг хуулиар тусгайлан зохицуулна.	хангамжийн байгууллагыг Засгийн газрын шийдвэрээр засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн нутаг дэвсгэр дээр байгуулж болно. 22.4. Аймаг, нийслэл, бусад хот хоорондын эдийн засаг, нийгэм, аж ахуйн харилцааг хуулиар тусгайлан зохицуулна.
Аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах	1. Нийслэлийн удирдлага нийслэлийн нутаг дэвсгэрт байрлаж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагад хэрэглэгчдийн эрх ашгийг хамгаалах, ажил үйлчилгээг сайжруулах талаар шаардлага тавина. 2. Нийслэлийн удирдлага хотын аж ахуй, нийтийн үйлчилгээний тоног төхөөрөмж, инженерийн барилга байгууламжийн эзэмших хэмжээг тогтоож, ашиглалт засварыг нь хууль тогтоомж, гэрээний үндсэн дээр аж ахуйн нэгж, байгууллагад хариуцуулна. 3. Эрчим хүчний болон нийтийн тээврийн ачааллыг зохицуулах зорилгоор аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ажил эхлэх, дуусах цагийг тогтооно. 4. Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт байрладаг гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах асуудлыг тухайн гэрээнд зааснаар буюу Монгол Улсын хууль тогтоомжоор зохицуулна.	23.1. Нийслэлийн удирдлага нь нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагад Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, ажил үйлчилгээг сайжруулах, орчны тохижилт, цэвэрлэгээ хийх зэрэг асуудлаар шаардлага тавина. 23.2. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч нь хотын аж ахуй, инженерийн барилга байгууламжийн эзэмшлийн зааг хэмжээ, шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвасыг тогтоож, ашиглалт засвар, үйлчилгээг холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу гэрээний үндсэн дээр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлж болно. 23.3. Нийслэлийн Засаг дарга нь нутгийн захиргааны тодорхой чиг үүргийг холбогдох хууль тогтоомж, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэр, гэрээний үндсэн дээр аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллагад хариуцуулан гүйцэтгүүлж, холбогдох зардлыг бүрэн буюу хэсэгчлэн санхүүжүүлж болно. 23.4. Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах асуудлыг Монгол Улсын хууль тогтоомжид заасны дагуу зохицуулна.
Төр, олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн	Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төр, олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн нэгж	24.1. Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж

нэгжээс нийслэлийн өмнө хүлээх үүрэг	нь өмчийн хэлбэрээс үл хамааран нийслэлийн өмнө дараахь үүрэг хүлээнэ: 1/ хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрт нийцүүлэн нийслэлийн удирдлагаас нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр гаргасан шийдвэрийг ажиллагсаддаа мэдээлж, биелэлтийг хангах; 2/ нийслэлийн онцлог чиг үүргийг хэрэгжүүлэх талаар нийслэлийн удирдлагаас явуулж буй үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх; 3/ өөрийн эзэмшиж буй эдэлбэр газар, барилга байгууламж болон орчны гудамж, талбайг шаардлагын дагуу зүй зохистой ашиглах.	нь өмчийн хэлбэрээс үл хамааран нийслэлийн өмнө дараахь үүрэг хүлээнэ: 24.1.1. хууль тогтоомжид нийцүүлэн нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргаас нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр гаргасан шийдвэрийг ажиллагсаддаа мэдээлж, хэрэгжүүлэх; 24.1.2. нийслэлийн онцлог чиг үүргийг хэрэгжүүлэх талаар нийслэлийн удирдлагаас явуулж байгаа үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх; 24.1.3. өөрийн эзэмшиж байгаа эдэлбэр газар, барилга, байгууламжаасаа 50 метр хүртэлх зайнд байгаа гудамж, талбайг стандарт, норм, дүрэм, журам, зохих шаардлагын дагуу зүй зохистой ашиглаж, тохижуулан цэвэр цэмцгэр байлгах; 24.1.4. барилга байгууламж барих, засварлах явцад гарсан шороо, хог хаягдлыг тээвэрлүүлж, зөвшөөрөгдсөн газар хаях; 24.1.5. эрүүл ахуйн стандартыг ханган ажиллаж, хэрэглэгчдийн эрэлтэд нийцсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн нийлүүлэх. 24.2. Энэ хуулийн 23.3-т заасны дагуу нутгийн захиргааны тодорхой чиг үүргийг эрхлэн гүйцэтгэж, нийслэлийн төсвөөс санхүүжилт авсан аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллага нь уг ажлаа Нийслэлийн Засаг даргын өмнө хариуцна.
Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлаас нийслэлийн өмнө хүлээх үүрэг	Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлага тухайн нутаг дэвсгэртээ энэ хуулийн хэрэгжилтийг хариуцна.	25.1. Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлага тухайн нутаг дэвсгэртээ энэ хуулийн хэрэгжилтийг хариуцна.
Зургаадугаар зүйл. Бусад		
Нийслэлийн бэлгэ тэмдэг	1.Нийслэл нь өөрийн туг, сүлд тэмдэгтэй байна. 2.Нийслэлийн туг, сүлд тэмдгийн загвар, хэрэглэх	26.1. Нийслэл нь өөрийн туг, сүлд тэмдэг, хүндэтгэлийн дуутай байна. 26.2. Нийслэлийн туг, сүлд, тэмдгийн загвар, хүндэтгэлийн

	журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлаас тогтооно.	дууг хэрэглэх журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална. <i>Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь нийслэлийн хүндэтгэлийн дууг хэрэглэх журмыг батлах үүрэг нэмэгдсэн.</i>
Нийслэлийн хүндэт иргэн ба шагнал	1. Нийслэлийг хөгжүүлэх хэрэгт онцгой хувь нэмэр оруулсан хүнийг "Нийслэл хотын хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнаана. "Нийслэл хотын хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ. 2. "Нийслэл хотын хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнах журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал тогтооно.	27.1.Нийслэлийг хөгжүүлэх үйлсэд онцгой хувь нэмэр оруулсан иргэнийг "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнаана. "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ. 27.2."Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнах журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.
Нийслэлийн мэдээлэл, судалгааны байгууллага	1. Нийслэл Улаанбаатар хот нь өөрийн сонин, телевиз болон радиогийн нэвтрүүлэгтэй байж болно. 2. Нийслэлийн удирдлага нь дэргэдээ хотын хөгжлийн түүх, хэтийн төлөвийг тодорхойлох, хот байгуулалт, хүн ам, хүрээлэн байгаа орчны асуудал болон олон нийтийн санаа бодлыг судлах шинжилгээ, судалгааны төвтэй байж болно.	28.1.Нийслэл Улаанбаатар хот нь өөрийн сонин, телевиз болон радиогийн нэвтрүүлэгтэй байж болно. 28.2.Нийслэлийн удирдлага нь дэргэдээ хотын хөгжлийн түүх, хэтийн төлөвийг тодорхойлох, хотжилт, хот байгуулалт, хүн ам, хүрээлэн байгаа орчны асуудал болон олон нийтийн санаа бодлыг судлах шинжилгээ, судалгааны төвтэй байж болно.
Нийслэлийн өдөр	Нийслэлийн өдрийг жил бүр тэмдэглэнэ. Нийслэлийн өдрийг Улсын Их Хурал тогтооно.	29.1.Улсын Их Хурлаас тогтоосон нийслэлийн өдрийг жил бүр тэмдэглэнэ.
Хориглох зүйлс	-----	30.1.Нийслэлийн иргэн, нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгжид дараахь зүйлсийг хориглоно: 30.1.1.иргэний бүртгэлгүй оршин суух, төлөвлөлтгүй газар суурьшил үүсгэх болон суурьших;

		30.1.2.хуульд заасан зөвшөөрөлгүйгээр газар эзэмших, ашиглах, барилга угсралтын ажил явуулах, газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчийн хууль ёсны эрх ашигт халдах, бусдын орц, гарцыг хаах; 30.1.3.инженерийн шугам сүлжээ, тоног төхөөрөмжийг мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, зөвшөөрөлгүйгээр ашиглах, гэмтэл учруулах; 30.1.4.хотын ногоон байгууламж, байгалийн болон таримал мод, бут, сөөгийг хугалах, устгах, сүйтгэх; 30.1.5.байгаль орчин, нуур, цөөрөм, гол, горхи, булаг, шандыг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлаар бохирдуулах; 30.1.6.хий, шахмал болон боловсруулсан түлш, нүүрс, мод, цаас, малын гаралтай түлшнээс өөр хорт утаа ялгаруулдаг зүйлсийг түлшинд хэрэглэх; 30.1.7.суурьшлын зөвшөөрөгдөөгүй бүсэд мал аж ахуй эрхлэх.
Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага	-----	31.1.Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол эрх бүхий улсын байцаагч дараахь захиргааны шийтгэл ногдуулна: 31.1.1.энэ хуулийн 15.1.1-15.1.3, 15.1.5-15.1.9-т заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000 төгрөгөөр торгох; 31.1.2.энэ хуулийн 24.1.3-24.1.5-д заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 300000-1000000 төгрөгөөр торгох; 31.1.3.энэ хуулийн 30.1.1-30.1.3, 30.1.5-30.1.7-д заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 300000-1000000 төгрөгөөр торгох; 31.1.4.энэ хуулийн 30.1.4-т заасныг зөрчсөн бол хугалсан, устгасан мод, бут, сөөгийг ширхэгээр, сүйтгэсэн цэцэг, зүлгийн эзлэх талбайн хэмжээг 5 дахин өсгөсөн хэмжээгээр

		нөхөн сэргээлгүүлэх, эсхүл иргэнийг 50000-150000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 250000-500000 төгрөгөөр торгох. 31.2.Энэ хуулийн 15.1.4-т заасныг зөрчиж Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд заасан суурьшлийн бүсэд оршин суугаагүй иргэнд нийслэл хотын хангамж, үйлчилгээ үзүүлэхгүй бөгөөд үүдэн гарах хохирлыг тухайн этгээд хариуцна.
--	--	---

1.1. НИЙСЛЭЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН АСУУДЛААР МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОН ПОЛЬШ, КАЗАКСТАНЫ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ХАРЬЦУУЛАЛТ, ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

	<i>Монгол Улсын “Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулга</i>	<i>Польш улсын хууль</i>	<i>Казахстан улсын хууль</i>
Нэгдүгээр бүлэг. Хуулийн нийтлэг үндэслэл, зорилт, нийслэлийн удирдлагын үндсэн зарчим, нийслэлийн онцлог чиг үүрэг, нутаг дэвсгэр эдэлбэр газрын талаар			
Хуулийн зорилт, хууль тогтоомж,	1.1.Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нийслэл /цаашид "нийслэл" гэх/-ийн онцлог чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс, удирдлагын бүрэн эрх, нийслэлийн оршин суугчийн эрх, үүрэг, нийслэлийн удирдлагаас оршин суугч, аж ахуйн нэгж, байгууллага болон засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино		Бүгд Найрамдах Казахстан улсын нийслэлийн статусын тухай хууль нь нийслэл үйл ажиллагаагаа явуулахтай холбоотой харилцааг зохицуулж, үйл ажиллагааных нь эрх зүй, эдийн засаг, зохион байгуулалтын үндсийг тодорхойлно.
Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж	2.1. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Засаг захиргаа,	БНПУ-ын нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж нь “Нийслэл хот Варшавын бүтэцийн хууль” (Act on the	1. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж нь БНКаз.Улсын Үндсэн хууль, Нийслэлийн статусын тухай хууль

	нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль, энэ хууль болон эдгээртэй нийцүүлэн гаргасан хууль тогтоомжийн бусад актаас бүрдэнэ. 2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.	structure of the capital city of Warsaw), “Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын хууль” (Act on local self-government) болон Варшав хотын дүрэм (The Statute of the capital city of Warsaw) зэрэг хууль тогтоомжоос бүрдэнэ. <i>*Манай хуулийн шинэчлэсэн найруулгад буй гол заалтууд үндсэндээ The Statute-ийн заалттай давхцаж байна.</i>	болон БНКаз.Улсын бусад хууль эрхийн актаас бүрдэнэ. 2.БНКаз.Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.
Нийслэл, түүний чиг үүрэг	4.1. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар Монгол Улсын нийслэл нь Улаанбаатар хот мөн. 4.2. Нийслэл нь хуулиар олгосон чиг үүрэг, өмч хөрөнгө, өөрийн удирдлага бүхий засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, нийгмийн цогцолбор мөн. 4.3. Далай ашиглах тухай хуулийн 81.1-д заасны дагуу Монгол Улсын хөлөг онгоцны бүртгэлийн боомт нь Улаанбаатар хот байна. 4.4. Нийслэл нь Улаанбаатар бүсийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангах, хүрээлэн байгаа орчин,	-Варшав хот бол улсын нийслэл мөн. -Варшав бол засаг захиргааны мужтай адил -Варшав хотын иргэд нутгийн өөрөө удирдах байгууллагатай байна -Варшав хот өөрийн эрх зүйн статустай бөгөөд суверинитет нь шүүхээр хамгаалагдана -Варшав хот улсын нийслэлийн хувьд төрийн бодлогыг хэрэгжүүлнэ. Засгийн газрын төрийн удирдлагын үйл ажиллагааны хүрээнд нийслэл хотын хувьд гүйцэтгэх аливаа	1. Астана хот бол Бүгд Найрамдах Казахстан улсын нийслэл мөн 2.Астана хот БНКаз.У-ын нийслэлийн хувьд 1. улсын улс төрийн болон засаг захиргааны төв, 2. БНКазУ-ын Үндсэн хуулийн эх хувь, БНКаз.У-ын Төрийн сүлд, Төрийн далбааны эталон байх газар мөн. Эдгээр нь БНКаз.У-ын Ерөнхийлөгчийн ордон “Акорда”-д хадгалагдана. 3. Нийслэлд БНКаз.У-ын Ерөнхийлөгчийн “Акорда” ордон, Парламент, Засгийн газар, Дээд шүүх болон бусад төрийн төв байгууллагууд байрлана.

	ногоон бүсийг хамгаалах, сэргээх, оршин суугчийн суурьшил, хотын хангамж, үйлчилгээ, аж ахуйн үйл ажиллагааг зохицуулах үүднээс алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүстэй байж болно. 4.5. Нийслэлд Монгол Улсын төрийн дээд болон төв байгууллага, тус улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн газар байнга төвлөн оршино. 4.6. Нийслэлийн удирдлага нь нутаг дэвсгэртээ байгаа төрийн дээд, төв болон бусад байгууллагын ажиллах хэвийн нөхцөлийг хангах үүрэг хүлээнэ. 4.7. Төрийн эрх бүхий байгууллага өөрөөр шийдвэрлээгүй бол нийслэлд үндэсний их баяр наадам, төрийн ёслол хүндэтгэл, улсын болон олон улсын арга хэмжээг зохион байгуулна.	үүргийг хүлээнэ - Хотын үйл ажиллагааны хүрээнд орон нутгийн чанартай төрийн бодлогын асуудлууд орно <i>*Варшав хотын эрх зүйн байдалтай холбоотой дээрхи хууль, дүрэмд хотын үйл ажиллагааны зарчмын талаар нилээд олон заалт орсон байна. Үүнд:</i> <i>-Хот үйл ажиллагаагаа явуулахын тулд зохион байгуулалтын нэгж байгуулах, бусад байгууллага, түүн дотор төрийн бус байгууллагатай гэрээ байгуулан ажиллах, хотын хэмжээний тулгамдсан асуудлаар иргэдийн дунд санал асуулга, референдум явуулах, хотын иргэдийн дунд зөвлөлгөөн зохион байгуулах</i> <i>-Хот, районы байгууллагуудын ажиллагаа ил тод байх, хотын болон районы зөвлөлүүдийн чуулган болох газар, хугацааг нийтэд зарлаж байх, иргэн чуулганы үйл ажиллагааг ажиглах эрхтэй байх, хуулинд</i>	<i>*БНКАЗ.У-ын нийслэлийн чиг үүргийн талаар хуульд ийнхүү заасан байгаа боловч Ерөнхийлөгчийн зарлиг, шийдвэрүүдээр зохицуулагдах чиг үүрэг, харилцаанууд байдаг.</i>
--	--	---	--

		<i>өөрөөр заагаагүй бол иргэн бүр хотын үйл ажиллагаатай холбоотой мэдээлэл авах, баримт бичигтэй танилцах эрхтэй байх</i>	
Нийслэлийн нутаг дэвсгэр, эдэлбэр газар	6.1. Нийслэл нь Улсын Их Хурлаас баталсан хилийн цэс бүхий нутаг дэвсгэртэй байх бөгөөд алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэр нь нийслэлийн нутаг дэвсгэрийн хилийн цэст багтана. 6.2. Нийслэлийн нутаг дэвсгэр нь Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан бүсчлэлтэй байх бөгөөд байгаль орчныг хамгаалах болон ой, усны нөөц хамгаалах бүстэй байна. 6.3. Нийслэлийн нийтийн эдэлбэр газарт хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн гудамж, талбай, зам, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эзэмшлийн бус амралт, зугаалга, биеийн тамир, спортын зориулалттай газар, цэцэрлэг, оршуулгын газар, хог хаягдлын цэг, цэвэршүүлэх талбай зэрэг газар хамаарна. 6.4. Чиг үүргээ биелүүлэх зорилгоор нийслэлийн эзэмших,	Дээрх хууль тогтоомжуудад Варшав хотын нутаг дэвсгэрийг хавсралтаар заасан байгаа боловч нийтийн эдэлбэр газрын талаар тусгайлсан заалт алга байна. Харин хот, районы дарга, зөвлөлийн ажлын хүрээнд оруулсан нарийвчилсан заалтууд байна.	1. Нийслэлийн нутаг дэвсгэр нь Засгийн газраас өргөн барьснаар БНКаэ.У-ын Ерөнхийлөгчийн тогтоосон буюу өөрчилсөн Астана хотын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжүүдийн хил доторхи газар, усны объектуудаас бүрдэнэ. Хилийн цэсийг өөрчлөх буюу тогтоохдоо нутгийн төлөөлөх болон гүйцэтгэх байгууллагуудын саналыг харгалзана. 2. Хоттой нийгэм, байгаль орчин, аж ахуйн нэгдсэн нутаг дэвсгэр үүсгэсэн хотын хилийн цэсийн гадна орших газар нутаг нь нийслэлийн орчны дагуул бүс болно. Уг бүсийн хил, хэмжээг нийслэлийн маслихат, акимат болон бүсийн оршин байгаа мужийн маслихат, акиматын хамтарсан саналаар Засгийн газар тогтоох буюу өөрчлөнө. (Маслихат- иргэдийн хурал, акимат- захиргаа) *Нийслэл болон дагуул бүсийн

	ашиглах газар нь нийслэлийн хилийн цэсийн гадна байж болно.		<i>хилийн цэсийг тогтоох буюу өөрчлөх субъектийг энэ хуулиар тодорхой заасан нь манай хуулийн төслөөс ялгагдах гол ялгаа болж байна.</i>
Нийслэлийн бэлгэ тэмдэг	26.1. Нийслэл нь өөрийн туг, сүлд тэмдэг, хүндэтгэлийн дуутай байна. 26.2. Нийслэлийн туг, сүлд тэмдгийн загвар, хүндэтгэлийн дууг хэрэглэх журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.	- Варшав хот өөрийн сүлд, туг, өнгөтэй байна. Эдгээрийг Варшав хотын статусаар тодорхойлно - Район мөн өөрийн дүрмээр тодорхойлогдсон туг, сүлд, өнгөтэй байж болох бөгөөд түүнийгээ хотын бэлгэ тэмдэгтэй хамт ашиглаж болно.	Нийслэл өөрийн сүлд, далбаа, сүлд дуутай байна. Сүлд, далбаа, сүлд дууллын тодорхойлолт болон хэрэглэх журмыг нийслэлийн маслихат батална.
Нийслэлийн удирдлага, түүний онцлог	3.1. Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан ёсоор бүрдэнэ. 10.2. Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын Захирагч байх бөгөөд тэрээр хотын аж ахуй, үйлчилгээг удирдан зохион байгуулах, мэргэжлийн албадын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэг бүхий хотын ерөнхий менежерийг томилон ажиллуулна. 10.3. Улаанбаатар хотын Захирагч нь ажлын албатай	Энэ төрлийн заалтууд “Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын хууль” (Act on local self-government)-нд тусгагдсан байна	Хот БНКаз.У-ын нийслэлийн үүрэг гүйцэтгэхтэй холбоотой нийслэлийн төрийн захиргааны байгууллагуудын чиг үүрэг нь: 1. нийслэл БНКаз.У-ын улс төр, засаг захиргаа, соёл, эдийн засгийн төвийн үүргээ гүйцэтгэх нөхцлийг бүрдүүлэх 2. дэлхийн бусад нийслэлүүдтэй өрсөлдөх боломжийг дээшлүүлэх, тогтвортой хөгжил бүхий хот болгох 3. нийслэлийг олон улсын харилцааны төв болгон хөгжүүлэх

	байна. Захирагчийн ажлын алба нь нийслэлийн Засаг даргын ажлын албанаас тусдаа байх бөгөөд дарга нь хотын Ерөнхий менежер байна. 10.4. Захирагчийн ажлын алба нь Улаанбаатар хотын дэд бүтцийн хангамж, хотын орон сууц, нийтийн аж ахуй, худалдаа үйлчилгээ, хүн амын хүнсний хангамж, нийтийн тээврийн үйлчилгээ, зам, хот тохижилт, цэцэрлэгжилт, орчны бохирдол, хог хаягдал зэрэг асуудлаар гаргасан Улсын Их Хурал, Засгийн газар, нийслэлийн удирдлагын бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад төрийн үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. 10.5. Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын Захирагчийн хувьд өөртөө зөвлөх эрх бүхий мэргэжлийн орон тооны бус зөвлөлийг байгуулан ажиллуулж болно. 10.6. Энэ хуулийн 10.5-д заасан мэргэжлийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын		4. БНКаЗ.У-ын Ерөнхийлөгч, Парламент, Засгийн газар, Дээд шүүх болон бусад төрийн захиргааны төв байгууллагууд, гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн газруудын үйл ажиллагаагаа явуулах нөхцлийг бүрдүүлэх 5. улсын болон олон улсын зохион байгуулах, явуулах нөхцлийг бүрдүүлэх 6. БНКаЗ.У-ын хууль тогтоомжоор тодорхойлогдсон бусад чиг үүргийг гүйцэтгэх <i>*Энэ хуулинд нийслэлийн удирдлагын тогтолцоог эхэлж тодорхойлолгүйгээр зөвхөн чиг үүргийг нь заасан байна.</i>
--	---	--	--

	Захирагч батална.		
Удирдлагын үйл ажиллагааны үндсэн зарчим	3.2. Нийслэлийн удирдлага, зохицуулалтын үйл ажиллагаанд Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 8.2-т заасан засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын үндсэн зарчмаас гадна дараахь зарчмыг баримтална: 3.2.1. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг чанд мөрдөх; 3.2.2. Нийслэлийн оршин суугчийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг эрхэмлэх; 3.2.3. нийслэлийн удирдлагын шийдвэр, үйл ажиллагаа нь олон нийтийн санал, оролцоонд тулгуурлах, ил тод байх.	1. Хотын зөвлөлийн гишүүн нь өөрийн сонгогчдоо төлөөлөх бөгөөд, өөрийн сонгогдсон хотын зөвлөл болон нутгийн өөрөө удирдах бусад байгууллагын үйл ажиллагаанд идэвхитэй оролцох нь түүний эрхэм үүрэг мөн 2. Хотын зөвлөлийн гишүүн нь хотын иргэд болон тэдний байгууллагуудтай тогтмол холбоотой байж, тэдний саналыг хотын удирдлагын байгууллагуудад төлөөлж байх үүрэгтэй 3. Хотын зөвлөлийн гишүүн мандатынхаа үндсэн дээр цалин хангамж авах бөгөөд түүний хэмжээг хотын зөвлөл холбогдох зохицуулалтыг үндэслэн тогтооно 4. Хотын зөвлөлийн гишүүн өөрийн болон эхнэр, хоёрдугаар үе хүртэлх хамаатан садных нь эрх ашиг тусгагдсан асуудал хэлэлцэхэд оролцохгүй байх үүрэгтэй 5. Хотын зөвлөлийн гишүүн мандатаасаа татгалзаж болох бөгөөд энэ тухайгаа бичгийн	

		хэлбэрээр хотын зөвлөлд мэдэгдэнэ		
Хоёрдугаар бүлэг. Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо, тэдгээрийн бүрэн эрхийн талаар				
Нийслэлийн бүрэн эрх	удирдлагын	Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын бүрэн эрх 9.1. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нийслэлийн талаар Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 9.1.1. нийслэлтэй холбогдсон асуудлаар хууль тогтоомжид нийцүүлэн бие даан шийдвэр гаргах; 9.1.2. нийслэлийн оршин суугчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хөндөж байгаа тулгамдсан асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.3. нийгмийн дэг журмыг хамгаалах, хотын аж ахуй, оршин суугч, аж ахуйн нэгжийн нийгэм-соёлын асуудлаар нийтээр дагаж мөрдөх журмыг хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргаж, биелэлтэд хяналт тавих; 9.1.4. нийслэл, түүний оршин	1.Хотын зөвлөлийн бүрэн эрхэнд хуульд өөрөөр заагаагүй бол хотын үйл ажиллагаатай холбоотой бүх асуудал багтана. 2. Хуулиар зөвхөн район ба районы зөвлөлийн бүрэн эрхэнд байхаар зааснаас бусад бүх асуудал хотын зөвлөлийн бүрэн эрхэнд хамаарна. 3. Дараах асуудлууд зөвхөн хотын зөвлөлийн мэдэлд байх боловч шийдвэр гаргахдаа холбогдох районы зөвлөлийн саналыг авсан байна. Үүнд: 1/ Хотын дүрэм батлах 2/ Хотын газрын удирдлагын төлөвлөгөөг батлах 3/ хотын хөгжлийн программ, урт хугацааны хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөөг батлах 4/ районуудыг байгуулах, нийлүүлэх, татан буулгах 5/ районы дүрэм батлах, районы	БНКаЗ.У-ын бусад хууль тогтоомжоор тогтоогдсон бүрэн эрхээс гадна нийслэлийн маслихат (иргэдийн хурал) өөрийн эрх мэдлийн хүрээнд: 1.бусад улсын орон нутгийн төлөөллийн байгууллагуудтай олон улсын харилцаа тогтоох 2. хот байгуулалтын төлөвлөгөөг батлахад нийслэлийн нутгаас газар ашиглах нэмэлт нөхцлүүдийг тодорхойлно 3. нийслэлийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн төлөвлөгөө, нийслэлийн төсөв, төсвийн гүйцэтгэлийн тайланг батална. Нийслэлийн гудамж, талбайд реклам байрлуулах нөхцөл, журмыг батална. Шаардлагатай иргэдэд үзүүлэх нийгмийн туслалцааны журам, хэмжээг батална

	суугчийн нийтлэг ашиг сонирхлыг хөндсөн, өөрийн эрх хэмжээнд шийдвэрлэх боломжгүй асуудлаар Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагад санал тавьж шийдвэрлүүлэх; 9.1.5. хот байгуулалт, экологи, эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, хүн амын үйлчилгээтэй холбогдох асуудлаар төрийн захиргааны төв байгууллагад санал тавьж шийдвэрлүүлэх; 9.1.6. нийслэлийн хэмжээнд тэмдэглэлт ой, баяр ёслол тэмдэглэх, байгууллага, гудамж, талбайг нэршүүлэх, нэрэмжит болгох, хөшөө, дурсгалын цогцолбор байгуулах асуудлаар өөрийн санаачлагаар болон иргэд, байгууллагын саналыг үндэслэн шийдвэр гаргах; 9.1.7. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, түүнд үндэслэн хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, төсөл хөтөлбөр, алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгоны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.8. нийслэлийн оршин суугчийн суурин амьдралын хэв маяг, хамтач үзлийг хөгжүүлэх, хотын	үйл ажиллагааны хүрээг тогтоох, өмчийг ашиглуулахаар шилжүүлэх, төсвийн хөрөнгийг хуваарилах 6/ хотын бэлгэ тэмдэг, гудамж талбайн нэр, нийтийн эзэмшлийн болон хотын доторх зам, хөшөө дурсгалтай холбоотой эрхийн актуудыг батлах 4. Хотын зөвлөл дээрх шийдвэрүүдийг гаргахдаа районы зөвлөлийн саналыг авахаар тогтоосон хугацаанд районы зөвлөл хариу ирүүлээгүй бол санал авах шаардлага биелэгдсэнд тооцно. 1. Хотын зөвлөл хяналт шалгалтын комиссийг байгуулна. 2. Уг комисс нь бүх бүлгүүдийг төлөөлсөн хотын зөвлөлийн гишүүдээс бүрдэх бөгөөд комисст хотын зөвлөлийн дарга, түүний орлогч нар орж болохгүй 3. Комиссийн зорилго нь: 1/ хотын дарга, хотын болон районы байгууллагуудын үйл ажиллагаа хуулийн хүрээнд	
--	---	--	--

	соёл, хамтын хариуцлагыг төлөвшүүлэх ажил зохион байгуулах; 9.1.9. нийслэлийн агаар, ус, хөрс, экологийн төрөл зүйлийг хамгаалах хөтөлбөр батлах; 9.1.10. нийслэлийн нутаг дэвсгэрт эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс нутгийн хил тогтоох; 9.1.11. нийслэлийн тухайн жилийн төсвийн төслийг хуулийн хугацаанд хэлэлцэн батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.12. нийслэлийн тухайн жилийн төсвийн гүйцэтгэлийг хуулийн хугацаанд хэлэлцэн батлах; 9.1.13. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 9.2. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал байнгын ажиллагаатай байж болно. 9.3. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ нийслэлийн Засаг даргын нэгэн адил баталгаагаар хангагдана. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагч бүрэн эрх 10.1. Нийслэлийн Засаг дарга тодорхой чиг үүрэг хариуцсан	явагдаж буй эсэхийг а. Хууль тогтоомжоос урган гарах үүргийн биелэлт б. Хотын зөвлөлийн шийдвэр, хотын даргын захирамжийн биелэлт в. Аж ахуй, санхүүгийн үйл ажиллагаа г. Хотын болон түүний байгууллагуудад хийгдсэн зохион байгуулалт, эрхийн өөрчлөлтийн хүрээнд шалгах 2/ хотын төсвийн гүйцэтгэлийн талаар дүгнэлт бэлтгэх, хотын даргын төсвийн мэдэгдлийг хүлээж авах эсэх талаар санал бэлтгэх, хотын зөвлөлд оруулах 3/ хотын шинэ суурьшил бий болгох төслийг хотын зөвлөлөөр хэлэлцэхэд бэлтгэх 4/ хотын даргыг огцруулах талаар референдум явуулах асуудлаар дүгнэлт бэлтгэх 4. Хяналт шалгалтын комисс хотын зөвлөлийн даалгавраар хяналтын бусад үүргийг гүйцэтгэж	Казахстан улсын Нийслэлийн статусын хуулинд Аким (хотын дарга) болон Акимат (хотын захиргаа)-ын бүрэн эрхийг тус тусад нь ялган заасан байна. Акиматын бүрэн эрх 1. Нийтийн аж ахуйн улсын хэмжээний үйлдвэрийн газрын биш нийтийн аж ахуйн өмчийн жагсаалтыг батлах, нийслэлд бүртгэгдсэн хувьцаат нийгэмлэгүүд дахь улсын хувьцааны пакетыг эзэмших, ашиглах, захирах 2. Астана хотын нийтийн аж ахуйн өмчийг эзэмших, ашиглах, захирах 3. Астана хотын өмчийг хувьчлах харилцааг зохицуулах тогтоол гаргах 4. эдийн засгийн тусгай бүсийн нутаг дэвсгэрт оруулсан бараа, тоног төхөөрөмжийн ашиглалтын талаархи мэдээллийг татварын албанд гаргаж өгөх
--	---	---	--

	орлогч, зөвлөхтэй байна. 10.7. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 10.7.1. нийслэлийн хөгжлийн тогтвортой орчин бүрдүүлэх зорилгоор төрийн захиргааны төв байгууллагуудтай нэгдсэн бодлого явуулах асуудлаар Ерөнхий сайдтай шууд харилцах; 10.7.2. нийслэлд хүн амын төлөвлөлтгүй суурьшил бий болох, дэд бүтцийн болон нийгмийн үйлчилгээний хэвийн ажиллагаа алдагдах, оршин суугчдын амьдрах орчинд аюултай нөхцөл бий болохоос урьдчилан сэргийлэх; 10.7.3. хүн амын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөхүйц нөхцөл байдлыг бий болгосон, хүрээлэн байгаа орчныг бохирдуулсан, ашиглах бодисын зөвшөөрөгдөх хэмжээг хэтрүүлсэн үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагааг түр түдгэлзүүлэх, зогсоох, холбогдох байгууллагын санал дүгнэлтийг үндэслэн барилга, байгууламж барихыг	болно * Хотын зөвлөлийн Хяналт шалгалтын үүргийг маш тодорхой зааж өгснөөрөө манай хуулийн төслөөс ялгагдаж байна Хотын даргын бүрэн эрх 1. Хотын дарга хуулиар тогтоогдсон хотын зорилт болон хотын зөвлөлийн шийдвэрийг биелүүлнэ 2. хотын дарга: а. хотын зөвлөлийн дүрмийн төслийг бэлтгэнэ б. Хотын хөрөнгийг захиран зарцуулна в. хотын төсвийг захирна. Зохих ёсоор зарцуулах хариуцлага хүлээнэ г. гадаад харилцаанд хотыг төлөөлнө д. Хотын өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдана е. Хууль тогтоомжоор хотод оногдсон төрийн удирдлагын	5. эдийн засгийн тусгай бүсийг байгуулах ажилд оролцож буй аж ахуйн нэгжүүдийг бүртгэх, уг бүсд үйл ажиллагаа явуулах хуулийн этгээдүүдтэй гэрээ байгуулах 6. төсвийн хууль тогтоомжийн хүрээнд зээл авах 7. нийслэлийн нутаг дэвсгэрт улсын архитектур, хот байгуулалт, барилгын бодлого боловсруулахад оролцох 8. нийслэлийн хөгжил, барилгажуулалтын төлөвлөгөөг хэрэгжүүлж буй субъектүүдийн үйл ажиллагааг зохицуулах 9. нийслэлийн хөгжил, барилгажуулалтын ерөнхий төлөвлөгөөг боловсруулах ажлыг зохион байгуулах 10. нийслэлийн экологи, нийгэм, соёлын хөгжлийн хөтөлбөрийг боловсруулах, хэрэгжүүлэх 11. шаардлагатай бүлгийн иргэдэд нийгмийн тусламж үзүүлэх журам, хэмжээг тогтоох 12. нийслэлийн иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогыг
--	---	---	---

	хориглох, нийслэлээс нүүлгэн шилжүүлэх тухай саналыг холбогдох байгууллагад тавих; 10.7.4. засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжээс нийслэлд ажиллах хүчийг зохион байгуулалттайгаар шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх; 10.7.5. нийслэлийг хөгжүүлэх асуудлаар төсөл санаачлах, төсөлд санал, дүгнэлт өгөх, түүнийг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газраас дэмжлэг хүсэх; 10.7.6. дотоод, гадаад харилцаанд нийслэлийг төлөөлөх; 10.7.7. нийслэл дэх үндэстэн, ястан, цөөнхийн түүх, шашин, соёлын өвийг хамгаалан, арвижуулах; 10.7.8. газар зохион байгуулалт, хот төлөвлөлтийн уялдаа холбоог хангах ажлыг зохион байгуулах; 10.7.9. Газрын тухай хуулийн 21.2.3-т заасны дагуу газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах асуудлыг шийдвэрлэх; 10.7.10. холбогдох хуулийн дагуу нийслэлийн оршин суугч, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх; 10.7.11. дүүргийн Засаг дарга, эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг, харьяа газрын даргын шийдвэр хууль	асуудлыг хэрэгжүүлнэ ё. Хотын албад, хяналт, хамгаалалтын албадыг удирдана ж. Хэв журам сахиулахтай холбоотой тулгамдсан асуудлаар шийдвэр гаргана. Уг шийдвэрээ хотын зөвлөлийн дараагийн хуралд батлуулахаар оруулна 3. Хотын дарга төсвийг хэрэгжүүлэхдээ: а. Хотын санхүүгийн удирдлагыг зөв хэрэгжүүлэх хариуцлага хүлээнэ б. Төсвийн төсөл, нийгэм эдийн засгийн бодлогын чиглэл, төсвийн хөрөнгийн ашиглалтын талаар нийслэлийн иргэдэд мэдээлэх в. Хотын зөвлөл төсвийг баталмагц төсвийн зохицуулалтууд болон өнгөрсөн оны төсвийн гүйцэтгэлийн талаар мэдэгдэл хийнэ 4. Хотын дарга нь хотын албан хаагчдын мэргэжлийн удирдлага болон хотын салбарын	хэрэгжүүлэх, зохицуулах 13. дулаан, цахилгаан, ус, шатдаг хийн хангам, ус сувгийн системийн найдвартай ажиллагаа, нийслэлийн зам, тээвэр, холбоо, хот тохижилт, цэвэрлэгээ, орон сууцны фондын инженерийн хангамж, ашиглалт, засварын үйл ажиллагааг зохицуулна 14. Казахстан улсын хууль тогтоомжийн хүрээнд улсын хэрэгцээнд зориулан газар авах, худалдан авах ажлыг хэрэгжүүлнэ. Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт ашиглагдаагүй буюу зориулалтын бусаар ашиглаж буй газрыг албадан авахаар шүүхэд хандах
--	--	---	--

	тогтоомжид нийцээгүй бол хүчингүй болгох; 10.7.12. эрчим хүчний болон нийтийн тээврийн ачааллыг зохицуулах зорилгоор аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ажил эхлэх, дуусах цагийг тогтоох; 10.7.13. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 10.8. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ Засгийн газрын гишүүнтэй адил баталгаагаар хангагдана.	удирдлагыг удирдана. 5. Хотын дарга хотын дэд дарга нарыг томилж, чөлөөлнө. Ингэхдээ тушаал гарган гүйцэтгэх бөгөөд 4-өөс илүүгүй орлогчийг томилж, чөлөөлж болно. 6. Хотын клеркийг (City clerk) хотын даргын саналаар хотын зөвлөл томилж, чөлөөлнө. Чөлөөлсөн тохиолдолд 3 сараас илүүгүй хугацааны дотор дараагийн клеркийг томилно. (манай хотын ерөнхий менежертэй адил албан тушаал) 7. Хотын ерөнхий санхүүчийг (Treasurer) хотын даргын саналаар хотын зөвлөл томилж, чөлөөлнө	
Нийслэлийн удирдлага, иргэд, байгууллагын хоорондын харилцаа Төрийн захиргааны төв байгууллагатай харилцах		Ийм төрлийн заалтууд нийслэлийн статусын хуулинд байхгүй байна	Ийм төрлийн заалтууд Казахстаны нийслэлийн статусын хуулинд байхгүй Нийслэлийн Аким : 1. БНКаз.У-ын Ерөнхийлөгч, Парламент, Засгийн газар, бусад төрийн төв байгууллагууд, олон улсын байгууллагууд, гадаад орнуудын төлөөлөгчийн газруудтай харилцахад нийслэлийг төлөөлөх 2. нийслэлийн эрх ашигтай

			холбоотой Казахстан улсын аливаа хууль эрхийн актуудын төсөлд саналаа оруулах 3. нийслэлийн хөгжил, үйл ажиллагаатай холбоотой санал, эрх зүйн актуудын төслийг Засгийн газарт оруулах 4. нийслэлд улсын болон олон улсын хэмжээний арга хэмжээ зохиох асуудлыг шийдэхэд оролцох 5. нийслэлийн нутаг дэвсгэрт оршдог, хот нийслэлийн үүрэг гүйцэтгэхэд чухал шаардлагатай улсын өмчийн байгууламжийг нийслэлийн өмчид шилжүүлэх саналыг харгалзах төрийн байгууллагад оруулах
Нийслэлийн талаархи төрийн болон орон нутгийн байгууллагын бүрэн эрх Улсын Их Хурлын бүрэн эрх	7.1. Улсын Их Хурал нийслэлийн талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 7.1.1. нийслэлийн хөгжлийн асуудлаар төрөөс баримтлах бодлогыг тодорхойлох; 7.1.2. хот байгуулалтын тухай хуулийн 5.1.5-д заасны дагуу Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах; 7.1.3. нийслэлийн санхүүгийн чадавхийг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх; 7.1.4. хууль тогтоомжид заасан	Парламентын зүгээс нийслэлтэй холбоотой хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийн талаар хуульд заалт байхгүй	Парламентын зүгээс нийслэлтэй холбоотой хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийн талаар хуульд заалт байхгүй

	бусад бүрэн эрх.		
Засгийн газрын бүрэн эрх	8.1. Засгийн газар нийслэлийн талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 8.1.1. нийслэлийн талаархи төрийн бодлого, хууль тогтоомжийг хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах; 8.1.2. нийслэл, дүүргийн нутгийн өөрөө удирдах байгууллагад мэргэжил арга зүйн удирдлага, зөвлөгөө үзүүлэх; 8.1.3. нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх; 8.1.4. нийслэлийн удирдлагын саналыг үндэслэн нийслэлийн тогтвортой хөгжлийг хангах зорилт, арга хэмжээг боловсруулах, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх; 8.1.5. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.		БНКаэ.У-ын Засгийн газрын бүрэн эрхэд: 1. нийслэлд автотээврээр зорчигч болон ачаа тээвэрлэх журам батлана, нийслэлийн нутаг дэвсгэрт хувь хүн болон хуулийн этгээд худалдаа, зочид буудал, эмнэлэгийн болон бусад үйлчилгээний ажил эрхлэх журам батлана 2. нийслэлийн хөгжлийн асуудлаар төрийн хөтөлбөр боловсруулна
Дүүрэг, түүний удирдлагын бүрэн эрх	11.1. Дүүрэг нь хүн амын байршил, эдийн засгийн чадавхи, газар зүйн байршил, зам харилцааны нөхцлийг харгалзан байгуулсан нийслэлийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж мөн. 11.2. Монгол Улсын Засаг	1. хотыг заавал раойнуудад хуваана 2. Район хууль тогтоомж, Варшав хотын дүрэм болон хотын зөвлөлөөс баталсан эрх зүйн актуудын үндсэн дээр нийгмийн зорилтуудыг биелүүлэн ажиллана	Энэ талаархи заалт Казахстаны нийслэлийн статусын хуульд байхгүй

	захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлд заасны дагуу дүүрэг байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах, хилийн цэсийг батлах асуудлыг Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ. 11.3. Дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ. 11.4. Дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, дүүргийн Засаг даргын албан тушаалыг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, аймгийн Засаг даргын албан тушаалтай тус тус адилтган үзэж болно. 11.5. Дүүргийн Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 11.5.1. нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлаас дүүрэгт шилжүүлсэн өмчийн болон бусад бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх;	3. Районы үйл ажиллагааны хүрээнд хотын удирдлагын чиг үүрэгт ороогүй районы нутаг дэвсгэр дээрх бүх асуудал багтана: а. хөрөнгө оруулалт б. Районы нутаг дэвсгэр дэхь барилга байгууламж в. Районы мэдлийн үл хөдлөх хөрөнгө г. хотын даргын зөвшөөрлөөр районы мэдлийн үл хөдлөх хөрөнгийг худалдах, худалдан авах д. районы нутаг дэвсгэр дэхь хотын захиргааны байгууллагуудын харьяаны боловсрол, хүмүүжлийн байгууллагууд, районоос санхүүждэггүй боловсролын байгууллагууд. хүүхдийн цэцэрлэг, нийгмийн халамжийн байгууллагын салбарууд, номын сангууд, спорт амралтын байгууллагууд хотын зөвлөлийн шийдвэрээр районд үйл ажиллагаагаараа харьяалагдана е. Хотын мэдлийн ногоон байгууламж, хот доторх зам, ё. Районы захиргааны нэгжүүд ж. Геодези картографийн асуудал	
--	--	--	--

	11.5.2. хууль тогтоомжид нийцүүлэн захирамж, заавар, дүрэм, журам батлан мөрдүүлж, гүйцэтгэлийг хангуулах; 11.5.3. энэ хуулийн 10.7.10-д зааснаас бусад газрыг эзэмшүүлэх, ашиглуулах шийдвэр гаргах; /хасах/ 11.5.4. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх.	з. Орон сууцны түрээс, татаасын асуудал и. соёлын үйл ажиллагаа к. Байгаль орчны хамгаалалт, хог хаягдал, усны асуудал л. Эдийн засгийн үйл ажиллагааны бүртгэл м. Хүн амын бүртгэл, иргэний баримт бичиг олголт н. Жолоочийн үнэмлэх олгох, тээврийн хэрэгсэл бүртгэх о. Татвар хураах, нутгийн болон тэмдгийн хураамж, ой, хөдөө аж ахуйн татварууд	
Хороо, түүний удирдлагын бүрэн эрх	12.1. Хороо нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаар дүүргийн засаг захиргааны нэгж мөн. 12.2. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хороо нь өөрөө өөрийгөө тэтгэн хөгжүүлж, бие дааж ажиллана. 12.3. Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурал нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 12.3.1. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд нийцүүлэн өөрийн нутаг дэвсгэрт газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах,	1. районы доод түвшний салбарыг районы зөвлөл өөрийн санаачлагаар юмуу тухайн нутаг дэвсгэрт оршин суудаг сонгуулийн эрхтэй иргэдийн 5 хувиас доошгүйн санаачлагаар байгуулна 2. районы доод түвшний салбарын үйл ажиллагааны хүрээ, зохион байгуулалтыг районы зөвлөл тогтооно 3. районы доод түвшний байгууллагуудыг нэгтгэх, хуваах, татан буулгах нь анх байгуулсантай адилаар явагдана 4. районы доод түвшний байгууллага өөрийн төсөвгүй байх	заалт байхгүй

	барилга байгууламж барих зэрэг асуудлыг хэлэлцэн саналаа эрх бүхий байгууллагад хүргүүлэх. 12.4. Эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан нь газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах, барилга байгууламж барих зөвшөөрөл олгох шийдвэр гаргахдаа энэ хуулийн 12.3.1-д заасан саналыг заавал үндэслэнэ. 12.5. Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурал жилд 3-аас доошгүй удаа хуралдана. 12.6. Хорооны иргэдийн Нийтийн Хурлын дарга, хорооны Засаг даргын албан тушаалыг сумын Хурлын дарга, сумын Засаг даргын албан тушаалтай тус тус адилтган үзэж болно. 12.7. Хорооны Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 12.7.1. Хорооны хүн амын дэлгэрэнгүй бүртгэлийн нэгдсэн сан бүрдүүлэн хөтлөх; 12.7.2. оршин суугчийн хэвийн аж төрөх нөхцлийг хангах үүднээс харьяалах нутаг дэвсгэрт орших сууц өмчлөгчдийн холбоо, өрхийн эмнэлэг, цагдаагийн хэсэг,	ба санхүүгийн үйл ажиллагаа явуулахгүй 5. районы доод түвшиний байгууллага нь иргэдийн нийтийн хурал хийдэг байна. Энэ хурлаас гүйцэтгэх байгууллагаа сонгоно.	
--	---	--	--

	төрийн бус байгууллагатай нягт хамтран ажиллах; 12.7.3. хууль тогтоомжоор хүлээсэн үүргээ хангалтгүй биелүүлж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад ногдуулсан болон энэ хуулийн 34.1.6, 34.1.7-д заасан торгуулийн мөнгийг хорооны мөнгөн хөрөнгийн санд төвлөрүүлж, зориулалтын дагуу зарцуулах; 12.7.4. бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах явцад үүссэн маргааныг шүүхээр шийдвэрлүүлэх; 12.7.5. хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 12.8. Хорооны иргэдийн нийтийн Хурал тогтоосон журмаар үйлдсэн тамга, тэмдэг, албан бичгийн хэвлэмэл хуудас хэрэглэнэ.		
Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцах	22.1. Нийслэлийн удирдлагаас засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн удирдлагатай нийслэлийн эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, иргэдийн суурьшлийн талаар гэрээ байгуулан хамтран ажиллаж болно. 22.2. Засаг захиргаа, нутаг	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	дэвсгэрийн бусад нэгжийн удирдлага нь нийслэлийн хүн амыг бараа, үйлчилгээгээр хангах, нийслэлд үндэсний их баяр наадам, төрийн ёслол хүндэтгэл, улсын болон олон улсын арга хэмжээ зохион явуулахад хууль тогтоомж, Засгийн газрын шийдвэрийн дагуу дэмжлэг үзүүлнэ. 22.3. Нийслэлийн хөгжилд зайлшгүй шаардлагатай дэд бүтцийн нэгдсэн сүлжээ, бүтэц бий болгох үйлдвэр, аж ахуй, хангамжийн байгууллагыг Засгийн газрын шийдвэрээр засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжийн нутаг дэвсгэр дээр байгуулж болно. 22.4. Аймаг, нийслэл, бусад хот хоорондын эдийн засаг, нийгэм, аж ахуйн харилцааг хуулиар тусгайлан зохицуулна.		
Аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах	23.1. Нийслэлийн удирдлага нь нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагад Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх, хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах, ажил үйлчилгээг сайжруулах, орчны тохижилт,	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	цэвэрлэгээ хийх зэрэг асуудлаар шаардлага тавина. 23.2. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч нь хотын аж ахуй, инженерийн барилга байгууламжийн эзэмшлийн зааг хэмжээ, шугам сүлжээний хамгаалалтын зурвасыг тогтоож, ашиглалт засвар, үйлчилгээг холбогдох хууль тогтоомжид заасны дагуу гэрээний үндсэн дээр мэргэжлийн байгууллагаар гүйцэтгүүлж болно. 23.3. Нийслэлийн Засаг дарга нь нутгийн захиргааны тодорхой чиг үүргийг холбогдох хууль тогтоомж, нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын шийдвэр, гэрээний үндсэн дээр аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллагад хариуцуулан гүйцэтгүүлж, холбогдох зардлыг бүрэн буюу хэсэгчлэн санхүүжүүлж болно. 23.4. Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах асуудлыг Монгол Улсын хууль тогтоомжид заасны дагуу зохицуулна.	
--	---	--

Төр, олон нийтийн байгууллага, аж ахуйн нэгжээс нийслэлийн өмнө хүлээх үүрэг	24.1. Нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж нь өмчийн хэлбэрээс үл хамааран нийслэлийн өмнө дараахь үүрэг хүлээнэ: 24.1.1. хууль тогтоомжид нийцүүлэн нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргаас нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр гаргасан шийдвэрийг ажиллагсаддаа мэдээлж, хэрэгжүүлэх; 24.1.2. нийслэлийн онцлог чиг үүргийг хэрэгжүүлэх талаар нийслэлийн удирдлагаас явуулж байгаа үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх; 24.1.3. өөрийн эзэмшиж байгаа эдэлбэр газар, барилга, байгууламжаасаа 50 метр хүртэлх зайнд байгаа гудамж, талбайг стандарт, норм, дүрэм, журам, зохих шаардлагын дагуу зүй зохистой ашиглаж, тохижуулан цэвэр цэмцгэр байлгах; 24.1.4. барилга байгууламж барих, засварлах явцад гарсан шороо, хог хаягдлыг тээвэрлүүлж, зөвшөөрөгдсөн газар хаях; 24.1.5. эрүүл ахуйн стандартыг ханган ажиллаж, хэрэглэгчдийн	заалт байхгүй	заалт байхгүй
--	--	---------------	---------------

	эрэлтэд нийцсэн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн нийлүүлэх. 24.2. Энэ хуулийн 23.3-т заасны дагуу нутгийн захиргааны тодорхой чиг үүргийг эрхлэн гүйцэтгэж, нийслэлийн төсвөөс санхүүжилт авсан аж ахуйн нэгж, төрийн бус байгууллага нь уг ажлаа Нийслэлийн Засаг даргын өмнө хариуцна.		
Гуравдугаар бүлэг. Нийслэлийн оршин суугчийн эрх үүрэг			
Нийслэл хотын оршин суугч, нийслэлийн өмнө түүний хүлээх үүрэг		заалт байхгүй	заалт байхгүй
Нийслэлийн оршин суугчийн эрх	14.1. Нийслэлийн оршин суугч дараахь эрх эдэлнэ: 14.1.1. нийслэлийн нутгийн өөрөө удирдах болон захиргааны байгууллагаар хэлэлцэж байгаа асуудлаар мэдээлэл авах, санал өгөх; 14.1.2. нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд сонгосон төлөөлөгчөөрөө дамжуулан санал дэвшүүлэх; 14.1.3. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд нийтийн хэрэгцээний барилга байгууламж, зам, гүүр, инженерийн шугам сүлжээ,	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулахад зориулж өөрийн өмчлөл эзэмшил, ашиглалтад байгаа газраа чөлөөлсний төлөө зохих журмын дагуу нөхөх олговор авах; 14.1.4. нийслэлийн оршин суугч өөрийн санаачилгаар орчноо тохижуулах, мод бут тарих болон нийслэлийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд хувь нэмэр оруулсныхаа төлөө урамшуулал авах, хөнгөлөлт эдлэх; 14.1.5. соёл урлаг, биеийн тамир, спорт, аялал жуулчлалын зориулалттай барилга байгууламжийг зохих журмын дагуу ашиглах; 14.1.6. хууль тогтоомжид заасан бусад эрх. 14.2.Энэ хуулийн 14.1.4, 14.1.5-д заасан хөнгөлөлт, урамшуулалын хэмжээг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал тогтооно.		
Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлагаас нийслэлийн өмнө хүлээх үүрэг	25.1. Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлага тухайн нутаг дэвсгэртээ энэ хуулийн хэрэгжилтийг хариуцна.	заалт байхгүй	заалт байхгүй
<i>Дөрөвдүгээр бүлэг. Нийслэлийн эдийн засаг, өмч, төсөв, санхүү</i>			
Нийслэлийн онцлог чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн	16.1. Нийслэлийн эдийн засгийн үндэс нь түүнд хууль тогтоомжийн дагуу эзэмшүүлсэн газар, түүний	заалт байхгүй	Нийслэлийн нийтийн өмч БНКаз.У-ын төрийн өмчийн бүрэлдэхуун хэсэг байна.

үндэс Нийслэлийн эдийн засгийн үндэс	хэвлий, ой, ус, ургамал, амьтан, байгалийн бусад нөөц баялаг, нийслэлийн өмчийн хуулийн этгээдийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний орлогоос бий болсон хуримтлал, албан татвар, төлбөр хураамж болон татварын бус орлого, нийслэлийн сангийн хөрөнгөөс бүрдэнэ.		Нийслэлийн өмч нь: - хувийн өмчийнхээс бусад нийслэлийн нутаг дахь газрын өмч - нийслэлийн акимат хувьцаа эзэмшигч нь байгаа хуулийн этгээдийн хувь болон хувьцаат нийгэмлэгийн хувьцааны эзэмшигчийн эрх - нийслэлийн гудамж, үл хөдлөх хөрөнгө - нийслэлийн акимат өмчлөгч нь байгаа төрийн байгууллага, төрийн өмчит аж ахуйн газруудын өмч - бусад өмч, өмчийн эрх, актаас бүрдэнэ
Нийслэлийн өмч	18.1. Нийслэл нь хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олж авсан өмчтэй байх бөгөөд иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь нийслэлийн өмчийн зүйлсийг хүн амаа төлөөлөн өмчлөгч нь байна. 18.2. Нийслэлийн өмч нь хуульд заасан үндэслэлээр олж авсан нийслэлийн өөрийн эд хөрөнгө болон нийслэлийн хүн амын нийтийн хэрэглээнд зориулсан эд хөрөнгөөс бүрдэнэ. 18.3. Нийслэлийн өмчийг захиран зарцуулах асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр		БНКаз.У-ын нийслэлийн статусын хуулинд өмч, төсөв татварын талаар өөр заалтууд байхгүй боловч дараах үндсэн бүлэг заалтууд ихээхэн тодорхой туссан байна. Үүнд: - Нийслэл дэхь архитектур, хот байгуулалт, барилгын үйл ажиллагаа - Нийслэлийн дэд бүтэц - Нийслэл дэхь газрын харилцааны эрх зүйн зохицуулалтын онцлогууд - Тухайлбал, нийслэлийн дэд бүтцэд: 1. инженерийн дэд бүтэц

	иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, түүний хуралдааны чөлөөт цагт Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ. 18.4 .Нийслэлийн өмчийг эзэмшүүлэх, ашиглуулах, бусдын өмчлөлд шилжүүлэх, барьцаалах, нийслэлийн өмчит болон өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд байгуулах асуудлыг хууль тогтоомжийн хүрээнд нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал шийдвэрлэнэ. 18.5. Нийслэл нь эрх бүхий байгууллагаас олгосон зөвшөөрлийн дагуу хууль тогтоомжид нийцүүлэн гадаад улс болон аймаг, сумын нутаг дэвсгэрт нийслэлийн төлөөлөгчийн газар байгуулж болно.		2. тээврийн дэд бүтэц 3. орон сууцны фонд, эрүүлийг хамгаалах, боловсрол, дотоод худалдааны объектуудын засвар, ашиглалт, инженерийн хангамжийн систем 4. хот тохижилт, ногоон байгууламжийн систем 5. нийслэлийн үйл ажиллагаанд зайлшгүй объект ба системүүд Газрын харилцааны эрх зүйн онцлогт улсын хэрэгцээнд зориулж газар авахад түүний өмчлөгчидтэй харилцах харилцаа болон худалдан авахад үнэ тогтоох, нөхөн олговор олгох зэрэг асуудлыг нарийвчлан тусгасан байна.
Нийслэл хотын төсөв	17.1. Нийслэл нь өөрийгөө тэтгэх эдийн засаг, бие даасан төсөвтэй байна. 17.4. Нийслэл хотын хөгжлийн томоохон төслийг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ. 17.5. Нийслэлийн төсвийн орлогын нэр төрөл, зарлагын ангилал, санхүүжилтийн зориулалт болон төсөв зохиох, батлах, гүйцэтгэлийг зохион	1. Хот төсвийн санхүүгийн удирдлагаа бие даан хэрэгжүүлнэ 2. энэ санхүүгийн удирдлага нь иргэдэд ил тод байна 3. дараа оны хотын төсвийн төсөл, хотын зөвлөлийн болон районы зөвлөлийн мэдлийн нийтийн аж ахуйн өмчийн тухай мэдэгдлийг хотын дарга 11 дүгээр сарын 15-ны дотор хийж, Бүсийн Санхүүгийн Палатын дүгнэлтийг	

	байгуулах, тайлагнах үйл ажиллагааг төсвийн болон холбогдох бусад хууль тогтоомжоор зохицуулна 4.8. Улаанбаатар хот нийслэлийн чиг үүрэг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан гарах зардлыг улсын төсөвт тусган төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн захиалгат бүтээгдэхүүний санхүүжилт хэлбэрээр олгоно. 4.9. Нийслэлд улсын төсвөөс олгох захиалгат бүтээгдэхүүний санхүүжилт, гэрээт үйлчилгээний төлбөрийг нийслэлийн төсвийн зохих зүйл ангид тооцно.	гаргуулан авна 4. Хотын зөвлөл төсвийн төслийг боловсруулах тусгайлсан зохицуулалтын журам гаргах ба төсвийн төслийг хэлэлцэх, төслийг дагалдах материалын талаар журам гаргана.	
Нийслэлийг хөгжүүлэх сан	19.1. Нийслэл нь хот байгуулалт, түүний дэд бүтцийг хөгжүүлэх, хотын аж ахуйг өргөтгөх, хүн амын үйлчилгээг сайжруулах, байгаль орчныг хамгаалах зорилгоор нийслэл, дүүргийг хөгжүүлэх сантай байж болно. Санг бүрдүүлэх, захиран зарцуулах журмыг нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална. 19.2. Сан нь сангийн үйл ажиллагааны орлого, дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдээс өргөсөн	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	хандив, буцалтгүй тусламж, бусад орлогоос бүрдэнэ. 19.3. Нийслэлийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгийг Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч, дүүргийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгийг дүүргийн Засаг дарга захиран зарцуулж, гүйцэтгэлийг жил бүр нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнана.		
Нийслэлийн чөлөөт бүс байгуулах	20.1. Нийслэлийн чөлөөт бүс байгуулах, түүний хэлбэр, удирдлагын эрх хэмжээ, хяналтын тогтолцоо, чөлөөт бүсэд мөрдөх татвар, гаалийн дэглэмийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар зохицуулна.	заалт байхгүй	
Нийслэл хотын татвар	17.2. Нийслэл хот нь албан татвартай байна. Нийслэл хотын татварыг хуулиар тогтооно. 17.3. Нийслэлийн хотын албан татвар нь хотын оршин суугчийн албан татвар, хот төлөвлөлтийн албан татвараас бүрдэнэ.	заалт байхгүй	заалт байхгүй
Нийслэлийг хөгжүүлэх бодлого	5.1. Нийслэлийн удирдлага нь суурин соёл иргэншлийн тэргүүлэх байр суурийг хадгалан	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	хөгжүүлэх бие даасан бодлого хэрэгжүүлнэ. 5.2. Нийслэлийн удирдлага нь хот байгуулалт, байгаль орчин, эдийн засаг, нийгмийн тэнцвэрийг ханган хөгжлийн тогтвортой орчин бүрдүүлэх, хүний хөгжлийг төлөвшүүлэх, хувийн хэвшлийг дэмжих, засаглалыг сайжруулах бодлого явуулна. 5.3. Нийслэлийн удирдлага нь аж үйлдвэр, дэд бүтэц, өндөр технологийн үйлдвэрлэлийг томоохон төслөөр дамжуулан хөгжүүлэх, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, гадаадын хөрөнгө оруулалт, хувийн хэвшлийн хөрөнгийг татах бодлого баримтлана. 5.4. Нийслэлийн хот байгуулалт, төлөвлөлт нь үндэсний уран барилгын өв уламжлалыг орчин үеийн ололт, хот байгуулалтын дэлхийн шилдэг жишигтэй хослуулан хөгжүүлэх бодлогод үндэслэнэ.		
Нийслэлийн хүндэт иргэн ба шагнал	27.1. Нийслэлийг хөгжүүлэх үйлсэд онцгой хувь нэмэр оруулсан иргэнийг "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнана. "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д	1. Польшийн болон гадаадын иргэний байгуулсан гавьяа, гайхамшигт ололтыг нь үнэлж Варшав хотын хүндэт иргэнээр өргөмжлөнө 2. Хэнийг ч Хүндэт иргэнээр	1. Астана хотын эдийн засаг, нийгэм, шинжлэх ухаан, соёлын хөгжилд онцгой гавьяа байгуулсан БНКаз.У-ын болон гадаадын иргэн, харьяалалгүй хүмүүст Маслахитын тодорхойлсноор

	өргөмжлөх асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ. 27.2. "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнах журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.	зөвхөн нэг удаа өргөмжлөнө 3. Хүндэт иргэн болгох саналыг - хотын дарга - Хотын зөвлөлийн дарга - Хотын зөвлөлийн гишүүдийн клуб - районы зөвлөл гаргана 4. Хүндэт иргэн цолыг Хотын зөвлөл олгоно 5. Хүндэт иргэн болсон хүнд а. хотын зөвлөлийн акт б. медаль в. гэрчилгээ олгоно 6. Хүндэт иргэн а. хотын зөвлөлийн чуулган б. хотын ёслолын арга хэмжээ в. хотын удирдлагаас зохион байгуулж байгаа соёл, спортын болон бусад арга хэмжээнд хүндэт зочноор оролцож болно. 7. Хүндэт иргэн хотын нийтийн тээврээр үнэгүй зорчино 8. Хүндэт иргэн цол олгохтой холбоотой зардлыг хотын төсвөөс гаргана	нийслэлийн Аким "Астана хотын хүндэт иргэн" цол олгоно 2. Нийслэлийн орон нутгийн төлөөллийн болон гүйцэтгэх байгууллага бусад төрлийн урамшлын хэлбэрийг тогтоох, хэрэглэх эрхтэй
Нийслэлийн мэдээлэл, судалгааны байгууллага	28.1. Нийслэл Улаанбаатар хот нь өөрийн сонин, телевиз болон радиогийн нэвтрүүлэгтэй байж болно. 28.2. Нийслэлийн удирдлага нь дэргэдээ хотын хөгжлийн түүх, хэтийн төлвийг тодорхойлох, хотжилт, хот байгуулалт, хүн ам,	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	хүрээлэн байгаа орчны асуудал болон олон нийтийн санаа бодлыг судлах шинжилгээ, судалгааны төвтэй байж болно.		
Нийслэлийн өдөр	29.1. Улсын Их Хурлаас тогтоосон нийслэлийн өдрийг жил бүр тэмдэглэнэ.	Варшавын бослого эхэлсэн өдөр 8 дугаар сарын 1 нь Варшав хотын Дурсгалын өдөр байна	Нийслэлийн өдөр 7 сарын 1-нийг улс нийтийн баяр болгон тэмдэглэдэг учир энэ хуулинд заалт байхгүй
Хориглох зүйлс	30.1. Нийслэлийн иргэн, нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгжид дараахь зүйлсийг хориглоно: 30.1.1. иргэний бүртгэлгүй оршин суух, төлөвлөлтгүй газар суурьшил үүсгэх болон суурьших; 30.1.2. хуульд заасан зөвшөөрөлгүйгээр газар эзэмших, ашиглах, барилга угсралтын ажил явуулах, газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчийн хууль ёсны эрх ашигт халдах, бусдын орц, гарцыг хаах; 30.1.3. инженерийн шугам сүлжээ, тоног төхөөрөмжийг мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, зөвшөөрөлгүйгээр ашиглах, гэмтэл учруулах; 30.1.4. хотын ногоон байгууламж, байгалийн болон таримал мод,	заалт байхгүй	заалт байхгүй

	бут, сөөгийг хугалах, устгах, сүйтгэх; 30.1.5. байгаль орчин, нуур, цөөрөм, гол, горхи, булаг, шандыг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлаар бохирдуулах; 30.1.6. хий, шахмал болон боловсруулсан түлш, нүүрс, мод, цаас, малын гаралтай түлшнээс өөр хорт утаа ялгаруулдаг зүйлсийг түлшинд хэрэглэх; 30.1.7. суурьшлын зөвшөөрөгдөөгүй бүсэд мал аж ахуй эрхлэх.		
Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль тогтоомж зөрчигчид хариуцлага хүлээлгэх	31.1. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол эрх бүхий улсын байцаагч дараахь захиргааны шийтгэл ногдуулна: 31.1.1. энэ хуулийн 15.1.1-15.1.3, 15.1.5-15.1.9-т заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000 төгрөгөөр торгох; 31.1.2. энэ хуулийн 24.1.3-24.1.5-д заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 300000-1000000 төгрөгөөр торгох; 31.1.3. энэ хуулийн 30.1.1-30.1.3, 30.1.5-30.1.7-д заасныг зөрчсөн		

	иргэнийг 50000-100000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 300000-1000000 төгрөгөөр торгох; 31.1.4. энэ хуулийн 30.1.4-т заасныг зөрчсөн бол хугалсан, устгасан мод, бут, сөөгийг ширхэгээр, сүйтгэсэн цэцэг, зүлгийн эзлэх талбайн хэмжээг 5 дахин өсгөсөн хэмжээгээр нөхөн сэргээлгүүлэх, эсхүл иргэнийг 50000-150000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 250000-500000 төгрөгөөр торгох. 31.2. Энэ хуулийн 15.1.4-т заасныг зөрчиж Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд заасан суурьшлийн бүсэд оршин суугаагүй иргэнд нийслэл хотын хангамж, үйлчилгээ үзүүлэхгүй бөгөөд үүдэн гарах хохирлыг тухайн этгээд хариуцна.	
--	---	--

1.2. ТУРКИЙН НИЙСЛЭЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ЗАРИМ ХАРЬЦУУЛАЛТ

	Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн зохицуулалт	Турк улсын хууль тогтоомж
Нэгдүгээр бүлэг. Хуулийн нийтлэг үндэслэл, зорилт, нийслэлийн удирдлагын үндсэн зарчим, нийслэлийн онцлог чиг үүрэг, нутаг дэвсгэр эдэлбэр газрын талаар		
Хуулийн бүтэц	6 бүлэг 32 зүйлтэй.	

Хуулийн зорилт	1.1. Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нийслэл /цаашид "нийслэл" гэх/-ийн онцлог чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс, удирдлагын бүрэн эрх, нийслэлийн оршин суугчийн эрх, үүрэг, нийслэлийн удирдлагаас оршин суугч, аж ахуйн нэгж, байгууллага болон засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино. Нийслэлийн оршин суугчийн эрх үүргийг нэмж оруулсанаар нийслэлийн хөгжилд оршин суугчдын оролцоог нэмэгдүүлэх үүрэг хариуцлагыг тодорхой болгох зорилготой.	Турк Улсад нийслэл Анкара хотын эрх зүйн байдлын талаар тусгайлан зохицуулсан бие даасан хууль байдаггүй бөгөөд Анкара хот нь Анкара муждаа байдаг бөгөөд Мужийн нутгийн удирдлагын эрх зүйн байдлыг 5302 дугаартай Мужийн тусгай удирдлагын тухай хууль, 5355 дугаартай Дүүргийн удирдлагын нэгдлийн тухай хуулиар, хот, дүүргийн эрх зүйн байдлыг 5393 дугаар Хотын захиргааны хуулиар /Belediye Kanunu/, томоохон буюу улсын хэмжээний хотын эрх зүйн байдлыг 2004 оны 7 дугаар сарын 10-ны өдрийн 5216 дугаар Их хотын захиргааны хуулиар /Büyükşehir belediyesi kanunu/ тус тус зохицуулсан байна.
Нийслэл, түүний чиг үүрэг	4.1. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн арван гуравдугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар Монгол Улсын нийслэл нь Улаанбаатар хот мөн. 4.2. Нийслэл нь хуулиар олгосон чиг үүрэг, өмч хөрөнгө, өөрийн удирдлага бүхий засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, нийгмийн цогцолбор мөн. 4.3. Далай ашиглах тухай хуулийн 81.1-д заасны дагуу Монгол Улсын хөлөг онгоцны бүртгэлийн боомт нь Улаанбаатар хот байна. 4.4. Нийслэл нь Улаанбаатар бүсийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангах, хүрээлэн байгаа орчин, ногоон бүсийг хамгаалах, сэргээх, оршин суугчийн суурьшил, хотын хангамж, үйлчилгээ, аж ахуйн үйл ажиллагааг зохицуулах үүднээс алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүстэй байж болно.	Туркийн Үндсэн хуулийн 3 дугаар зүйлд Турк Улсын нийслэл Анкара гэж заасан байдаг. 5216 дугаар Их хотын захиргааны хуулийн 7 дугаар зүйлд Их хотын захиргааны чиг үүрэг, эрх мэдэл, хариуцлагыг дараахи байдлаар зохицуулсан байна. Үүнд: 1. Дүүрэг, анхан шатны захиргааны саналыг аван Их хотын стратеги төлөвлөгөөг, жилийн зорилтууд, хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр болон эдгээртэй нийцсэн төсөв бэлтгэх, 2. Байгаль орчны зохион байгуулалтын төлөвлөгөөтэй нийцүүлсэн байх болзолтойгоор их хотын захиргааны бүсэд 1/5000 болон 1/25000-ын хооронд дахь бүхий л хэмжээст барилга төлөвлөлтийг хийх, хийлгэх, батлан хэрэгжүүлэх, хяналт тавих гэх мэт, 3. Хуулиар Их хотын захиргаанд олгосон чиг

	4.5. Нийслэлд Монгол Улсын төрийн дээд болон төв байгууллага, тус улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа гадаад улсын дипломат төлөөлөгчийн газар байнга төвлөн оршино. 4.6. Нийслэлийн удирдлага нь нутаг дэвсгэртээ байгаа төрийн дээд, төв болон бусад байгууллагын ажиллах хэвийн нөхцөлийг хангах үүрэг хүлээнэ. 4.7. Төрийн эрх бүхий байгууллага өөрөөр шийдвэрлээгүй бол нийслэлд үндэсний их баяр наадам, төрийн ёслол хүндэтгэл, улсын болон олон улсын арга хэмжээг зохион байгуулна.	үүрэг, үйлчилгээтэй холбоотой төсөл, барилга байгууламж, засвар зэрэг бүхий л барилга байгуулалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөр, зэрэгт зөвшөөрөл олгох, 4. Их хотыг захиргааны зүгээс хийх эсхүл үйл ажиллагааны салбарын хувьд их хотын захиргаанд харьяалагдах асуудлаар тухайн салбарын үйл ажиллагаа явуулахад нь зөвшөөрөл олгох, хянах, 5. Хотын захиргааны хуулийн 68 болон 72 дугаар зүйлд заасан бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх, 6. Их хотын тээврийн үндсэн төлөвлөгөөг хийх эсхүл хэрэгжүүлэх, нийтийн тээврийн үйлчилгээг төлөвлөх, тэдгээрийг зохицуулах, билетний үнэ, хугацаа, ямар төрлийн үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг асуудлыг хариуцдаг. 7. Их хотын мэдлийн талбайд талбай, өргөн чөлөө, гудамж, гудам, хурдны зам хийх, хийлгэх, завсар үйлчилгээгээр хангах, хотжилтын төлөвлөлтийн төсөлтэй уялдуулан дээрхи газар зар сурталчилгаа, зар тавих, зар сурталчилгааны хэлбэр, тоо хэмжээг тогтоох, талбай, өргөн чөлөө, гудамж, гудам зэрэгт нэр өгч номерлох, 8. Газар зүйн болон хотын мэдээллийн тогтолцоог бүрдүүлэх, 9. Хүнстэй холбоотойгоор 1 дүгээр зэрэглэлийн эрүүл ахуйн байгууллагуудад зөвшөөрөл олгох, хянах, лаборатори байгуулах, ажиллуулах, 10. Их хотын мэдлийн эсхүл түүний удирдлага дахь талбайд сэргийлэх үйлчилгээг үзүүлэх, 11. Шаардлагатай үед эрүүл мэнд, боловсрол, соёлын үйлчилгээний барилга байгууламж байгуулах, төрийн байгууллагын дээрхи барилга
--	--	---

		байгууламжийн бүх л төрлийн засвар, үйлчилгээ үзүүлэх, шаардлагатай материалаар дэмжих зэрэг нэлээд олон асуудлыг хариуцдаг байна.
Нийслэлийн нутаг дэвсгэр, эдэлбэр газар	6.1.Нийслэл нь Улсын Их Хурлаас баталсан хилийн цэс бүхий нутаг дэвсгэртэй байх бөгөөд алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэр нь нийслэлийн нутаг дэвсгэрийн хилийн цэст багтана. 6.2.Нийслэлийн нутаг дэвсгэр нь Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан бүсчлэлтэй байх бөгөөд байгаль орчныг хамгаалах болон ой, усны нөөц хамгаалах бүстэй байна. 6.3.Нийслэлийн нийтийн эдэлбэр газарт хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн гудамж, талбай, зам, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эзэмшлийн бус амралт, зугаалга, биеийн тамир, спортын зориулалттай газар, цэцэрлэг, оршуулгын газар, хог хаягдлын цэг, цэвэршүүлэх талбай зэрэг газар хамаарна. 6.4.Чиг үүргээ биелүүлэх зорилгоор нийслэлийн эзэмших, ашиглах газар нь нийслэлийн хилийн цэсийн гадна байж болно. Нийслэлийн нутаг дэвсгэр, эдэлбэр газрыг тогтоохдоо хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, хот байгуулалтын тухай хуулийг баримталснаар төлөвлөлтгүй суурьшил бий болох, байгаль орчныг хамгаалах болон ойн, усны нөөц хамгаалах ач холбогдолтой юм байна.	5216 дугаар Их хотын захиргааны хуулийн 5 дугаар зүйлд Их хотын захиргааны хилийн цэсийг зохицуулсан байна. Их хотын хилийн цэс тухайн хотын дүүргийн хилийн цэс болон энэ дүүргийн их хотын захиргаанд хамаарагдаж байгаа хил юм. Анхан шатны захиргаанд их хотын хилийн цэсээс гадна хилийн цэстэй байж болохгүй. 5355 дугаартай Дүүргийн удирдлагын нэгдлийн тухай хуулиар дүүргийн хилийн цэсийн талаар тодорхой нарийвчлан зохицуулсан байдаг.
Нийслэлийн удирдлага, түүний онцлог	3.1.Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд заасан	5302 дугаартай Мужийн тусгай удирдлагын тухай хууль, 5393 дугаар Хотын захиргааны хууль, 5216 дугаар Их хотын захиргааны хуульд паралель хэлбэрээр Хотын захиргааны хурал /Иргэдийн

	ёсоор бүрдэнэ. 10.2.Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын Захирагч байх бөгөөд тэрээр хотын аж ахуй, үйлчилгээг удирдан зохион байгуулах, мэргэжлийн албадын үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах үүрэг бүхий хотын ерөнхий менежерийг томилон ажиллуулна. 10.3.Улаанбаатар хотын Захирагч нь ажлын албатай байна. Захирагчийн ажлын алба нь нийслэлийн Засаг даргын ажлын албанаас тусдаа байх бөгөөд дарга нь хотын Ерөнхий менежер байна. 10.4.Захирагчийн ажлын алба нь Улаанбаатар хотын дэд бүтцийн хангамж, хотын орон сууц, нийтийн аж ахуй, худалдаа үйлчилгээ, хүн амын хүнсний хангамж, нийтийн тээврийн үйлчилгээ, зам, хот тохижилт, цэцэрлэгжилт, орчны бохирдол, хог хаягдал зэрэг асуудлаар гаргасан Улсын Их Хурал, Засгийн газар, нийслэлийн удирдлагын бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад төрийн үйлчилгээ үзүүлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. 10.5.Нийслэлийн Засаг дарга нь Улаанбаатар хотын Захирагчийн хувьд өөртөө зөвлөх эрх бүхий мэргэжлийн орон тооны бус зөвлөлийг байгуулан ажиллуулж болно. 10.6.Энэ хуулийн 10.5-д заасан мэргэжлийн зөвлөлийн бүрэлдэхүүнийг нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч батална.	төлөөлөгчдийн хурал/, Их хотын захиргааны зөвлөл, их хотын засаг дарга бүхий удирдлагын тогтолцоотой.
Хоёрдугаар бүлэг. Нийслэлийн удирдлагын тогтолцоо, тэдгээрийн бүрэн эрхийн талаар		
Нийслэлийн удирдлагын бүрэн	Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын бүрэн эрх	Их хотын захиргааны хурал 12 дугаар зүйл. Их хотын захиргааны хурал

эрх	9.1.Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нийслэлийн талаар Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 9.1.1.нийслэлтэй холбогдсон асуудлаар хууль тогтоомжид нийцүүлэн бие даан шийдвэр гаргах; 9.1.2.нийслэлийн оршин суугчийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хөндөж байгаа тулгамдсан асуудлыг хэлэлцэн шийдвэрлэж, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.3.нийгмийн дэг журмыг хамгаалах, хотын аж ахуй, оршин суугч, аж ахуйн нэгжийн нийгэм-соёлын асуудлаар нийтээр дагаж мөрдөх журмыг хууль тогтоомжид нийцүүлэн гаргаж, биелэлтэд хяналт тавих; 9.1.4.нийслэл, түүний оршин суугчийн нийтлэг ашиг сонирхлыг хөндсөн, өөрийн эрх хэмжээнд шийдвэрлэх боломжгүй асуудлаар Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагад санал тавьж шийдвэрлүүлэх; 9.1.5.хот байгуулалт, экологи, эдийн засаг, нийгмийн хөгжил, хүн амын үйлчилгээтэй холбогдох асуудлаар төрийн захиргааны төв байгууллагад санал тавьж шийдвэрлүүлэх; 9.1.6.нийслэлийн хэмжээнд тэмдэглэлт ой, баяр ёслол тэмдэглэх, байгууллага, гудамж, талбайг нэршүүлэх, нэрэмжит болгох, хөшөө, дурсгалын цогцолбор байгуулах асуудлаар өөрийн санаачлагаар болон иргэд, байгууллагын саналыг үндэслэн шийдвэр гаргах; 9.1.7.Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөө, түүнд үндэслэн хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөө, төсөл хөтөлбөр, алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгоны хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.8.нийслэлийн оршин суугчийн суурин амьдралын хэв маяг, хамтач үзлийг хөгжүүлэх, хотын соёл, хамтын	Хотын захиргааны шийдвэр гаргах байгууллага бөгөөд холбогдох хуулиар сонгогдсон гишүүдээс бүрдэнэ. Их хотын Засаг дарга хурлын дарга нь байх ба их хот дахь бусад дүүргийн засаг дарга нар хурлын үндсэн гишүүд байна. Их хотын дүүрэг болон анхан шатны захиргааны хурлын үйл ажиллагааг Хотын захиргааны хуулиар зохицуулна. Их хотын захиргааны хурал гишүүдээсээ 5-9 хүний бүрэлдэхүүнтэй холбогдох асуудал хариуцсан тусгай комисс байгуулж болно. Комиссд улс төрийн намын гишүүн болон бие даагч нараас хувь тэнцүүлэн сонгоно. Их хотын Засаг даргын бүрэн эрх: 1. Хотын захиргааны хамгийн дээд удирдлага болохын хувьд хотын захиргааг удирдах, хотын иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах, 2. Хотын захиргааг стратеги төлөвлөгөөнд нийлүүлэн удирдах, хотын захиргааны стратегийг бий болгох, үүнд нийцүүлэн төсөв бэлтгэх, хэрэгжүүлэх, хотын захиргаа болон хүн хүчний үйл ажиллагааны түвшингийн хэмжээг тогтоох, хянах, үнэлэх, үүнтэй холбоотой тайлан хуралд өгөх, 3. Хотын захиргааны хурал болон зөвлөлийг даргалах, эдгээр байгууллагын шийдвэрийг хэрэгжүүлэх, 4. Энэ хуулиар их хотын захиргаанд өгсөн чиг үүрэг, үйлчилгээг хүртээмжтэй хэлбэрээр хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай арга хэмжээг авах,
-------------------	---	---

	хариуцлагыг төлөвшүүлэх ажил зохион байгуулах; 9.1.9.нийслэлийн агаар, ус, хөрс, экологийн төрөл зүйлийг хамгаалах хөтөлбөр батлах; 9.1.10.нийслэлийн нутаг дэвсгэрт эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс нутгийн хил тогтоох; 9.1.11.нийслэлийн тухайн жилийн төсвийн төслийг хуулийн хугацаанд хэлэлцэн батлах, хэрэгжилтэд хяналт тавих; 9.1.12.нийслэлийн тухайн жилийн төсвийн гүйцэтгэлийг хуулийн хугацаанд хэлэлцэн батлах; 9.1.13.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 9.2.Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал байнгын ажиллагаатай байж болно. 9.3.Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ нийслэлийн Засаг даргын нэгэн адил баталгаагаар хангагдана. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын захирагчийн бүрэн эрх 10.1.Нийслэлийн Засаг дарга тодорхой чиг үүрэг хариуцсан орлогч, зөвлөхтэй байна. 10.7.Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ: 10.7.1.нийслэлийн хөгжлийн тогтвортой орчин бүрдүүлэх зорилгоор төрийн захиргааны төв байгууллагуудтай нэгдсэн бодлого явуулах асуудлаар Ерөнхий сайдтай шууд харилцах; 10.7.2.нийслэлд хүн амын төлөвлөлтгүй суурьшил бий болох, дэд бүтцийн болон нийгмийн үйлчилгээний хэвийн ажиллагаа алдагдах, оршин суугчдын амьдрах орчинд	5. Их хотын захиргаа болон түүнтэй холбоотой байгууллага, аж ахуйн нэгжийн хүртээмжтэй удирдлагаар хангах, эдгээр байгууллагын төсвийн төсөл, төсөвтэй холбоотой бусад асуудлыг бэлтгэх, 6. Их хотын иргэдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг харах, орлого, авлагыг барагдуулах, 7. Эрх бүхий байгууллагын шийдвэрээр их хотын захиргааны нэрийн өмнөөс гэрээ байгуулах, хандив авах, шаардлагатай нөөцийг бүрдүүлэх, 8. Их хотын төлөөлөх, өмгөөлөгчөөр төлөөлүүлэх, шүүхэд нэхэмжлэгч болон хариуцагчаар орох, 9. Их хотын захиргааны албан тушаалтанг томилох, захиргааны харьяа байгууллагыг хянах, 10. Шаардлагатай тохиолдолд гэрлэлт батлах, 11. Бусад хуулиар хотын захиргаанд өгсөн чиг үүрэг, бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх, 12. Шаарлагатай үед зарим эрх үүргээ бусад дүүргийн Засаг дарга болон анхан шатны захиргааны засаг даргад шилжүүлэх, 13. Төсөвт тусгасан ядуучууд болон шаардлагатай этгээдэд хуваарилсан төлбөрийг хэрэглэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй холбоотой үйл ажиллагааг дэмжих зорилгоор хөгжлийн бэрхшээлийн төв байгуулах.
--	---	---

	аюултай нөхцөл бий болохоос урьдчилан сэргийлэх; 10.7.3.хүн амын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөхүйц нөхцөл байдлыг бий болгосон, хүрээлэн байгаа орчныг бохирдуулсан, ашиглах бодисын зөвшөөрөгдөх хэмжээг хэтрүүлсэн үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагааг түр түдгэлзүүлэх, зогсоох, холбогдох байгууллагын санал дүгнэлтийг үндэслэн барилга, байгууламж барихыг хориглох, нийслэлээс нүүлгэн шилжүүлэх тухай саналыг холбогдох байгууллагад тавих; 10.7.4.засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжээс нийслэлд ажиллах хүчийг зохион байгуулалттайгаар шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх; 10.7.5.нийслэлийг хөгжүүлэх асуудлаар төсөл санаачлах, төсөлд санал, дүгнэлт өгөх, түүнийг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газраас дэмжлэг хүсэх; 10.7.6.дотоод, гадаад харилцаанд нийслэлийг төлөөлөх; 10.7.7.нийслэл дэх үндэстэн, ястан, цөөнхийн түүх, шашин, соёлын өвийг хамгаалан, арвижуулах; 10.7.8.газар зохион байгуулалт, хот төлөвлөлтийн уялдаа холбоог хангах ажлыг зохион байгуулах; 10.7.9.Газрын тухай хуулийн 21.2.3-т заасны дагуу газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах асуудлыг шийдвэрлэх; 10.7.10.холбогдох хуулийн дагуу нийслэлийн оршин суугч, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх; 10.7.11.дүүргийн Засаг дарга, эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг, харьяа газрын даргын шийдвэр хууль тогтоомжид нийцээгүй бол хүчингүй болгох; 10.7.12.эрчим хүчний болон нийтийн тээврийн ачааллыг зохицуулах зорилгоор аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ажил эхлэх, дуусах цагийг тогтоох; 10.7.13.хууль тогтоомжид заасан бусад бүрэн эрх. 10.8.Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын	
--	--	--

	Захирагч бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ Засгийн газрын гишүүнтэй адил баталгаагаар хангагдана. Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын бүрэн эрх Хотын өсөлтийн өнөөгийн бодит нөхцөл, хөгжлийн түвшин, ирээдүйн шаардлагыг харгалзан НИТХ-аар шийдвэрлүүлэх ажлын цар хүрээ өргөжиж, шийдвэрлэх ажиллагаа нэмэгдэж байгаа нь НИТХ-ыг байнгын ажиллагаатай байхаар тусгасан. НИТХ-ын дарга нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ НЗД бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагчийн адил баталгаагаар хангахаар төсөлд тусгагдсан байна.	
Дөрөвдүгээр бүлэг. Нийслэлийн эдийн засаг, өмч, төсөв, санхүү		
Нийслэлийн онцлог чиг үүргийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс Нийслэлийн эдийн засгийн үндэс	16.1.Нийслэлийн эдийн засгийн үндэс нь түүнд хууль тогтоомжийн дагуу эзэмшүүлсэн газар, түүний хэвлий, ой, ус, ургамал, амьтан, байгалийн бусад нөөц баялаг, нийслэлийн өмчийн хуулийн этгээдийн үйлдвэрлэл, үйлчилгээний орлогоос бий болсон хуримтлал, албан татвар, төлбөр хураамж болон татварын бус орлого, нийслэлийн сангийн хөрөнгөөс бүрдэнэ.	Их хотын захиргааны орлого: 23 дугаар зүйл. Их хотын захиргааны орлогод дараахь орлого хамаарна. Үүнд: - Нэгдсэн төслийн татварын орлогоос дүүргийн болон анхан шатны захиргааны олгосон хувиас Засгийн газрын тогтоосон хувийн хэмжээнд олгох хувь, - Их хотын хилийн цэс нэгдсэн төсвийн татварын орлогын нийлбэр дүнгээс Сангийн яамны тооцоогоор их хотын захиргаанд оруулах 5 хувь, - 2465 дугаартай Хотын захиргааны орлогын тухай хуульд заасан хувь, их хотын захиргааны авах морьны уралдаан болон хамтын бусад бооцооноос авах татварын 20 хувийг хамтын бооцоот уралдааныг хийсэн газрын захиргаанд, 30 хувийг хүн

		амын тоогоор нь тараахаар бусад дүүрэг болон анхан шатны захиргаанд хуваарилсны дараа үлдсэн 50 хувь, - Их хотын захиргааны нийтийн болон соёлын байгууламж, спорт, цэнгээний болон амралтын газар болон ногоон байгууламжаас авах бүх төрлийн хотын захиргааны татвар, хураамж, төлбөр, - Их хотын захиргааны мэдлийн талбайд байрлуулсан зар сурталчилгааны татвар болон төлбөр, - Их хотын захиргааны үзүүлсэн байх нөхцөлтэйгөөр 2464 дугаартай Хотын захиргааны орлогын хуульд заасны дагуу зам, ус болон шугам сүлжээний зардалд оролцсон хувь, - Түрээс, хүү, шийтгэлийн орлого, - Төрийн байгууллагын тусламж, - Харьяа байгууллагын тайлангийн орлого, зарлагын хоорондох зөрүүнээс шилжүүлэх орлого, - Их хотын захиргааны аж ахуйн нэгжийн цэвэр орлогоос их хотын захиргааны хурлаар тогтоосон хувь, - Их хотын хөдлөх болон үл хөдлөх эд хөрөнгийн орлого, - Үзүүлж байгаа үйлчилгээний хөлс, - Болзолтой болон болзолгүй хандив.
Нийслэл хотын төсөв	17.1.Нийслэл нь өөрийгөө тэтгэх эдийн засаг, бие даасан төсөвтэй байна. 17.4.Нийслэл хотын хөгжлийн томоохон төслийг улсын төсвөөс санхүүжүүлнэ. 17.5.Нийслэлийн төсвийн орлогын нэр төрөл, зарлагын ангилал, санхүүжилтийн зориулалт болон төсөв зохиох, батлах, гүйцэтгэлийг зохион байгуулах, тайлагнах үйл ажиллагааг төсвийн болон холбогдох бусад хууль	Их хотын захиргааны төсөв 25 дугаар зүйл. Их хотын захиргааны төсөв болон дүүрэг, анхан шатны захиргааны төсвийг их хотын захиргааны хуралд хүргүүлэх ба их хотын захиргааны хурал хөрөнгө оруулалт болон үйлчилгээний хооронд бүхэл байдлыг хангах хэлбэрээр өөрчлөлт оруулалгүй эсхүл өөрчлөлт оруулан батлана.

	тогтоомжоор зохицуулна 4.8.Улаанбаатар хот нийслэлийн чиг үүрэг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан гарах зардлыг улсын төсөвт тусган төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн захиалгат бүтээгдэхүүний санхүүжилт хэлбэрээр олгоно. 4.9.Нийслэлд улсын төсвөөс олгох захиалгат бүтээгдэхүүний санхүүжилт, гэрээт үйлчилгээний төлбөрийг нийслэлийн төсвийн зохих зүйл ангид тооцно.	Их хотын захиргааны, дүүрэг, анхан шатны захиргааны төсвийг батлахдаа: 1. Төсөвт хууль тогтоомж зөрчсөн заалт байвал түүнийг өөрчлөх, тусгахгүй байх, 2. Хотын захиргааны хураах бүрэн эрхгүй татварын орлогыг хасах, хуулийн хүрээнд татвар, хураамжийн хэмжээг тогтоох, 3. Хотын захиргааны өрийг төсөвт тусгах, 4. Хамтын хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх хөрөнгө оруулалтын төлбөрийг оруулах бүрэн эрхтэй.
--	---	--

1.3. ОХУ-ЫН НИЙСЛЭЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫН ЗАРИМ ОНЦЛОГ

Нийслэл (Улаанбаатар хот)-ийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн хэлэлцүүлгийн явцад, олон асуудлыг гадаад хөрш зэргэлдээх улс оронд яаж шийдсэнийг мэдэх сонирхох хэрэгцээ шаардлага гарч болно. Гарах ч байх. Тиймээс бид, ОХУ-ын нийслэл Москва хотын эрх зүйн зохицуулалтын зарим анхаарал татахуйц онцлогийн талаар энд товч өгүүлэх болно. Москвагийн хууль тогтоомжийн хамгийн том бүрэлдэхүүн хэсэг бол Москвагийн дүрэм ... тул бид чухамхүү түүнд гол анхаарлаа хандууллаа. Үүнд:

Дүрмийн заалт	Москва хотын Дүрмийн заалтын агуулга, утга санаа (Албан бус орчуулгаар хэсэгчлэн авав)
1.2.	Москва хотын статус нь ОХУ-ын Үндсэн хууль ба ОХУ-ын нийслэлийн статусын тухай хууль, Москва хотын дүрмээр тодорхойлогдоно.
1.5.	Москва хотын нутаг дэвсгэр дээр ОХУ-ын Үндсэн хууль, бусад хуулийн [зэрэгцээ], Москва хотын Дүрэм ёсоор орон нутгийн өөрөө удирдах ёс хэрэгжинэ.
3.3.	Москवाद түр оршин суугаа гадаадын болон дотоодын иргэн, харъяалалгүй хүмүүс ч Москва хотын хүн амыг бүрдүүлэгч мөн.
4.3.	Москва хотын засгийн эрхийг хэн ч хувьдаа өмчлөхгүй
5.2.	Москвагийн засгийн газар бол засаг захиргааны нэгж дэх гүйцэтгэх засаглалын дээд байгууллага юм. Москва хотын дарга нь Москвагийн Засгийн газрын тэргүүн мөн.
7.3.	Орон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагууд Москва хотын төр засгийн байгууллагуудын системд орохгүй.
7.6.	Орон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагуудын үйл ажиллагаа хотын аж ахуйн нэгдмэл байдал, Москва хотыг цогцолбороор нь хөгжүүлэх үйл явцыг гажуудуулах ёсгүй.
8.7.	Москва хотын эрх зүйн актууд Москва хотын Дүрэмтэй зөрчилдвөл...дүрмийн заалтыг дагана.
10.3.	Москвагийн дүрэм бол Москва хотын Үндсэн хууль мөн. Москвагийн төр засгийн болон нутгийн өөрөө удирдах ёсны бүх байгууллага...тэдгээрийн албан тушаалтнуудын хэлбэрэлтгүй дагаж мөрдөх эрх зүйн баримт бичиг мөн. Дүрэм хуулийн дээд хүчинтэй.
20.1.	Москва хотын төсвийн мөнгө, хотын улсын үйлдвэрийн газар, албан газруудын эд хогшил, аж ахуйн байгууллагууд дахь Москва хотын хувьцаа, хувь, иргэний бусад объект, түүний дотор Москва хотын хилийн дотор байгаа хуулийн дагуу хувийн өмч болоогүй газар, байгалийн нөөц, хуулиар тодорхойлогдсон өмчлөгчдийн өмч ... бүгд Москва хотын өмчид байна.
20.3.	Москва хотын нутаг дэвсгэрийн гадна байгаа эд хогшил, Холбооны улсын хууль тогтоомжийн дагуу Москва хотын өмчид байж болно.

- §21. Энд, Москва хотын өмчийн албадан хурааж үл болох объектуудын ерөнхий нэрийн жагсаалт орсон.
- 29.2. Москва хотын төсвийн бүрэлдэхүүнд төсвийн зорилтот сангуудыг байршуулж болно.
- 29.3. Москва хотын төсвийн орлогыг Холбооны улсын хууль тогтоомж, Москва хотын дүрмийн дагуу бүрдүүлнэ. Москва хот нь төсвийн мөнгийг зарцуулах чиглэлүүдээ өөрөө бие даан шийдэж тодорхойлно.
- 34.6. Москва хотын депутатын тангарагийг энд үгчлэн тодорхойлсон байна.
- 34.7. Москва хотын депутат байнгын үндсэн дээр ажиллах бөгөөд, багшлах, судлах, уран бүтээлийн ажил эрхлэхээс өөр цалин хөлстэй ажил өөр газарт эрхэлж болохгүй. Москва хотын депутат бүрэн эрхээсээ сайн дураараа татгалзах эрхтэй.
- 35.21. Москва хотын гэрээ хэлэлцээрийг ... Холбооны улсын хууль, Москва хотын дүрмээр тогтоосон журмын дагуу Москвагийн Дума батална.
- 40.1. Москва хотын дарга нь Москва хотын дээд албан тушаалтан мөн. (Албан тушаалд орохдоо тангараг өргөдөг байна)
- 40.9. Москва хотын дарга ОХУ-ын төрийн Думын депутат ... Холбооны зөвлөлийн гишүүн байж болохгүй бөгөөд, ОХУ-ын субъектын төрийн албаны системийн албан тушаал, хотын захиргааны сонгуульт албан тушаалыг хашиж болохгүй.
- 53.2. Москва хотын дарга нь хууль тогтоомжийн дагуу Москва хотод ... цагдаагийн анги алба байгуулах эрхтэй.
- 58.1. Москва хотын төрийн захиргааны байгууллагууд нь орон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагуудад бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь дэмжлэг үзүүлнэ.
- 58.1. Москва хотын төрийн захиргааны байгууллагууд ба орон нутгийн өөрөө удирдах байгууллагуудын хоорондын харилцааг...Москва хотын хууль тогтоомж гаргах, [талуудын хооронд] **гэрээ хэлэлцээр байгуулах** замаар зохицуулна.
- 65.1. Иргэн бүр, эсвэл хэсэг бүлэг иргэн Москва хотын төрийн захиргааны болон орон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагуудад...буюу тэдгээрийн албан тушаалтнуудад хандах эрхтэй.
- §67 Москва хотын оршин суугчид тангарагтаны шүүгч, хөндлөнгийн шүүгчийн хувиар ... тогтоосон журмын дагуу шүүн таслах үйл ажиллагаанд оролцоно.

ОХУ-ын Нийслэлийн статусын тухай хууль (Холбооны Улсын хууль)

- ОХУ-ын нийслэл нь Москва хот. ОХУ-ын нийслэлийн нутаг дэвсгэр бол Москва хотын нутаг дэвсгэр мөн.
-
- Москва хот ОХУ-ын нийслэлийн үүргээ биелүүлж байгаатай холбоотойгоор ОХУ-ын төрийн захиргааны төв байгууллагууд, Москва хотын засаг захиргааны хооронд үүсч болох зохицуулагдаагүй асуудлуудыг талуудын хооронд гэрээ байгуулах замаар

зохицуулана.

6. Москва хот ОХУ-ын нийслэлийн үүргээ биелүүлэхэд ОХУ-ын төсвөөс гарах, гаргах тэтгэмжийг Холбооны улсын нэгдсэн төсөвт тусгай зүйл анги болгон суулгана.
9. Москва хотын өмчлөлд байгаа газрыг Холбооны улсын түвшний төрийн захиргааны байгууллагуудад бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь хэрэг болох байшин барилгаа барихад нь зориулж ... ОХУ-ын Засгийн газраас гаргасан жагсаалтын дагуу олгоно. Олгох газрыг ОХУ-ын өмч болгон худалдаж ... мөн түрээслүүлж болно. Ингэхдээ, Хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд хохирол учруулахгүй.
12. ОХУ-ын нийслэл Москва хотын дүрмийг Москвагийн Дума батална.

2. НИЙСЛЭЛИЙН ЭРХ ЗҮЙН БАЙДЛЫН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН ШҮҮМЖ, ЗАРИМ ХАРЬЦУУЛАЛТ

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль 1994 онд батлагдсан. Түүний агуулгыг эргэн харж, өөрчилж сайжруулахаар боловсруулсан энэ төсөл-шинэчилсэн найруулга хуучнаасаа ихээхэн ялгаатай юм. Оруулахаар зэхсэн нэмэлт өөрчлөлтийн хэмжээ одоо үйлчилж байгаа хуучин хуулийн бүтэц агуулгын дийлэнхи хэсгийг хамарчээ. Төсөл санаачлагчаас УИХ-д ирүүлсэн танилцуулгад тухайн хуулийн агуулгын өөрчлөлтийн шинэлэг ... хуучнаасаа давуулаг талыг нь дэлгэрэнгүй дурдсан байна. Тиймээс бид хуулийн төслийн агуулгыг аль болох өөр өнцгөөс харж, улам сайжруулах боловсронгуй болгох чиглэлд шүүмж санаа гаргах, зарим дэвшилтэт саналыг гадны туршлагад тулгуурлан хэлэхийг зорьсон болно.

УИХ-ын Төрийн байгуулалтын байнгын хорооноос ирүүлсэн үүрэг чиглэлийн дагуу Тамгын газрын Судалгааны төвийн ажлын баг нийтдээ гадаадын 5 орны ижил төстэй хуульд агуулгын шинжилгээ хийсэн. Энд бид, Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн анхдагч шүүмжийг бэлтгэхдээ завсар хоорондуур нь Оросын Холбооны Улсын нийслэлийн эрх зүйн зохицуулалтын зарим анхаарууштай онцлог байдлын талаар (тусад нь бус), харин төслийн тухайн холбогдох заалтынх нь харалдаа шаардлагатай гэж үзсэн газраа зэрэгцээ байдлаар дурдаад явахаар хялбаршуулж нэгтгэсэн бүтцийг ашиглав.

Монгол Улс төрийн байгууламжийн хувьд нэгдмэл ... харин хойд хөрш маань холбооны улс юм. Гэхдээ, энэ нь Оросын Холбооны Улсын эрх зүйн зохицуулалт Монголд таарамжгүйг нотлох үзүүлэлт болох үндэсгүй. Монгол Улсын нийслэлийн эрх зүйн байдлыг тогтоохдоо гадаадын шилдэг туршлагыг авч хэрэглэх, юуны өмнө, хөрш зэргэлдээх улс орнуудад тухайн асуудлыг хэрхэн зохицуулсныг тухайлан сонирхох нь зүй ёсны ... эн тэргүүнд хийгдэх анхдагч ажилбарын нэг байх ёстой болов уу.

УИХ-аар хэлэлцэн батлахаар зэхэж байгаа Нийслэл (Улаанбаатар хот)-ийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төслийн¹⁰ агуулгын зарим сөрөг онцлогийг тодруулахыг зорихдоо бид бүлэг заалтын дугаарын өсөх дарааллаар, аль болохоор зүйлчлэн ахих боломж эрсэн. Ингэх нь, төслийг дүүрэн харах бололцоо олгож, гадны туршлагыг чухам хаана юун дээр голлон анхаарахыг хэлэхэд дөхөмтэй болгоно гэж үзэв.

¹⁰ Шинэчилсэн найруулга, 2010.4.06;

1.1. Энэ хуулийн зорилт нь Монгол Улсын нийслэл /цаашид "нийслэл" гэх/-ийн онцлог чиг үүрэг, түүнийг хэрэгжүүлэх эдийн засгийн үндэс, удирдлагын бүрэн эрх, нийслэлийн оршин суугчийн эрх, үүрэг, нийслэлийн удирдлагаас оршин суугч, аж ахуйн нэгж, байгууллага болон засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжтэй харилцахтай холбогдсон харилцааг зохицуулахад оршино.

- ОХУ-д төрийн Думаараа зөвхөн нийслэлийн статусыг л тогтоодог. Оросын нийслэлийн статусын тухай хууль нь дотроо 13 заалттай. Товчдоо, үүнээс цаашихыг нь Москва хотын "Дүрэм"-ээр хот өөрөө шийддэг байна. Ингэж шийдэж байгаа нь Москва хот нийслэл учраас ч тэгж байгаа биш юм. Оросын Холбооны Улсад нутгийн өөрөө удирдах ёс, зарчмыг харьцангуй илүү хүндэтгэн дээдэлж байна. Хотын дүрмийг Москвагийн Дума батална. Хотын дүрэм бол үнэн хэрэгтээ Москва хотын үндсэн хууль болж өгдөг.
- Манай хуулийн төслийн 4.12-т Нийслэл Улаанбаатар хот ч [мөн] дүрэмтэй байна; гэжээ. Гэхдээ, ийм дэлгэрэнгүй агуулгатай хууль батлагдсаны дараа хотын Дүрмээр чухам юу зохицуулах нь бүрхэг болоод явчихаж мэдэх юм. Мөн хуулийн төслийн 4.13-т "энэ зүйлийн 4.12-т заасан дүрмийг нийслэлийн оршин суугч, нутаг дэвсгэр дэх аж ахуйн нэгж, байгууллага хэлбэрэлтгүй дагаж мөрдөх үүрэгтэй" гэж заасан байна. Энэ байдлыг анхаарахгүй орхих аваас хожим гарч ирэх тэрхүү Хотын дүрмийг УИХ батлах үүрэг ч хүлээж болохор байна. Гэтэл хуулийн төслийн 10.3 "...дүрмийг нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал [өөрөө] батлана" гэдэг. Ойлгомжгүй логик яваад байна.
- Нутгийн өөрөө удирдах ёсны зарчмыг түлхүү дээдэлсэн (тухайн тохиолдолд) Оросын Холбооны Улсын хууль тогтоомжийн иймэрхүү уян хатан гэмээр онцлог нь манайд зарим талаар туршлага болох үндэстэй мэт.

2.2. Монгол Улсын олон улсын гэрээнд энэ хуульд зааснаас өөрөөр заасан бол олон улсын гэрээний заалтыг дагаж мөрдөнө.

- ✓ Үндсэн хуулийн хавсралт хуульд "...Монгол Улсын хуулийн заалт олон улсын гэрээтэй зөрчилдсөн тохиолдолд олон улсын гэрээний заалтыг баримтална" гэсэн нь бий. Энэхүү Хавсралт хууль Үндсэн хуулийнхаа нэгэн адил хүчинтэй. Тэгэхээр дурдсан заалт бол Монгол Улсын Үндсэн хуулийн заалт юм. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн заалтыг [хууль гаргах бүрт] ийм маягаар дахин давтан тусгай заалт болгож дурдах нь илүүц юм. Энэ практикаас татгалзах нь зөв мэт.
- ✓ Үндсэн хуулийн 50.4-т Улсын дээд шүүх (Үндсэн хуулиас бусад) хуулийг зөв хэрэглэх талаар албан ёсны тайлбар гаргах эрхтэй гэсэн байдаг. Хэдийгээр энд шүүхийн эрхийн тухай яригдаж байгаа ч гэлээ ...цаана нь бас "Үндсэн хууль ба бусад хуулийг нэг түвшинд эн тэнцүүхэн авч үзэж болохгүй" гэсэн том зарчим харагдаж байна. Энэ зарчмыг эш болговол, үндсэн хуулийн ямар ч заалт бусад хуулинд "байршиж болохгүй" байх үндэстэй.

3.2. Нийслэлийн удирдлага, зохицуулалтын үйл ажиллагаанд Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуулийн 8.2-т заасан засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлагын үндсэн зарчмаас гадна дараахь зарчмыг баримтална:

3.2.1. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг чанд мөрдөх;

3.2.2. нийслэлийн оршин суугчийн нийтлэг эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг эрхэмлэх;

3.2.3. нийслэлийн удирдлагын шийдвэр, үйл ажиллагаа нь олон нийтийн санал, оролцоонд тулгуурлах, ил тод байх.

- 📌 (3.2.1.) Хотын хөгжлийн төлөвлөгөөг мөрдөх нь зарчим биш үүрэг байх болов уу. Харин төлөвлөгөөг боловсруулахад баримтлах зарчим гэж яривал өөр болно.

✚ (3.2.2.), (3.2.3.) Эдгээр нь Монгол Улсын холбогдох хууль тогтоомжид нэгэнт заагдсан “дахин батлах шаардлагагүй” зарчмууд юм. Жишээ нь, Төрийн албаны тухай хуулинд [төрийн албаны ажилтан] -ард түмэнд үйлчлэх; -ил тод байх; -хууль дээдлэх; Хот тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хуульд - ардчилсан шударга ёс; -оршин суугчдын ашиг сонирхлыг төлөөлөх гэх зэргээр олон зарчмыг тус тус тоочиж заасан байдаг. Улсын алба, засаг захиргааны алба, төрийн алба ... эд бүгд ерөнхий утгаараа нэг зүйл мөн.

✚ Үндсэн хуулийн 59, 62, 63 дугаар зүйлд “Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлага нь нутгийн өөрөө удирдах ёсыг төрийн удирдлагатай хослуулна”, “Нутгийн өөрөө удирдах байгууллага тухайн нутаг дэвсгэрийн эдийн засаг, нийгмийн амьдралын асуудлыг бие дааж шийдвэрлэнэ”, “Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын эрх хэмжээний асуудлыг дээд шатны байгууллага нь шийдвэрлэж үл болно”, “Хэрэв нутаг дэвсгэрийн амьдралын тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх талаар хууль тогтоомжид тухайлан заагаагүй бол, түүнийг нутгийн өөрөө удирдах байгууллага бие даан шийдвэрлэж болно” гэж заасан. Тиймээс энд шинээр зарчим заалт болгож оруулах шаардлага харагдахгүй байна.

4.3 Далай ашиглах тухай хуулийн 81.1-д заасны дагуу Монгол Улсын хөлөг онгоцны бүртгэлийн боомт нь Улаанбаатар хот байна.

❖ Далай ашиглах тухай Монгол Улсын хуулиар далай ашиглахтай холбогдсон [бүх] харилцааг зохицуулдаг. Бие даасан тусгай хуулиар нэгэнт зохицуулагдсан асуудлыг дахин сөхөж, энд өөр хуулиар давхар “баталгаажуулах” нь зохимжгүй. Энэ заалт Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд “Бүртгэлийн боомт нь УБ хот байна” гэж орсон атал Далай ашиглах тухай хуулийн 9.1-д “бүртгэлийн боомт нь УБ хотод байна” гэжээ. Хэллэгт утгын том ялгаа байна. Бүртгэлийн боомтын бүрэн эрхийн олон асуудал цаана нь байдаг тул бичлэгийг жигдлэх шаардлагатай.

❖ Монгол Улсын хөлөг онгоцны бүртгэлийн боомт байгуулах, өөрчлөх, татан буулгах асуудлыг Засгийн газар [түүгээрээ] шийдвэрлэдэг. Тийм хуультай юм. Засгийн газрын эрх хэмжээний асуудлыг Монгол Улсын хуулиар дээрээс шийдвэрлэх нь оновчтой бус гэж үзнэ.

4.4. Нийслэл нь Улаанбаатар бүсийн тэнцвэртэй хөгжлийг хангах, хүрээлэн байгаа орчин, ногоон бүсийг хамгаалах, сэргээх, оршин суугчийн суурьшил, хотын хангамж, үйлчилгээ, аж ахуйн үйл ажиллагааг зохицуулах үүднээс алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүстэй байж болно.

✓ Энд, Улаанбаатар хот чөлөөт бүстэй байж болох тухай өгүүлж “Хотын чөлөөт бүс” гэдэг нэр томъёо шинэ юм. Нийслэлийн эрх зүйн байдалд хамааралтай хэм хэмжээ тогтоосон олон хууль байдаг. Тэдгээрийн агуулгад юуг ойлгох нь тодорхойгүй маш олон нэр томъёо бий. Тэдгээрээс жишээлж дурдъя.

Аймгийн төв, сумын төв, баг-бригадын төв, орон нутаг, хот газар, суурин газар, хот суурин газар, төвлөрсөн суурин газар, хөдөө тосгон, хөдөө орон нутаг, ... тасаг, ... завод, ... уурхай, ... үйлдвэр, ... хороо, ...өртөө, дагуул хот, хаяа хот, аймгийн төвийн сум, сумын төвийн суурин, сумын төвийн баг, орон нутгийн хот, улс аймгийн зэрэгтэй хот, улсын чанартай хот, нийслэл хот, нийслэл, тусгай статустай хот, Улаанбаатар хот, Эрдэнэт хот, Орхон аймаг, чөлөөт бүсийн хот, бүсийн төв, бүсийн хөгжлийн төв, бүсийн хөгжлийн тулгуур төв, орон нутгийн хөгжлийн төв, алслагдсан дүүрэг, жишиг хот, (нинжаг дагасан) явуулын хөдөлгөөнт төр, хилийн боомт, хилийн гарц, засаг захиргааны нэгж, нутаг дэсвгэр–засаг захиргааны нэгж, нийгмийн цогцолбор [энэ тэр] гээд албан ба албан бус хэлбэрийн үй олон нэрс байна. Эд бүгдийг Монгол Улсын хууль тогтоомжийн агуулгаас түүж авав. Хууль тогтоомжид байгаа л бол эд бүгдээрээ албан ёсны нэр болж таарна.

✓ Эдийн засгийн чөлөөт бүс, чөлөөт бүсийн хот гэсэн нэршил хууль тогтоомжид бий. Харин “хотын чөлөөт бүс” гэдгийг тодруулах шаардлагатай. Хуулийн төслийн өөр хэсэгт “хотын чөлөөт бүсийн гудамж, зам, талбай”-н тухай бас дурдсан байна. Хот дотор нэг тусгай газар байх ба тэр нь эдийн засгийн бичил чөлөөт бүс байх мэт. Албан ёсны цэгцтэй тодруулга

дутагдаж байна. Жишээ нь, голландад “жуулчин татах зохиулалттай” өвөрмөц гудамж¹¹ ...[энэ тэр] гэж байдаг юм байна. Тэнд, тэрийгээ эдийн засгийн чөлөөт бүс гэдэггүй юм байна.

- ✓ Энэ төслийн 20.1–д, Нийслэлийн чөлөөт бүс байгуулах, түүний хэлбэр, удирдлагын эрх хэмжээ, хяналтын тогтолцоо, чөлөөт бүсэд мөрдөх татвар, гаалийн дэглэмийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг Чөлөөт бүсийн тухай хуулиар зохицуулна; гэжээ.

4.8. Улаанбаатар хот нийслэлийн чиг үүрэг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан гарах зардлыг улсын төсөвт тусган төсвийн ерөнхийлөн захирагчийн захиалгат бүтээгдэхүүний санхүүжилт хэлбэрээр олгоно.

- ✓ ОХУ–ын хууль тогтоомжид “хот нийслэлийн үүргийг хэрэгжүүлэх” гэсэн үг хэллэг бий. Тэндэхийн, нийслэлийн статусын тухай хуульд, Москва хотын Засаг захиргааны бүрэн эрхийг нэмж өргөтгөх маягаар зохицуулалт хийж “тухайн хотын нийслэлийн үүргийг биелүүлэх” боломжийг хангасан байдаг.
- ✓ Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн төсөлд “УБ хот нийслэлийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэх” гэснийг ялимгүй өөрчилж дээрх хэлбэрт оруулж болох юм. Угтаа бол, хот үүрэг биелүүлээд байгаа биш хотын дарга тухайн хотын удирдлагад тусгай статусаар олгогдсон нэмэлт бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхэд л уг тавигдсан зорилго биелэнэ.

5.1. **Нийслэлийн удирдлага нь** суурин соёл иргэншлийн тэргүүлэх байр суурийг хадгалан хөгжүүлэх бие даасан бодлого хэрэгжүүлнэ.

5.4. Нийслэлийн хот байгуулалт, төлөвлөлт нь үндэсний уран барилгын өв уламжлалыг орчин үеийн ололт, хот байгуулалтын дэлхийн шилдэг жишигтэй хослуулан хөгжүүлэх бодлогод үндэслэнэ.

- ✓ (5.1.) Нийслэлийн удирдлага, Улаанбаатар хотын удирдлагыг тус тусдаа зүйл мэтээр ойлгох хандлага байна. Нийслэлийн удирдлага гэвэл хотын удирдлагын, эсхүл, хотын удирдлага гэвэл нийслэлийн удирдлагыг хэлж байлтай. Гэтэл үгүй, энд ойлголтын зөрүү яваад байна. Бүр, Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд УБ хотын захирагч–ийн албан тушаалыг дотор нь 2 салгах тухай яриа ч гарч байгаа юм.
- ✓ Хууль гарчгийн хувьд л “нийслэлийн” гээд яваад байгаа болохоос биш, [үнэн чанартаа] монголын том хотын тухай хууль юм. Улаанбаатар бол эхлээд хот ... дараа нь нийслэл. Тиймээс ядаж “нийслэл Улаанбаатар хотын ...” гээд явсан ч болохоор юм.
- ✓ (5.4.) Манай үндэсний уран барилгын өв уламжлал гэж онцолж сүрхий дурдаад байхаар бодит зүйл байхгүй нь гашуун боловч үнэн юм. Хэдэн сүм бий. Харин, УБ хотод ижил барилга байшин аль болохоор цөөн байлгах тэр чиглэлд санаа оноо оруулбал нэн сайн байхсан.

6.1. Нийслэл нь Улсын Их Хурлаас баталсан хилийн цэс бүхий нутаг дэвсгэртэй байх бөгөөд алслагдсан дүүрэг, дагуул хот, тосгон, чөлөөт бүсийн нутаг дэвсгэр нь нийслэлийн нутаг дэвсгэрийн хилийн цэст багтана.

¹¹ жишээ нь, амстердамын зарим гудамж;

- ❖ ОХУ-ын хууль тогтоомжид “Москва хотын хилийн цэс нь (давхар) нийслэлийн хилийн цэс байна” гэжээ. Тэр заалт хот ба нийслэл нь “нэг зүйл мөн” гэдгийг тодотгодог. Ингэж тэнд, “Москва хотын хил бол ОХУ-ын нийслэлийн хил мөн” гэж заах замаар хот ба нийслэл тусдаа зүйл биш гэдгийг эвтэйхэн зохицуулсан байна. Бас, Москва хотын статусыг тусгайлан тогтоожээ.
- ❖ Нийслэлийн удирдлага, Улаанбаатар хотын удирдлага тусдаа гэж ойлголт төрөхүйц хэллэг ухагдахуун хуулийн төслийн агуулгад олон байна. Улаанбаатар хот бол улсын нийслэл. Нийслэл гэдэг тодотгол нь УБ хотын статус юм. Хотын статус өргөгдөхийн хэрээр хотын удирдлагын бүрэн эрх нэмэгддэг.

6.2. Нийслэлийн нутаг дэвсгэр нь Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд заасан бүсчлэлтэй байх бөгөөд байгаль орчныг хамгаалах болон ой, усны нөөц хамгаалах бүстэй байна.

- ✓ Хот байгуулалтын тухай хуулийн агуулгын хүрээнд зохицуулагдсан асуудлыг Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай “өргөтгөх” нь хэр оновчтой бол?!
- ✓ Хот байгуулалтын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлд,
 - o орон сууц, олон нийтийн бүс;
 - o үйлдвэрлэлийн бүс;
 - o инженерийн шугам сүлжээ болон зам тээврийн бүс;
 - o ногоон байгууламж, амралт, аялал жуулчлалын бүс;
 - o хөдөө аж ахуйн бүс;
 - o зуслангийн бүс;
 - o тусгай зориулалтын бүс; -ийн тухай заасан байдгийг дурдсан.
- ✓ Байгаль орчныг хамгаалах бүс; ой усны нөөц хамгаалах бүс; хотын чөлөөт бүс; эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс; гэсэн шинэ бүсүүд энэ хуулиар [шинээр] тодорхойлогдож байна. Хууль гарах тоолонгоор бүс бүслүүр нэмээд байх нь хуулийг хэрэглэгч талдаа төөрөгдөл үүсгэх нөхцөл бий болгон, эцсийн дүндээ оршин суугчийн эрх ашигт хохирол учруулах магадлалтай. Хуулийн төслийн агуулга дотор нэр томъёоны тайлбар оруулах хэрэгцээ гарч байна.
- ✓ Тусгай зориулалтын бүс ба чөлөөт бүс, эсхүл, байгаль хамгаалах бүс ба ногоон байгууламжийн бүс, хөдөө аж ахуйн бүс, эрчимжсэн мал аж ахуйн бүс ... эдгээрийн хооронд ямар ялгаатайг тодруулах нь зөв болов уу.

6.3. Нийслэлийн нийтийн эдэлбэр газарт хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд тусгагдсан дагуул хот, тосгон, **чөлөөт бүсийн гудамж**, талбай, зам, иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагын эзэмшлийн бус амралт, зугаалга, биеийн тамир, спортын зориулалттай газар, цэцэрлэг, оршуулгын газар, хог хаягдлын цэг, цэвэршүүлэх талбай зэрэг газар хамаарна.

- ❖ Энд дурдагдаж байгаа “чөлөөт бүс” бол **эдийн засгийн бичил чөлөөт бүс** гэдэг тухайн хуулийн төслийн өөр заалтуудаар дам тодорч байгаа. Уг нь, энд тэр тодотголыг оруулчихмаар байгаа юм.
- ❖ Чөлөөт бүсийн тухай хуулийн 3.1-т, “чөлөөт бүс” гэж гаалийн болон бусад татварын хувьд гаалийн нутаг дэвсгэрийн гадна байгаа, хөрөнгө оруулалт, аж ахуйн үйл ажиллагааны тусгай дэглэм бүхий Монгол Улсын нутаг дэвсгэрийн хэсгийг хэлнэ. Чөлөөт бүс нь худалдааны, үйлдвэрлэлийн, хөдөө аж ахуйн, аялал жуулчлал-үйлчилгээний, эдийн засгийн гэсэн хэлбэртэй байна” гэж заасан байдаг.

6.4. Чиг үүргээ биелүүлэх зорилгоор нийслэлийн эзэмших, ашиглах газар нь нийслэлийн хилийн цэсийн гадна байж болно.

- ❖ Монгол улсын нутаг дэвсгэр аймаг нийслэлд хуваагдах замаар Засаг захиргааны бие даасан нэгжүүдэд бүрэн харъяалагддаг. Засаг захиргааны нэгж болгон хилийн цэстэй. Тэгэхээр ... нийслэлийн эзэмших газар түүний хилийн гадна байх учиргүй.
- ❖ Тийм хэрэгцээ шаардлага байлаа гэхэд түүнийг холбогдох засаг захиргааны нэгжүүд тэгш эрхийн үндсэн дээр гэрээ хэлцлийн зарчмаар “эдийн засгийн хууль”-ийн дагуу шийддэг баймаар юм. Төсөлд байгаа шиг “хуулиар далайлгах” арга байж болохгүй.

7.1. Улсын Их Хурал нийслэлийн талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

7.1.1. нийслэлийн хөгжлийн асуудлаар төрөөс баримтлах бодлогыг тодорхойлох;

7.1.2. хот байгуулалтын тухай хуулийн 5.1.5-д заасны дагуу Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөг батлах;

7.1.3. нийслэлийн санхүүгийн чадавхийг бэхжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх;

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль дотроо “УИХ” гэсэн зүйл заалттай байх нь тун зохимжгүй юм. Хуулийн төслийн 7.4 дэх заалт бүхэлдээ хууль тогтоох дээд байгууллагын хийх ажил (бүрэн эрх)-ын тодорхой хүрээг зааж байна. УИХ-ын бүрэн эрх үндсэн хуулиар тодорхойлогддог. Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлд, “Улсын Их Хурал төрийн дотоод, гадаад бодлогын аль ч асуудлыг санаачлан хэлэлцэж болох бөгөөд дараахь асуудлыг өөрийн онцгой бүрэн эрхэд хадгалж шийдвэрлэнэ” гэж заасан. Тэнд,

- 11) Засгийн газрын өргөн мэдүүлснээр Монгол Улсын засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн хуваарийг батлах, өөрчлөх;
- 12) нутгийн өөрөө удирдах болон захиргааны бйгууллагын тогтолцоо, зохион байгуулалт, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тогтоох; ...тухай заасан байна.

(7.1.1.) Нийслэлийн хөгжлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого [зарим талаар] “үндсэндээ тодорхойлогджихсон” гэж хэлж болно. Бүсчилсэн хөгжлийн үзэл баримтлал бол Монгол Улсын төрийн бодлогын баримт бичиг юм. Өөр баримт бичгүүд ч бий.

8.1. Засгийн газар нийслэлийн талаар дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

8.1.3. нийслэлийн нутгийн захиргааны байгууллагын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлэх;

Засаг захиргааны нэгжид төрийн ба нутгийн [хосмол] удирдлага харилцан уялдаатайгаар хэрэгждэг. Хуулийн төсөлд байгаа “нутгийн захиргааны байгууллага” гэдэгт энэхүү хосмол удирдлагыг хамтруулж ойлгох уу, зөвхөн, “нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага”-ыг ойлгох уу!? Эдгээрийн аль нь ч байлаа гэсэн, тухайн заалт бүхэлдээ, орон нутгийн өөрийн удирдлагыг үгүйсгэх чиглэлтэй болсон байна. Дээрээс нь удирдаад чиглүүлээд байдаг юм бол тэнд ажил асуудлаа яаж бие дааж шийдэх вэ гэсэн асуулт гарч ирнэ.

9.1. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нийслэлийн талаар Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

9.1.4. **нийслэл, түүний оршин суугчийн нийтлэг ашиг** сонирхлыг хөндсөн, өөрийн эрх хэмжээнд шийдвэрлэх боломжгүй асуудлаар Улсын Их Хурал, Ерөнхийлөгч, Засгийн газар, холбогдох бусад байгууллагад санал тавьж шийдвэрлүүлэх;

9.1.6. нийслэлийн хэмжээнд тэмдэглэлт ой, баяр ёслол тэмдэглэх, байгууллага, гудамж, талбайг нэршүүлэх, нэрэмжит болгох, хөшөө, дурсгалын цогцолбор байгуулах асуудлаар өөрийн санаачлагаар болон **иргэд, байгууллагын саналыг үндэслэн** шийдвэр гаргах;

9.1.10. нийслэлийн нутаг дэвсгэрт эрчимжсэн мал аж ахуй эрхлэх бүс нутгийн хил тогтоох;

9.2. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал байнгын ажиллагаатай байж болно.

9.3. Нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга нь бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ нийслэлийн Засаг даргын нэгэн адил баталгаагаар хангагдана.

- ❖ (9.1.4.) Нийслэлийн эрх ашиг гэсэн нэг ухагдахуун яваад байна. Тийм юм байх ёсгүй, хэрвээ байдаг бол тэр оршин суугчийн эрх ашгийн дараа эрэмбэлэгдмээр юм. Нийслэлийн эрх ашиг, нийслэлийн оршин суугчийн эрх ашиг бол саланги тусдаа зүйл биш. (9.1.6.) Энд жишээ нь, ... хөшөө босгох асуудлыг нэг иргэн, ямар нэгэн байгууллагын саналыг үндэслэн шийдэх нэрийн дор эрх бүхий байгууллагууд хэтэрхий их эрх мэдэлтэй явж ирсэн. Тиймээс “баахан удирдагч”-ийн хөшөө олон газар сүндэрлэсэн. Үндэсний түүх өв соёлын калоритыг харуулах, хотын өнгө үзэмжид доминант (өргөлт) өгөх зорилгыг хангах үүднээс асуудлыг [эцсийн эцэст, зөвхөн] холбогдох төрийн захиргааны байгууллагын санал дүгнэлтэд тулгуурлан шийдэж баймаар. Хуулийн төсөлд ийм заалт хэрэгтэй байна.
- ❖ (9.1.9.) Нийслэлийн агаарын бохирдлыг бууруулах хөтөлбөр боловсруулах, түүнийг хэрэгжүүлэх, учирсан бэрхшээлийг нэг мөр шийдэх нь нийгмийн тулгамдсан асуудал мөн. Тиймээс ч Үндэсний хөтөлбөрийн тухай парламентын түвшиндээ ярьж судалж томоохон зохицуулалтыг хийхийн төлөө шаргуу ажиллаж байна. (9.1.9.)-т заасан зүйлс нь “ажлын төлөвлөгөө” хэлбэрийн санаа юм. Үүнийг, төрөл бүрийн Үндэсний хөтөлбөрийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээх ... хүлээлгэх хэлбэртэйгээр томъёолох нь илүү зохистой байх болов уу.
- ❖ (9.3.) Нийслэлийн Засаг дарга бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ Засгийн газрын гишүүний баталгаагаар хангагдана; гээд байгаа. Энд, НИТХ-ын дарга “засаг даргын нэгэн адил” баталгаагаар хангагдана; гэжээ. Ижил санааг хоёр өөрөөр томъёолсны цаана ямар ялгамж санаа байгааг тодруулах хэрэгтэй. Нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллагын ерөнхий үндсэн үүрэг бол иргэдийг төрөөс хамгаалах явдал мөн; гэсэн зарчмыг эш болговол, тухайн заалтын томъёолол 2 албан тушаалын эрхийн тэнцвэржилтийг хангах үүднээсээ үг үсгийн хувьд ч ижил баймаар байгаа юм.

10.1. Нийслэлийн Засаг дарга тодорхой чиг үүрэг хариуцсан орлогч, зөвлөхтэй байна.

10.7. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

10.7.2. нийслэлд хүн амын төлөвлөлтгүй суурьшил бий болох, дэд бүтцийн болон нийгмийн үйлчилгээний хэвийн ажиллагаа алдагдах, оршин суугчдын амьдрах орчинд аюултай нөхцөл бий болохоос урьдчилан сэргийлэх;

10.7.3. хүн амын эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөхүйц нөхцөл байдлыг бий болгосон, хүрээлэн байгаа орчныг бохирдуулсан, ашиглах бодисын зөвшөөрөгдөх хэмжээг хэтрүүлсэн үйлдвэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйл ажиллагааг түр түдгэлзүүлэх, зогсоох, холбогдох байгууллагын санал дүгнэлтийг үндэслэн барилга, байгууламж барихыг хориглох, нийслэлээс нүүлгэн шилжүүлэх тухай саналыг холбогдох байгууллагад тавих;

10.7.4. засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн бусад нэгжээс нийслэлд ажиллах хүчийг зохион байгуулалттайгаар шилжүүлэх асуудлыг шийдвэрлэх;

10.7.5. нийслэлийг хөгжүүлэх асуудлаар төсөл санаачлах, төсөлд санал, дүгнэлт өгөх, түүнийг хэрэгжүүлэхэд Засгийн газраас дэмжлэг хүсэх;

10.7.6. дотоод, гадаад харилцаанд нийслэлийг төлөөлөх;

10.7.7. нийслэл дэх үндэстэн, ястан, цөөнхийн түүх, шашин, соёлын өвийг хамгаалан, арвижуулах;

10.7.8. газар зохион байгуулалт, хот төлөвлөлтийн уялдаа холбоог хангах ажлыг зохион байгуулах;

10.7.9. Газрын тухай хуулийн 21.2.3-т заасны дагуу газар эзэмшүүлэх, ашиглуулах асуудлыг шийдвэрлэх;

10.7.10. холбогдох хуулийн дагуу нийслэлийн оршин суугч, Монгол Улсын иргэнд газар өмчлүүлэх;

10.7.11. дүүргийн Засаг дарга, эрхлэх асуудлын хүрээний хэрэгжүүлэгч агентлаг, харьяа газрын даргын шийдвэр хууль тогтоомжид нийцээгүй бол хүчингүй болгох;

10.7.12. эрчим хүчний болон нийтийн тээврийн ачааллыг зохицуулах зорилгоор аж ахуйн нэгж, байгууллагын үйлдвэрлэл, үйлчилгээний ажил эхлэх, дуусах цагийг тогтоох;

10.8. Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхдээ Засгийн газрын гишүүнтэй адил баталгаагаар хангагдана.

- (10.1.) Хотын даргын орлогч зөвлөхийн асуудал шинэ асуудал биш. Хуучин байсан ... одоо ч байгаа. Гол асуудал нь хэдэн орлогч зөвлөхтэй байх тухай “жижиг” зүйлд оршиж байна. Засгийг газрын тогтоолоор, тодорхой стандарт тооцооны дагуу, орлогч зөвлөхийн орон тоог тогтоохгүй бол асуудал аажимдаа дур зоргын шинжтэй болж хувирна.
- (10.7.2.) Нийслэлийн хөгжил төлөвлөлтийн өнөөг хүртэл явж ирсэн уламжлал бол нүүдэлч түмний “дураараа нүүх суух” уламжлалт эрх” дээр тодорхой хэмжээгээр суурилж ирсэн. Нийслэлд түрүүлж нүүж ирсэн сүүлд ирсэн нэгнээ хавчин гадуурхах “шударга бус” байдал байнга байсаар ирсэн. “Төлөвлөөгүй суурьшил” үүсэхгүй гэсэн нэрийн дор нийслэлд хөдөөнөөс хүн ирж суурьших боломжийг “захиргаадан” хаах гэсэн санаа халхлагдах вий. Нийслэлийн хүн амын (хэзээнээсээ байсаар ирсэн) механик өсөлтийг хүлээн авах чадамж бий болгох, түүнийг нэмэгдүүлэх тухай зааж өгвөл Үндсэн хуулийн үзэл санаанд нийцэхсэн.
- (10.8.) “... Бүрэн эрх хэрэгжүүлэхэд ЗГ-ын гишүүний баталгаагаар хангагдана” гэдэг томъёолол анхаарал татахуйц байна. “Бүрэн эрх” гэдэг бол өөрөө эрхийн баталгаа байдаг. Засаг даргын албан тушаалын статусыг өргөх, ингэхдээ, Засгийн газрын тухай хуулийн агуулгад хохирол учруулахгүйгээр шийдэх гэсэн гарц юм болов уу.
- Засгийн газрын тухай хуульд “Засгийн газрын гишүүн нь Монгол Улсын сайд байна. Засгийн газрын гишүүний эрхлэх үндсэн хүрээний ажлыг энэ хуулиар, тодорхой ажлыг бусад хуулиар зохицуулна”, “Засгийн газрын гишүүн бодлогын төлөвлөлт, боловсруулалт, удирдлага, зохицуулалтын болон дүн шинжилгээ хийх, үнэлгээ өгөх ажлыг эрхэлнэ” гээд бүс нутгийн хөгжлийн нэгдсэн бодлогын асуудлыг Монгол Улсын Шадар сайдад хариуцуулсан байдаг.
- Нийслэлийн засаг дарга бол засаг захиргааны нэгжийн дарга. Өөрөөр хэлбэл орон нутагт “орон нутгийн асуудал” шийддэг албан тушаалтан. Засгийн газар улс орны хэмжээний бодлогын цогц асуудал шийднэ. Зарчмын ийм хандлагын үүднээс яривал Нийслэлийн засаг дарга Монгол Улсын Засгийн газрын гишүүн–Монгол Улсын сайд байж болохгүй байгаа юм. Асуудлыг, албан тушаалын ангилал зэрэглэлийг дүйцүүлэн жиших тухай эрх бүхий байгууллагын тогтоолоор шийдэх нь илүү зохистой.
- Хотын мэр аж ахуйн ажил хариуцдаг. Түүнийг цаашдаа хотын нийт оршин суугчид өөрсдөө сонгодог болох магадлал ч бий. Дэлхийн олон оронд, түүний дотор ОХУ-д, Москва хотын даргыг тэгж сонгодог. Ийм хүн, хэрэг дээрээ, үзэгдэхүйц эрх мэдлээрээ сайдаас илүү ... хангалттай өндөр зэрэглэлийн албан тушаалтан байдаг.
- “Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч”–Албан тушаалын энэ нэр Үндсэн хуулийн агуулгад захирагдаж үүссэн. Уг нь, тухайн албан тушаалыг “Нийслэл Улаанбаатар хотын Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар бүсийн зөвлөлийн дарга” гэмээр

байгаа юм. Энэ мэтээр Үндсэн хууль өөрөө олон өөрчлөлтийн саатуулагч хүчин зүйл болж байдгийг дашрамд бас ч хэлмээр байна.

- Улаанбаатарын бүсийн зөвлөл 2005 онд байгуулагдсан. Г.Мөнхбаяр Улаанбаатарын бүсийн зөвлөлийн даргаар 2008 онд томилогдсон. Түүний энэ албан тушаалыг [зориуд] дурдахгүй байгаа нь өөрөө бүсчилсэн хөгжлийн үзэл санааг сурталчлахгүй байгаагийн илрэл, бараг сөрөг сурталчилгаа талдаа үйлдэл гэж үзэж ч болохоор байна. Улаанбаатарын бүсийн зөвлөл 22 гишүүнтэй. Бүсийн зөвлөлийн бүрэн эрх гэж “том эрх мэдэл” бий. Улаанбаатар бүсийн зөвлөлийн аппаратын ажлыг Нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар хариуцдаг.

11.1. Дүүрэг нь хүн амын байршил, эдийн засгийн чадавхи, газар зүйн байршил, зам харилцааны нөхцлийг харгалзан байгуулсан нийслэлийн засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж мөн.

11.4. Дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, дүүргийн Засаг даргын албан тушаалыг аймгийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын дарга, аймгийн Засаг даргын албан тушаалтай тус тус адилтган үзэж болно.

11.5. Дүүргийн Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хууль болон бусад хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

11.5.1. нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн хурлаас дүүрэгт шилжүүлсэн өмчийн болон бусад бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэх;

11.5.2. хууль тогтоомжид нийцүүлэн захирамж, заавар, дүрэм, журам батлан мөрдүүлж, гүйцэтгэлийг хангуулах;

11.5.3. энэ хуулийн 10.7.10-д зааснаас бусад газрыг эзэмшүүлэх, ашиглуулах шийдвэр гаргах;

- Нийслэлийн алслагдсан дүүрэг ч нийслэлийн салшгүй хэсэг мөн. Жишээ нь, Багануур бол хот, харин УБ бол нийслэл гэж ярихаар зэрэг, ерөнхий ухамсарын түвшиндээ, нээрээ тийм юм уу гэхээр хялбаршуулсан сэтгэлгээний суурь болж өгнө. Энэ байдал нь нийслэл ба хот гэдэг ухагдахуунууд тэмээ ямаа шиг ялгаатай мэт буруу төсөөлөл төрүүлдэг байна.

12.2. Хуульд өөрөөр заагаагүй бол хороо нь өөрөө өөрийгөө тэтгэн хөгжүүлж, бие дааж ажиллана.

- ✓ (12.2.) Монгол Улсын хууль тогтоомжид “засаг захиргааны нэгжийг өөрийгөө тэтгэн хөгжиж болохгүй, битгий бие дааж ажиллаарай” гэж заахгүй, заагаагүй нь ойлгомжтой. Тэгэхээр “хуульд өөрөөр заагаагүй бол” гэдэг үг ямар үүрэгтэй нь эргэлзээ төрүүлж байна. Бие дааж ажилла; гэвэл “цаадах нь хэцүүднэ” гээд араас нь тэтгэх гарц - орц үлдээж байгаа юм шиг байна. Уг нь, үндсэн хуулийн үзэл санаа засаг захиргааны нэгжийн бие даасан хөгжлийг дэмждэг тул “өөрөөр заах” нь өөрөө харин эргэлзээтэй үйлдэл.
- ✓ Дашрамд тэмдэглэхэд, “хуульд өөрөөр заагаагүй бол” гэдэг заалт иргэний эрх ашгийг хохироох чиглэлд үйлчилж байна. Хаа нэгтээ үүнээс өөрөөр зааж уу, үгүй юу ... гэдгийг тодруулахын тулд, тухайн асуудлыг сонирхогч иргэн монголын бүх хуулийг унших хэрэгцээ шаардлагатай тулж байна.

12.7. Хорооны Засаг дарга нь Монгол Улсын Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, түүний удирдлагын тухай хуульд зааснаас гадна дараахь бүрэн эрхийг хэрэгжүүлнэ:

12.7.3. хууль тогтоомжоор хүлээсэн үүргээ хангалтгүй биелүүлж байгаа иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад ногдуулсан болон энэ хуулийн 34.1.6, 34.1.7-д заасан торгуулийн мөнгийг хорооны мөнгөн хөрөнгийн санд төвлөрүүлж, зориулалтын дагуу зарцуулах;

12.7.4. бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагатай харилцах явцад үүссэн маргааныг шүүхээр шийдвэрлүүлэх;

(12.7.3.) Энэ бол үнэхээр аймаар заалт. “Хорооны мөнгөн хөрөнгийн сан” хуулийн дагуу бий болох нь. Тэр нь торгуулийн мөнгөөр бүрдэх нь. Монгол Улсын засаг захиргааны нэгжийн удирдлагыг “торгох донтой” болгох учраас энэ заалтыг аюултай гэж хэлж байгаа юм. Хорооны мөнгөн хөрөнгийн санг зориулалтын дагуу зарцуулна гэсэн байна. Тэр нь чухам ямар зориулалттайг тодруулах хэрэгтэй юм.

Торгуулиар мөнгөн сан бүрдүүлнэ гэдэг байж болшгүй зүйл. Үүний оронд яригдаад байгаа “нийслэлийн оршин суугчийн татварын ... (төдөн) хувь нь хороондоо үлдэж нийтийн эрх ашгийн төлөө зарцуулагдана” ... гэвэл хамаагүй дээр.

14.1. Нийслэлийн оршин суугч дараахь эрх эдэлнэ:

14.1.1. нийслэлийн нутгийн өөрөө удирдах болон захиргааны байгууллагаар хэлэлцэж байгаа асуудлаар мэдээлэл авах, санал өгөх;

14.1.2. нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд сонгосон төлөөлөгчөөрөө дамжуулан санал дэвшүүлэх;

(14.1.1.) Нийслэл Улаанбаатар хотын удирдлага иргэний саналыг хүлээж авахаас цааргалах, санал тавихыг санаархсан хүнийг үзэгдэхүйц эрх мэдэлгүй субъект руу “пааслах” гэсэн санаагаа үүгээр баталгаажуулах гэж байна. Энд, иргэний эрх оршин суугчийн эрхийн ялгамжийг зааглан тодруулах шаардлага гарч ирж байна.

Нийслэлийн удирдлагад гаргаж байгаа санал бол өргөдөл гомдлын асуудал. Иргэдээс төрийн байгууллага албан тушаалтанд гаргасан өргөдөл гомдол санал тусгай хуулийн дагуу шийдэгддэг. Тэр хуулийн 7 дугаар зүйлд “харьяаллын дагуу ирсэн өргөдөл, гомдлыг холбогдох албан тушаалтан заавал хүлээн авах тухай, мөн тухайн байгууллага, албан тушаалтан өөрийн эрх хэмжээнд хамаарах өргөдөл, гомдол, саналыг үндэслэлгүйгээр өөр байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлж болохгүй; тухай тус тус заасныг нэмж дурдъя.

15 дугаар зүйл. Нийслэлийн оршин суугчийн үүрэг

15.1. Нийслэлийн оршин суугч дараахь үүрэг хүлээнэ:

15.1.2. нийслэлийг хөгжүүлэх ажилд идэвхитэй оролцох;

15.1.3. нийтийн эзэмшлийн эд зүйлийг зохистой ашиглах, амьдарч байгаа орчноо цэвэр байлгах;

15.1.4. Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд заасан суурьшлийн бүсэд оршин суух;

15.1.5. оршин суугаа нутаг дэвсгэртээ гамшиг, ослоос урьдчилан сэргийлэх талаар нутгийн захиргааны болон цагдаа, онцгой байдлын байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээнд оролцох, нийгмийн хэв журмыг сахих;

15.1.6. нийслэлд оршин суухдаа холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу харьяалах хороонд 10 хоногийн дотор бүртгүүлсэн байх;

15.1.7. түр хугацаагаар оршин суугч нь хүндэтгэх шалтгааны улмаас энэ хуулийн 13.2-т зааснаас дээш хугацаагаар нийслэлд оршин суух бол мөн хугацаагаар сунгуулах;

15.1.8. нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, Засаг даргаас нийтээр дагаж мөрдүүлэхээр гаргасан шийдвэрийг сахин биелүүлэх;

(15.1.2.) Ач холбогдол багатай заалт. Нийслэлийн иргэн татвараа төлж байгаа нь нийслэл хотынхоо хөгжилд хувь нэмрээ оруулж байгааг илтгэх хангалттай үзүүлэлт мөн. Төсөлд, энэ мэт, тунхаглал шинжтэй тодорхойгүй заалтууд нилээн байна.

(15.1.7.) Түр хугацаагаар суугаа гадаадын иргэнийг ч тэр бүр бүрэн сайн бүртгэж чадахгүй байгаатай харьцуулж, нилээн прагматик байдлаар асуудалд хандвал монголынхоо иргэнд хавьгүй өргөн боломж нээмээр байна. Дээр үеийн “зам явах” гэж нэг айхтар чирэгдэлтэй бичиг байсансан ...

18.1. Нийслэл нь хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу олж авсан өмчтэй байх бөгөөд иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал нь нийслэлийн өмчийн зүйлсийг хүн амаа төлөөлөн өмчлөгч нь байна.

18.2. Нийслэлийн өмч нь хуульд заасан үндэслэлээр олж авсан нийслэлийн өөрийн эд хөрөнгө болон нийслэлийн хүн амын нийтийн хэрэглээнд зориулсан эд хөрөнгөөс бүрдэнэ.

18.3. Нийслэлийн өмчийг захиран зарцуулах асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал, түүний хуралдааны чөлөөт цагт Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ.

18.4. Нийслэлийн өмчийг эзэмшүүлэх, ашиглуулах, бусдын өмчлөлд шилжүүлэх, барьцаалах, нийслэлийн өмчит болон өмчийн оролцоотой хуулийн этгээд байгуулах асуудлыг хууль тогтоомжийн хүрээнд нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал шийдвэрлэнэ.

18.5. Нийслэл нь эрх бүхий байгууллагаас олгосон зөвшөөрлийн дагуу хууль тогтоомжид нийцүүлэн гадаад улс болон аймаг, сумын нутаг дэвсгэрт нийслэлийн төлөөлөгчийн газар байгуулж болно.

(18.5) Төслийн анхаарал татсан заалтын нэг. Нийслэл гадаадад өөрийн төлөөлөгчөө томилж суулгах нь зарчмын бус үйлдэл мөн. ОХУ-д нийслэлийн элчингийн газар бий болохоор төсөөлөгдөж байна. Дотоодод, суманд суух нийслэлийн төлөөлөгч гэж юу хэлээд байгаа ч тодруулбал зохино. Бизнесийн байгууллагын төлөөлөгч бол гадаад дотоодод бишгүй байдаг. Засаг захиргааны нэгжийн удирдлага бол төрийн байгууллага учраас ийм байж болохгүй мэт.

Энэ мэт эрх мэдлийг хэтрүүлэх ... завхруулгын шинжтэй байж магадгүй санааг Монгол Улсын хуулийн заалт болгоод авах гэж “зүтгэж” байгааг шүүмжилмээр байгаа юм. Хууль нэгэнт батлагдвал заалт заавал хэрэгжинэ. Ийм хуультай учраас ... гэж байгаад л томилж гарна.

Хотын удирдлага орон нутгийн өмчийн үйлдвэр аж ахуйн газруудыг өөрсдийн хүнээр удирдуулах замаар, өөрсдөө тухайн төлөөлөн удирдах зөвлөлд нь орж, гадаадад явах, тендергүй эсвэл хуурамч тендерээр халхавчилж, тэдгээрт өөрсдийн бараа үйлчилгээг шахах, албан тушаалаа ашиглан хотын төсвийн (бусад) байгууллагуудыг, зөвхөн өөрийн ашиг сонирхолтой газраас үйлчилгээ авахыг тулгах явдал газар авсан; гэсэн шүүмжлэл их гардгийг энд дурдалтай. Тиймээс хотын удирдлагын эрх мэдлийг чухам энэ чиглэлд хэт өргөтгөхгүй байхыг анхаарууштай байгаа юм.

Хот гэдэг их айлын аж амжиргааг тэтгэх сэдэлтэй элдэв төрлийн сан, банк, корпораци байгуулах эрхийн тухай санаа шинэ зүйл биш. Ийм санаа өмнөх, өмнөхийн өмнөх хуулийн төслүүдэд байсан. Харин сүүлчийн төсөлд эдгээр заалтын хүрээ хумигдсан нь боловсруулалтын шатны үр дүн биз ээ.

19.1. Нийслэл нь хот байгуулалт, түүний дэд бүтцийг хөгжүүлэх, хотын аж ахуйг өргөтгөх, хүн амын үйлчилгээг сайжруулах, байгаль орчныг хамгаалах зорилгоор нийслэл, дүүргийг хөгжүүлэх сантай байж болно. Санг бүрдүүлэх, захиран зарцуулах журмыг нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.

19.2. Сан нь сангийн үйл ажиллагааны орлого, дотоод, гадаадын аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэдээс өргөсөн хандив, буцалтгүй тусламж, бусад орлогоос бүрдэнэ.

19.3. Нийслэлийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгийг Нийслэлийн Засаг дарга бөгөөд Улаанбаатар хотын Захирагч, дүүргийг хөгжүүлэх сангийн хөрөнгийг дүүргийн Засаг дарга захиран зарцуулж, гүйцэтгэлийг жил бүр нийслэл, дүүргийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хуралд тайлагнана.

Нийслэлийг хөгжүүлэх Улаанбаатар сангийн үйл ажиллагааны түүхэн туршлагыг эргэж харахад илүүдэхгүй. Тэр санг анх 1997 онд НИТХ-ын Тэргүүлэгчдийн шийдвэрээр орон нутгийн өмч дээр үндэслэн байгуулсан. 2002.01.30-нд мөн НИТХ-аар Улаанбаатар сан УҮГ -ыг “нийслэл Улаанбаатар хотыг хөгжүүлэх, хот тохижилтийг сайжруулах, хотын төсөв санхүүгийн чадамжийг нэмэгдүүлэх, иргэдийн нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэх” зорилгоор ХХК болгон өөрчилжээ. Тус

компанийг үүсгэн байгуулагч бөгөөд хувьцаа эзэмшигч нь Нийслэлийн Иргэдийн Төлөөлөгчийн Хурал бөгөөд удирдах байгууллага нь Хувьцаа эзэмшигчдийн хурал байв. Хувьцаа эзэмшигчдийн хурлын чөлөө цагт Төлөөлөн Удирдах Зөвлөл компанийн удирдлагыг хэрэгжүүлдэг. Улаанбаатар сангийн хөрөнгөөр "Улаанбаатар хотын хөгжлийн банк" байгуулах нийслэлийн засаг даргын саналыг дэмжсэн тогтоолыг НИТХ Тэргүүлэгчид 1998.01.07-нд гаргасан. 1998.01.28-нд Улаанбаатар сангийн Удирдах зөвлөл хуралдаж Улаанбаатар банк байгуулах ажлын хэсгийг сонсоод "төр ба хувийн өмч оролцсон ХХК байх Улаанбаатар банкыг байгуулах, дүрмийн сан нь 500 сая төг байх бөгөөд 51 хувь нь Улаанбаатар сан эзэмших шийдвэр гаргажээ. Улаанбаатар банкны удирдах зөвлөл хуралдаж НИТХ-ын нэг Тэргүүлэгчийг тухайн банкны ерөнхий захирлаар батлав. Тийнхүү сангийн мөнгөөр банк байгуулж Улаанбаатар хотын дансыг төвлөрүүлжээ. 1999.9.21-ны Улаанбаатар сангийн удирдах зөвлөлийн тогтоолоор банкны дүрмийн санд 500 сая төг оруулан, тодорхой 2 иргэнтэй хэлэлцээ хийж, банк байгуулах тухай гэрээ, дүрэмд гарын үсэг зурах шийд гарсан. 2001.6.14-нд Улаанбаатар хотын банкны хувь нийлүүлэгчдийн хурлын тогтоол гарч банкны дүрмийн санг 2 тэрбум болгох Монгол банкны шаардлагын дагуу Улаанбаатар сан 500 саяыг, нэр бүхий 3 иргэн нийлээд 500 сая төг-ийг тус тус нэмж хийхийг зөвшөөрчээ. Улаанбаатар банкны 1 тоот гэрчилгээгээр 2001.6.30-нд "Нийслэлийг хөгжүүлэх Улаанбаатар сан" ХХК-гаас 1 тэрбум төг. авсан. 2003.10.15-ны өдрийн банкны хувь нийлүүлэгч хурлын тогтоолоор дүрмийн санг 5 тэрбум болгож 20 хувийг Улаанбаатар сан, үлдэгч 80 хувийг хувь нийлүүлэгч иргэдийн хөрөнгө байна гээд сангын тэргүүн ба нэр бүхий 5 иргэн гарын үсэг зурав. Бас нэр бүхий 4 иргэн нэмэгдэж нийт 3 тэрбум төг оруулахаар болсон байдаг. Энэ банкыг нийслэлийн хөрөнгөөр байгуулсан боловч дүрмийн санг өсгөх шаардлага нэрээр удирдлага өөрсдийн хүмүүсээ ээлжлэн оруулсаар УБ хотын банкны ихэнхийг "хувьчлаад" авчихсан бололтой юм. Уг нь бол тэр эзэн нь гээд байгаа НИТХ өөрөө банкны тайлангаа сонсож хэнийг яаж оруулах тухай хэлцсэн байх ёстой мэт. 2000.3.08-нд Улаанбаатар сангийн удирдах зөвлөлийн саналыг үндэслэн Улаанбаатар Даатгал компани байгуулах НИТХ-ын шийдвэр гарсан. 2002.5.08-нд Улаанбаатар сан нэр бүхий 6 иргэнтэй хамтран 100 сая төг-ийн дүрмийн сантай Улаанбаатар даатгал ХХК байгуулж мөнгө гаргах болов. 2005.7.01-д бас л дүрмийн санг нэмэх шаардлагын дагуу хувь нийлүүлэгч иргэд нь дүрмийн сангаа 500 сая төг. хүртэл өсгөж Улаанбаатар санд ногдох хувийг 8% болгосон байдаг.

25 дугаар зүйл. Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлагаас нийслэлийн өмнө хүлээх үүрэг

25.1. Нийслэлийн дүүрэг, хорооны удирдлага тухайн нутаг дэвсгэртээ энэ хуулийн хэрэгжилтийг хариуцна.

Албан тушаалтан нийслэлийн өмнө үүрэг хүлээнэ гэдэг эргэлзээтэй хэллэг юм. Албан тушаалтан хуулиар оногдсон эрхээ хэрэгжүүлэх, ажлаа дээд шатныхаа удирдлагын өмнө хариуцахад л энэ зүйл заалтын утга санаа оршиж байгаа юм.

26.1. Нийслэл нь өөрийн туг, сүлд тэмдэг, хүндэтгэлийн дуутай байна.

26.2. Нийслэлийн туг, сүлд тэмдгийн загвар, хүндэтгэлийн дууг хэрэглэх журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.

27.1. Нийслэлийг хөгжүүлэх үйлсэд онцгой хувь нэмэр оруулсан иргэнийг "Нийслэлийн хүндэт иргэн" -д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнана. "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх асуудлыг нийслэлийн Засаг даргын өргөн мэдүүлснээр нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурлын Тэргүүлэгчид шийдвэрлэнэ.

27.2. "Нийслэлийн хүндэт иргэн"-д өргөмжлөх болон бусад шагналаар шагнах журмыг нийслэлийн иргэдийн Төлөөлөгчдийн Хурал батална.

(26.1.) Орон нутгийн засаг захиргааны бие даасан нэгж “туг, сүлд тэмдэг, хүндэтгэлийн дуутай” байх эсэх нь энд, биш тэнд [түүгээрээ] шийдэгдэж байвал илүү зохимжтой юм. Энэ заалтаар заавар сүлдтэй байхыг “үүрэгдэж” байгаа нь илт байна.

(27.1.) Улсын Их Хурлын [тодорхой] бүрэн эрхийн жагсаалтад шагналын асуудал орж, парламент ямар хүрээнд шийдвэр гаргах хязгаар нь тодорхой болсон. Тэр хязгаар дотор “байгууллагын шагнал” байхгүй. Үндсэн хуулийн 25.13-т “улсын цол, одон, медаль, цэргийн дээд цол бий болгох, төрийн албаны зарим тусгай салбарын албан тушаалын зэрэг дэвийг тогтоох” тухай л заажээ. Хэдийгээр, Улсын Их Хурал төрийн дотоод, гадаад бодлогын аль ч асуудлыг санаачлан хэлэлцэж болно, гэдэг ч тэр нь Үндсэн хуулийн 25 дугаар зүйлд тодорхой “тоочиж заасан жагсаалт”-ын гаднах хүрээнд хамаатай.

Аймаг хотын шагнал бий болгоно гээд эрх бүхий субъектээс санаачлаад ороод ирвэл ... асуудлыг түүгээрээ шийд гээд буцаах аргумент үлдээх хэрэгтэй. Нийслэлийн шагнал бий болгох асуудлыг Засгийн газрын тогтоолоор шийдэж болно.

28 дугаар зүйл. Нийслэлийн бүртгэл, мэдээлэл, судалгааны байгууллага

28.1. Нийслэл Улаанбаатар хот нь өөрийн сонин, телевиз болон радиогийн нэвтрүүлэгтэй байж болно.

28.2. Нийслэлийн удирдлага нь дэргэдээ хотын хөгжлийн түүх, хэтийн төлөвийг тодорхойлох, хотжилт, хот байгуулалт, хүн ам, хүрээлэн байгаа орчны асуудал болон олон нийтийн санаа бодлыг судлах шинжилгээ, судалгааны төвтэй байж болно.

(28.0) Нийслэлийн бүртгэлийн байгууллага, нийслэлийн мэдээллийн байгууллага, нийслэлийн судалгааны байгууллага; Хуулиар баталгаажсан баахан байгууллага байгаагаар харагдаж байна. Хуульд нэр заасан “заавал” байх ёстой тийм байгууллагууд Нийслэлийн засаг даргын Тамгын газрын дотоод бүтцийг оновчтой тогтооход сайнаар нөлөөлөхгүй. Зүйлийн гарчиг агуулгатайгаа нийцээгүй байна.

(28.1) Нийслэлийн телевиз ба нийслэлийн радиогийн тухай ярьж байна уу...аль эсвэл, телевизийн нэвтрүүлэг ба радиогийн нэвтрүүлэгийн тухай ярьж байна уу. Ер нь энэ асуудал их маргаантай хүнд асуудал юм. UBS телевиз буюу Ulaanbaatar Broadcasting System нь 1992 онд байгуулагдсан, [Монгол](#) улсад үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Анх нийслэл [Улаанбаатар](#) хотын телевизийн статустай байсан.

2005 онд Олон Нийтийн Радио Телевизийн тухай хууль батлагдсанаар Монголын үндэсний телевиз “олон нийтийн” гэсэн статустай болж өргөн олон нийт, ард иргэддээ, хараат бус мэдээллээр тэгш үйлчлэх хууль зүйн орчин бүрдсэн юм. Ийнхүү олон нийтийн статустай, үндэсний хэмжээний телевиз үүсэн бий болсон нь монголын хэвлэл мэдээллийн түүхэнд гарсан эргэлтийн чанартай үйл явдал гэж үздэг. Дээрээ хараат орших үндэстэй тийм хэвлэл мэдээллийн байгууллагуудыг дахин төрүүлэхгүй байх нь зөв болов уу.

“Өөрийн” хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй байна гэдэг бол удирдлага өөрийнхөө байр суурийг илэрхийлэхийн тулд төсвийн мөнгийг түүгээр дамжуулж өөрт ашигтайгаар зарлагадах зарах эрх боломжтой; байна гэсэн үг. Түүнд тийм боломж олгоно гэдэг бол зарчимд харш осолтой алхам байх болно. “Иргэдийн үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх боломж, хэвлэл мэдээллийн эрх чөлөөг боогдуулсан ямар ч хуулийг парламент батлах ёсгүй» гэсэн зарчмын тухай энд тодотгон ярьж байгаа болно.

29.1. Улсын Их Хурлаас тогтоосон нийслэлийн өдрийг жил бүр тэмдэглэнэ.

ОХУ-д Мосгордумын хуралдаанаар хотынхоо баярын өдрийн асуудлыг [өөрсдөө] шийддэг. Орон нутгийн баярыг тэмдэглэн өнгөрүүлэх журмыг Москвагийн Засгийн газар тодорхойлно. Москва хотод доорхи баяруудыг тэмдэглэдэг. Үүнд:

1. Нийслэлийн өдөр;
2. Москва хотын сүлд ба далбааны өдөр;
3. Москвагийн улсын их сургуулийн өдөр;

30.1. Нийслэлийн иргэн, нийслэлийн нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгжид дараахь зүйлсийг хориглоно:

30.1.1. иргэний бүртгэлгүй оршин суух, төлөвлөлтгүй газар суурьшил үүсгэх болон суурьших;

30.1.2. хуульд заасан зөвшөөрөлгүйгээр газар эзэмших, ашиглах, барилга угсралтын ажил явуулах, газар өмчлөгч, эзэмшигч, ашиглагчийн хууль ёсны эрх ашигт халдах, бусдын орц, гарцыг хаах;

30.1.3. инженерийн шугам сүлжээ, тоног төхөөрөмжийг мэргэжлийн байгууллагын дүгнэлт, зөвшөөрөлгүйгээр ашиглах, гэмтэл учруулах;

30.1.4. хотын ногоон байгууламж, байгалийн болон таримал мод, бут, сөөгийг хугалах, устгах, сүйтгэх;

30.1.5. байгаль орчин, нуур, цөөрөм, гол, горхи, булаг, шандыг ахуйн болон үйлдвэрлэлийн хог хаягдлаар бохирдуулах;

30.1.6. хий, шахмал болон боловсруулсан түлш, нүүрс, мод, цаас, малын гаралтай түлшнээс өөр хорт утаа ялгаруулдаг зүйлсийг түлшинд хэрэглэх;

30.1.7. суурьшлын зөвшөөрөгдөөгүй бүсэд мал аж ахуй эрхлэх.

(30.1.6) Иргэдээ ядуурлаас гаргах ... том зорилт шийдэгдэхийн хэрээр дурдсан зөрчил багасч асуудал аажмаар дээрдэнэ. Ядуу иргэд аргагүйн эрхэнд үнэгүй юм олж (тэр нь бас хог) түлдэг. Байдал ийм байхад шууд хууль гаргаад торгоод байх нь зөв үү ... ингэж иргэнийг эрх бүхий албан тушаалтны "барьцаанд" оруулж болохгүй. Ийм зөрчил гаргасан иргэнийг Хорооны засаг дарга 100000 хүртэл төг-өөр торгох (34.1.7)-оор зохицуулагдсан байна.

Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль зөрчсөн гэм буруутай этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээргүй бол эрх бүхий улсын байцаагч дараахь захиргааны шийтгэл ногдуулна:

31.1.1. энэ хуулийн 15.1.1-15.1.3, 15.1.5-15.1.9-т заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000 төгрөгөөр торгох;

31.1.2.энэ хуулийн 24.1.3-24.1.5-д заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000-100000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 300000-1000000 төгрөгөөр торгох;

31.1.3. энэ хуулийн 30.1.1 - 30.1.3, 30.1.5 - 30.1.7 -д заасныг зөрчсөн иргэнийг 50000 - 100000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 300000-1000000 төгрөгөөр торгох;

31.1.4. энэ хуулийн 30.1.4-т заасныг зөрчсөн бол хугалсан, устгасан мод, бут, сөөгийг ширхэгээр, сүйтгэсэн цэцэг, зүлгийн эзлэх талбайн хэмжээг 5 дахин өсгөсөн хэмжээгээр нөхөн сэргээлгүүлэх, эсхүл иргэнийг 50000-150000, аж ахуйн нэгж, байгууллагыг 250000-500000 төгрөгөөр торгох;

31.2. Энэ хуулийн 15.1.4 -т заасныг зөрчиж Улаанбаатар хотын хөгжлийн ерөнхий төлөвлөгөөнд заасан суурьшлийн бүсэд оршин суугаагүй иргэнд нийслэл хотын хангамж, үйлчилгээ үзүүлэхгүй бөгөөд үүдэн гарах хохирлыг тухайн этгээд хариуцна.

Захиргааны зөрчил гаргасан этгээдэд захиргааны хариуцлага хүлээлгэхтэй холбогдож үүссэн харилцааг бие даасан тусгай хуулиар зохицуулдаг. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн энэ бүлэг заалтыг Захиргааны хариуцлагын тухай хууль руу шилжүүлж болно.

Дүгнэлт

1. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар, нийслэлийн “... өөрийн удирдлага бүхий засаг захиргаа, нутаг дэвсгэр, эдийн засаг, нийгмийн цогцолбор” байх [Үндсэн хуульд онцолж дурдсан] тэр чадамжийг нэмэгдүүлэхийг зорьсон нь төслийн танилцуулга тайлбарт дурдагдсан. Гэхдээ их хот, өөрийн удирдлагын хүрээн дэх хамаг асуудлыг өөр газрын ... дээд газрын хуулиар “заалгаж” шийдүүлэхээр “төлөвлөсөн” нь, эргээд нийслэлийн “өөртөө эзэн байх” хожмын эрх ашигт уршигтай тусах урьдач нөхцлийг бий болгосон байна.

2. Засгийн газраас УИХ-д өргөн мэдүүлсэн Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл, бүхэлдээ Үндсэн хуулийн алдаа дутагдалд хүлэгдсэн ... холбогдох олон хуулийн эмхтгэл чиглэл рүү хэлбийсэн агуулгатай, үнэндээ, “хот” ба “нийслэл” ухагдахууны чанарын ялгааг ч тодруулж тооцоогүй ... баримт бичиг болжээ. Тийм учраас Үндсэн хуулийн IV бүлгийг янзалтал түүнийг санаачлагчид нь түр буцаах боломжийг авч үзмээр байна.

3. Үндсэн хуулийг өөрчлөх хэцүү. Энэ бол хүнд даваа, том саад юм. Учирсан саад бэрхшээлээс халган тойрч ... бие даасан хуулийн агуулгад “өнгө заслын өөрчлөлт” хийх замаар аргацаах байдалтай явсаар бид олон жилийг үдэв. Доод талдаа, дээд газрын бүтээлч шийдвэрийг хүлээсээр сүүл сүүлдээ бүр цөхөрч, хуулийн төсөлд, үндсэн хуулийн үзэл санааг гуйвуулан гүжирдэх, илт эргэлзээтэй санаа оноо шургуулах, тэгсэнээ мэдэн будилж нүд анин зүтгүүлэх, хуулийн төслийг агуулгын хэмжээг нүсэржүүлэн илэрхий дутагдлын анзаарагдахгүй байх боломжийг ихэсгэх, хэлэлцүүлгийн шатанд өрнөх зарчмын шинжтэй том маргааны сүүдэрт халхлагдсаар “гэм зэмгүй сэм хоцордог жижиг хирнээ уршигт заалтуудын ногоон гэрлээр нэвтрэх” магадлалыг өсгөх ... зэрэг явуур муутай арга руу [санамсаргүйгээр] хальтрах шинжтэй болж ирж байна. Үүнд холбогдох зарим тодорхой жишээг бид өмнө дэлгэрэнгүй дурдсан.

4. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 13.1-т, «улсын нийслэл-Улаанбаатар, Улаанбаатар бол хот мөн» гэсэн утга санаа [бол] байгаа. Улаанбаатар бол хот юм. Энэ хотод “Монгол Улсын төрийн дээд болон төв байгууллага, монголд байгаа гадаад орны дипломат төлөөлөгчдийн газар төвлөн оршдог”, зөвхөн үүгээрээ тэр монголын бусад хотоос ялгаатай. Түүнийг бусдаас ялгаж нэрлэсэн гол шалтгаан ерөөсөө энэ юм. Энд нэрлэсэн хэдэн байгууллагыг ирээдүйд өөр газар луу шилжүүлж гэмээнэ “нийслэл” нэр тийшээ дагаад явж “одно”. Тэглээ гээд Улаанбаатар хот нүүхчихгүй ... аймаг, сум болоод хувирчихгүй.

Дахин тэмдэглэхэд, Улаанбаатар бол эхлээд хот ... дараа нь нийслэл юм. Тиймээс одоо хэлэлцэх гэж байгаа шинэчилсэн найруулгын төслийг “Нийслэл Улаанбаатар хотын эрх зүйн байдлын ...” гэж нэрлэх боломж байна. Энэ нь, “Нийслэл хотын Засаг дарга бөгөөд УБ бүсийн зөвлөлийн дарга” ... [энэ тэр] гээд жижиг том олон өөрчлөлтийг дэмжсэн алхам болно гэж үзэж байна.

5. Улаанбаатар хотын “нийслэл” гэдэг тодотгол нь, мөн чанартаа, түүний өргөмж нэр, статус юм байна. Одоо хэлэлцэж буй “Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл нь, хэрэг дээрээ, нийслэлийн тухай ч хууль биш, бас зөвхөн Улаанбаатар хотын тухай ч хууль биш, харин монголын “том хотын” тухай хууль юм. Энэ хууль яаж гарахыг, тухайн хуулийн агуулга

ямархан байхыг манай томоохон хэдэн хотын удирдлага харж хүлээж, өдөр тутмын ажил хэрэгтээ, түүнийг төсөөтэйгээр хэрэглэхээр төсөөлж байгаа болов уу.

6. «Монголын хот, тосгон, түүний удирдлага нь засаг захиргаа нутаг дэвсгэрийн нэгжийн биш, харин “... нэгж доторхи” статустай. Ингэж Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд заасан. Монгол Улс бол хотгүй улс биш, харин хот нь засаг захиргааны нэгждээ харъяалагддаг, төрийн удирдлагын тогтолцооны энгийн хуваарьтай, [энэ талаараа] их цэгцтэй орон» гэсэн хялбаршуулсан тайлбар, хааяа, Засгийн газар талаас гарч байдаг. Хууль хэрэгжүүлэгч гүйцэтгэх засаглалын зүгээс ингэж ярих ёстойг ойлгож болно. 1992 оны Үндсэн хуулийг хүндэтгэж дээдэлсэн үг. Харин хууль тогтоогч тал энэ тайлбарт шууд итгэх ёсгүй. Тэгээд ч, Засгийн газар аргументаа Үндсэн хуулинд гээгүй, “Үндсэн хуулийн үзэл баримтлалд...” гэжээ.

7. Хот тосгоныг жинхэнэ утгаар нь засаг захиргааны нэгж байлгах боломжийг хангасан чанарын үзүүлэлт талаас нь харвал, тухайн асуудал дээр 1960 оны Үндсэн хууль одоогийнхоос хавьгүй дээр байсан байна. 1960 оны Үндсэн хуулийн 46 дугаар зүйлд “... улсын нутаг дэвсгэр засаг захиргааны талаар аймаг, хот болж хуваагдана. Аймаг нь сумдад, хот суурин нь дүүрэг, хороонд тус тус хуваагдана” гэжээ.

8. Өнөө цагт, нийгмийн анархи гэдэг нь тухайн нийгэм хуулийн хомсдолтой байхын нэр биш, харин ч эсрэгээр, учир нь олдохгүй, хаана юу байгаа нь мэдэгдэхгүй, замбараагүйтсэн, хэт олон хуультай байхын нэр гэдэг. Нийслэлийн эрх зүйг шууд ба дамаар зохицуулсан 120 гаруй хууль тогтоомж үйлчилж байгаа ба төсөл батлагдсанаар, дараа дараагийн тодорхой нэр бүхий бие даасан хууль мэндлэх шинэ эрх нээгдэхээр байна. Дараагийн хуулийн орших эрхийг өмнөх хуулиар зарлан баталгаажуулах хэрэггүй байх. Энэ тал дээр бусад хууль Үндсэн хуулийг дуурайх эрхгүйг, учир шалтгааных нь талаас өмнө бид лавшруулж тайлбарласан.

9. Аливаа хууль түүний төслийг, хэрэгжүүлэх эзнээр нь [өөрөөр нь] дам санаачлуулахаар, тэд бүхий л асуудлыг байгууллагын, удирдлагын эрх ашгийн нүдээр харж, өөрсдийнхөө ажлыг хялбаршуулах сэтгэлгээгээр ханддаг. Ингэсний дүнд, иргэдийн эрх ашиг хохирч үлдэх нь элбэг байдаг гэнэ. Тухайлбал, цагдаагийн хуулийг цагдаагаар өөрөөр нь хийлгэж болохгүйн нэгэн адил, нийслэлийн хуулийн төслийг нийслэлийн удирдлагад 100% даатгаж болохгүй. Энэ удаад тэгсэн шинж илэрч ажиглагдав.

10. Үндсэн хуульд зохих өөрчлөлтийг эхэлж оруулалгүйгээр, хот тосгоны болон нийслэлийн эрх зүйн байдлыг тойрсон цогц асуудлыг ... хуулийг найруулах замаар зохицуулах гэж оролдох нь дутуудсан, дарааллын хувьд ч эргэлзээтэй, үр дүнгүй алхам болох эрсдэлтэй байна. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын шинэчилсэн найруулгыг, Улсын Их Хурлаар хэлэлцэхдээ, асуудлыг Үндсэн хуулийн холбогдох бүлэг заалттай хамтатгах маягаар нэг мөр цогцоор нь шийдэх чиглэлд анхаарал хандуулмаар байна. Ийм хэрэгцээ шаардлага тулгамдсан шинжтэй болжээ. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн IV бүлэг бүхэлдээ энд, “саатуулагч механизм”-ын үүрэг гүйцэтгэх болсон байна. Эхлээд үндсэн хуулийг өөрчилж, засаг захиргааны нэгжүүдэд өөрийнхөө асуудлыг түүгээрээ [~ бүгдийг] өөрсдөө шийдээд явдаг тийм тогтолцоонд зоригтой шилжмээр байна.

Ашигласан материал:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль;
2. Хот тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль;
3. Нийслэлийн эрх зүйн байдлын тухай хууль;
4. Act on the structure of the capital city of Warsaw, 15 March 2002;
5. Act on the local self-government of Warsaw, 1994;
6. The Statute of the capital city of Warsaw, 2008;
7. Закон Республики Казахстан "О статусе столицы Республики Казахстан", 24 июля 2007 г.
8. Устав города Москвы, М., 15.02.2006, <http://www.businesspravo.ru/>;
9. Правила регистрации в Москве, Москвагийн Засгийн газрын тогтоол №859, М., 2006.10.31, <http://www.help-hr.ru/catalog/>;
10. Правила о порядке застройки г. Москвы, <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sss6520.htm>;
11. Г. Чулуун, Ю. Эрдэнэтуяа (Ph.D), Б. Буяндэлгэр, Хот тосгоны эрх зүйн орчны шинжилгээ, Бодлогын судалгаа шинжилгээ (эмхтгэл), УБ, 2009;
12. Нутгийн удирдлага (онол, практик, арга зүйн) сэтгүүл,
13. Ю. Эрдэнэтуяа (Ph.D), Г. Чулуун, Хот тосгоны эрх зүйн зохицуулалтын асуудал, Бодлогын судалгаа шинжилгээ (эмхтгэл), УБ, 2009;
14. Бусад;